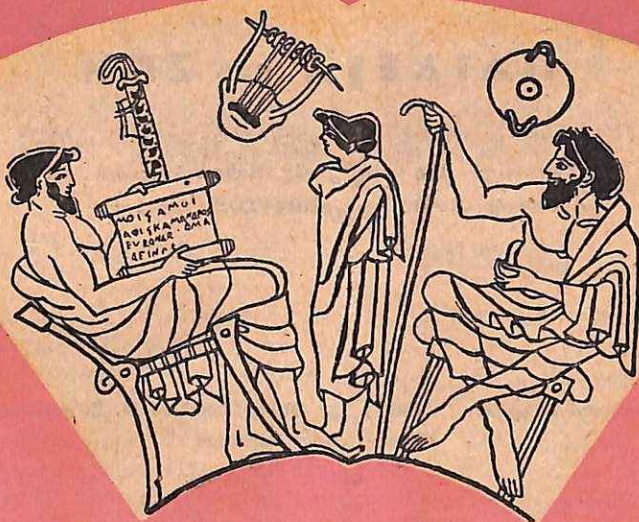

ΠΑΙΔΕΙΑ

ζωή

15 ΜΑΡΤΙΟΥ 1952

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

Ὁ κόμπος τοῦ προβλήματος

Πρὸς οἰκουμενικὲς ἀνθρωπιστικὲς σπουδὲς (II)

Ὁ κινηματογράφος ὡς παιδαγωγικὸ μέσον (II)

Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος καὶ ἡ μετάφραση τοῦ Θουκυδίδη

Ἡ συμβολὴ τῶν μὴ φιλόλογων καθηγητῶν στὴ γλωσσικὴ καλλιέργεια τοῦ μαθητῆ

Ἡ διδασκαλία σχετικὰ μὲ τὴ συλλογικὴ ἀσφάλεια τῶν λαῶν

Στὸν κόσμον τοῦ ὑποσυνειδήτου

Βιβλιοκρισία

Νέα βιβλία

Ἡ Διεύθυνση

Louis Meylan

Εἰρήνη Παϊδούση

Κ. Α. Παπαχρίστος

Ν. Σωτηράκης

Paul Féraud

Μαρία Σακελλαρίου-Κανδύλη

Ν. Γιαλούρης

τὴ ἀκριβὴς
μ' αὐτὸ καὶ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ—Στοά Ἀρσακείου

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ - ΕΡΕΥΝΑΣ - ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

Εκδίδεται την 15η κάθε μηνός. Κάθε τεύχος σελ. 48.

Διευθυντής: Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ, Ἀρτοτίνης 6

ΓΡΑΦΕΙΑ

Σύνταξη καὶ Διαχείριση: Ἐκδοτικός Οἶκος Ἰωάννου Ν. Ζαχαροπούλου

Ἀθήναι: Στοὰ Ἀρσακείου

Τηλέφ. 23-218

Ἑτησία συνδρομή:

Διὰ τὰς Σχολικὰς Ἐφορείας καὶ τὰ Νομικὰ Πρόσωπα	Δραχ. 90.000
Διὰ τὰ φυσικὰ πρόσωπα.....	» 75.000

Τόμοι προηγούμενων ἐτῶν:

1947	ἄδελτος	δραχ.	75.000	πανόδελτος	δραχ.	95.000
1948	»	»	75.000	»	»	95.000
1949	»	»	75.000	»	»	95.000
1950	»	»	75.000	»	»	95.000
1951	»	»	75.000	»	»	95.000

Τιμὴ τοῦ παρόντος τεύχους

Μαρτίου 1952 δραχ. 7.500

Διευθύνσεις σύμφωνα με τὸ ἀρθρον 6 § 1 τοῦ Α.Ν. 1092/1938:

Διευθυντὴς τῆς «Παιδείας»: Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ, Κατοικία: Ἀρτοτίνης 6

Ἐκδότης: Ἰωάννης Ν. Ζαχαρόπουλος, Στοὰ Ἀρσακείου—Ἀρσάκη 6

Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Π. Σαββίδης, Κατοικία: Βασ. Τζαφέρη 2

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Μηνιαῖο Περιοδικὸ Μελέτης—Ἑρευνας—Διαφωτισμοῦ

ΕΤΟΣ Α' — ΑΘΗΝΑΙ, 15 ΜΑΡΤΙΟΥ 1952 — ΤΕΥΧΟΣ 3

Ὁ κόμπος τοῦ προβλήματος

Τουλάχιστο μιὰ φορά τὸ χρόνο (κάποτε πολὺ περισσότερες) περνάει ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Κοινοβούλιο ἓνα φοιτητικὸ νομοσχέδιο. Δηλαδή νομοθέτημα ποὺ παρέχει βροχὴ τῆς διευκολύνσεις στὸ φοιτητικὸ κόσμο — ἀπὸ τὴν κατάργηση τοῦ «ὀρισμένου ἀριθμοῦ» στὶς εἰσαγωγικές, ἕως τοὺς συμψηφισμοὺς καὶ τὴν ἀπαλλαγὴ καὶ τὶς ἀλλεπάλληλες «περιόδους» στὶς ἄλλες πανεπιστημιακὲς ἐξετάσεις. Καὶ τότε στὴν Ἑλληνικὴ Βουλὴ παρουσιάζεται σχεδὸν κατὰ κανόνα τὸ ἀκόλουθο φαινόμενο: κυβερνητικὰ καὶ ἀντικυβερνητικὰ κόμματα λησμονοῦν τὶς πολιτικὲς διαφορὰς τοὺς καὶ δίνουν τὰ χέρια γιὰ νὰ προσφέρουν μὲ συγκινητικὴ προθυμίᾳ στὰ Ἑλληνικὰ Νιάτα τὴν εὐκαιρίᾳ νὰ κατακτήσουν τὴν Ἐπιστήμη μὲ τὸ χάρτινο ὄπλο τοῦ διπλώματος...

Ἐφέτος τὸ «φοιτητικὸ» νομοσχέδιο ἀπασχόλησε σὲ πολλὰ καὶ μακρὰς συνεδριάσεις τὴ Βουλὴ: κύριος στόχος ἦταν νὰ γίνουν ὅσο τὸ δυνατόν μεγαλύτερα ρήγματα στὸ προστατευτικὸ τεῖχος τῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων. Βουλευταὶ καὶ Ἀρχηγοὶ ὑπὸ τὰ χειροκροτήματα τῶν θεωρειῶν ποὺ ἦσαν κατὰ μέτρα ἀπὸ «ὑποψηφίους» φοιτητὲς (νέα τάξη ποὺ δημιουργήθηκε τελευταῖα καὶ ἄρχισε νὰ γίνετα ἐπικίνδυνη ἀπὸ τὴν πύκνωση τῶν στοίχων τῆς) ὑπερθεμάτιζαν σὲ παραχωρήσεις. Καὶ ἂν ἡ Κυβέρνηση μὲ τὸ στόμα τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας δὲν ἔμενε ἀνένδοτη στὴν ἀπόφαση νὰ κρατηθῇ ἡ βάση τῆς ἐπιτυχίας στὸ ἐπίπεδο τοῦ Νόμου, τὰ φράγματα θὰ τσακίζονταν καὶ ὅλοι θὰ ἔμπαιναν ἐφέτος στὸ Πανεπιστήμιο: νηστεύσαντες καὶ μὴ νηστεύσαντες.....

Τόσο τὸ καλύτερο—θὰ πῆτε: Ὑπάρχει εὐτυχία μεγαλύτερη σὲ μιὰ χώρα ἀπὸ τὸ γεγονὸς μυριάδες νέων κάθε χρόνο νὰ βαφτίζονται στὰ νάματα τῆς Ἐπιστήμης, θεωρητικῆς καὶ ἐφαρμοσμένης;—Δυστυχῶς ὑπάρχει, ὅταν ἡ χώρα εἶναι φτωχὴ καὶ τὰ χωράφια, οἱ βοσκές, τὰ λιμάνια, τὰ ἐργαστήριά της ρημάζουν κάθε μέρα περισσότερο ἀπὸ τὸ ρεῦμα τῆς ἀστυφιλίας ποὺ ρίχνει τοὺς νέους στὰ πεζοδρόμια τῶν πόλεων, ἀξιοθρήνητα οἰκονομικὰ παράσιτα: μικροπωλητὲς τῆς δεκάρας καὶ θεσιθῆρες, θαμῶνες τῶν κομματικῶν γραφείων καὶ τῶν καφετειῶν. Αὐτὸ ἀκριβῶς συμβαίνει στὴν Ἑλλάδα. Ἐδῶ μάλιστα συμβαίνει μαζί μ' αὐτὸ καὶ κάτι ἄλλο χειρότερο: οἱ νέοι τρέπονται πρὸς τὰ πανεπιστή-

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ, Μάρτιος 1952—7

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΔΩΡΕΑ Μιτρού Τσιγγέλη
ΗΜΕΡΟΜ.
ΑΡΙΘ. 9835, 10092, 10093

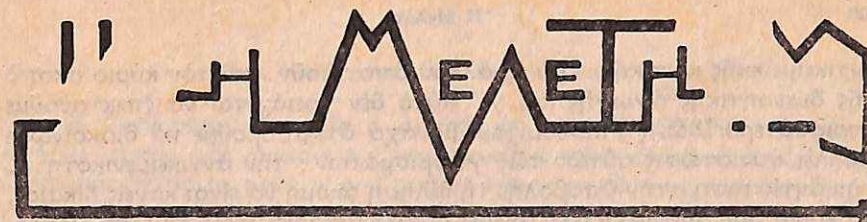
μιακά προπύλαια όχι από έφεση προς την Έπιστήμη, ἀλλ' από τὸ γεγονός ὅτι παρασύρθηκαν (ἀπὸ τὴν εὐκολία ποὺ παρέχεται) ἕως τὸ γυμνασιακὸ ἀπολυτήριον, ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὸ οἰκονομικὸ πλαίσιο τῆς γενέθλιας γῆς καὶ τῶρα ἄλλη πιά διέξοδος δὲν μένει παρὰ οἱ ἀνώτερες σπουδές καὶ ἡ θεσούλα. Οἱ πρῶτες θ' ἀποστραγγίσουν τὸ πατρικὸ βαλάντιο, ἡ δευτέρα θ' ἀχρηστεύσῃ ἀκόμη ἓνα νέον ἄνθρωπο γιὰ τὴν ἐθνικὴ μας οἰκονομία. Κ' ἔτσι ἡ καταστροφή μὲ τὸν καιρὸ συντελεῖται.

Ὡστε; Δὲν ἔχει ὥστε. Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἐντελῶς σαφές, ὁλοκάθαρο: ὅλο τὸ πρόβλημα, γιὰ ὅποιον ἔχει μάτια νὰ ἰδῇ καὶ γενναϊότητα νὰ φωνάξῃ τί βλέπει, συγκεντρώνεται στὸ θέμα «Μέση Παιδεία». Πολὺ ὀρθὰ ἐφέτος μερικοὶ βουλευτὲς ἐζήτησαν ν' ἀσχοληθῇ πλατιά ἡ Βουλὴ μὲ τὴν ἔρευνα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας συστήματος καὶ ἀξίωσαν ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση νὰ τὸ φέρῃ γρήγορα σὲ συζήτηση. Ἡ συζήτηση αὕτῃ πρέπει τὸ δίχως ἄλλο νὰ γίνῃ. Καὶ μάλιστα ὅσο τὸ δυνατόν νωρίτερα. Γιὰ νὰ φανῇ ὅτι τὸ πιδ εὐαίσθητο, τὸ πιδ νευραλγικὸ σημεῖο μέσα στὸ θέμα τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας εἶναι ἡ Μέση μας Ἐκπαίδευση. Ὅσο θὰ ἔχωμε μεγάλο πλῆθος Γυμνασίων (ὡς μόνον μετὰ τῆ Στοιχειώδη Ἐκπαίδευση μορφωτικὰ ἰδρύματα) μὲ ἀνεπαρκέστατο διδακτικὸ προσωπικόν, γιὰ νὰ δίνουν κάθε χρόνον στὴν κοινωνία χιλιάδες ἀγράμματα νέων ποὺ περιμένουν νὰ ἀξιοποιήσουν ἓνα δίχως πραγματικὴ σημασίαν ἀπολυτήριον, τὸ οἰκονομικὸ καὶ πολιτιστικὸ πρόβλημα τοῦ λαοῦ μας θὰ γίνεταί μερὰ μὲ τὴν ἡμέρα ὀξύτερον καὶ ἡ λύση του ὅλο καὶ πιδ δύσκολη.

Πρέπει ἐπὶ τέλους μιὰ Κυβέρνηση νὰ ὑψωθῇ ἕως τὴ σοβαρότητα τοῦ ζητήματος καὶ νὰ τὸ θέσῃ μὲ σαφήνεια καὶ ἀποφασιστικὴν μπροστὰ στοὺς υπεύθυνους ἀντιπροσώπους τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Πρέπει ἀκόμη ὅλα τὰ κόμματα, Συμπολίτευση καὶ Ἀντιπολίτευση, νὰ παραμερίσουν γιὰ μιὰ στιγμὴ τίς διαφορὰς τους καὶ νὰ ἰδοῦν τὸ ἐκπαιδευτικὸ ζήτημα σὰ ζήτημα καθαρὰ καὶ ἐντελῶς ἐθνικόν. Καὶ ἄς δοκιμάσουν νὰ βροῦν μιὰ λύση του: λύση ριζικὴ, γενναία, πατριωτικὴ. Εἶναι ἀναπόφευκτο ἡ λύση αὕτῃ στὴν πρώτη ἐφαρμογῇ της νὰ κλονίσῃ συνήθειες καὶ συμφέροντα καὶ νὰ προκαλέσῃ δυσἀρέσκεις. Ὅμως ὁ πολιτικὸς μας κόσμος πρέπει νὰ ἐπιμείνῃ καὶ νὰ μὴν καμφθῇ, ἀπὸ φόβον ὅτι θὰ ζημιωθῇ κομματικὰ. Μεθαύριο, ὅταν φανοῦν τὰ εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα τῶν μέτρων ποὺ θὰ θεσπισθοῦν, τὸ Ἔθνος θὰ εὐγνωμονῇ τὴν ἡγεσίαν του ποὺ τὸ ἔσωσε σὲ μιὰ κρίσιμη στιγμὴ τῆς ζωῆς του. Καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη αὕτῃ ἀξίζει πολὺ περισσότερο ἀπὸ μερικές ἐκατοντάδες ψήφων ποὺ τυχὸν θὰ χαθοῦν.

Τοῦτο περιμένει σήμερα ἡ Ἑλληνικὴ Πατρίδα ἀπὸ τοὺς πολίτικους της ἄνδρες. Ἄς τῆς τὸ δώσουν.

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

Πρὸς οἰκουμενικὲς ἀνθρωπιστικὰς σπουδὰς ἰ*

Πῶς λοιπὸν μέσα στὶς σημερινὲς περιστάσεις θὰ ὀδηγήσωμε τὸν ἔφηβο νὰ νιώσῃ τὸ αἶσθημα ὅτι ἀνήκει στὴν ἀνθρωπότητα, νὰ σκέπτεται δηλ., νὰ αἰσθάνεται καὶ νὰ δρᾷ καὶ σὰν πολίτης τοῦ κόσμου; Καὶ γιὰ νὰ μιλήσωμε πιδ συγκριμένα καὶ σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ σχολείου ἐργασίας ποιούς πνευματικούς πειρατισμοὺς θὰ ὑποβάλωμε στὸν ἔφηβο ποὺ θὰ τὸν κάνουν νὰ νιώσῃ τὸν ἑαυτό του ἐνωμένο μὲ τὴν ἀνθρωπότητα σὲ ὅλη της τὴν ἔκτασιν μ' ἓνα δεσμὸ παρόμοιον μ' ἐκείνον ποὺ τὸν ἐνώνει μὲ τὴν οἰκογένειάν του, μὲ τὸν κύκλον τῶν γνωρίμων του καὶ μὲ τὴ χώρα του;

Ἄς σημειωθῇ, γιὰ νὰ εἴμαστε ἀκριβεῖς, ὅτι δὲν πρόκειται τόσο γιὰ μιὰ νέα ὕλη ποὺ θὰ προστεθῇ στὸ πρόγραμμα, ὅσο γιὰ μιὰ πρόθεσιν ποὺ χρειάζεται νὰ ὑπάρχῃ διαρκῶς μέσα στὸ πνεῦμα τῶν διδασκάλων καὶ ποὺ νὰ ἐκδηλώνεται μέσα σ' ὅλα τὰ μαθήματα. Ἐξ ἄλλου ὅμως γιὰ τὴν ἀποτελεσματικὴ καλλιέργειαν τοῦ αἰσθήματος τῆς παγκοσμιότητος τὸ σχολεῖο θὰ καταφύγῃ σύγχρονα καὶ σ' ἓνα σύνολον παιδαγωγικῶν μεθόδων καὶ βοηθημάτων, ποὺ τὸ καθένα μόνον του δὲν θὰ ἦταν ἀρκετὸ γιὰ τὸ ἐπιδιωκόμενον ἀποτέλεσμα, μὰ ὅλα μαζί θὰ συντελέσουν στὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ μας.

Παρ' ὅλο π.χ. ποὺ ἡ ὑπόθεσις αὕτῃ δὲν ἐξαρτᾶται πρὶν ἀπ' ὅλα ἀπὸ τὸ «γινώσκειν» (τὸ ἔχειν), ἀλλὰ ἀπὸ τὸ «εἶναι», μερικές ὥστόσο γνώσεις μπορεῖ νὰ εὐνοήσουν τὴν καλλιέργειαν τοῦ αἰσθήματος τῆς παγκοσμιότητος: π.χ. τὸ νὰ μελετήσουν οἱ ἔφηβοι τὸν τρόπο διαβίωσης τῶν διαφόρων λαῶν τῆς γῆς, τὴν κατοικίαν τους, τὴ γεωγραφίαν τους γενικά. Ἐπίσης, στὸ μέτρο ποὺ τὸ παρὸν ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ παρελθόν, νὰ γνωρίσουν καὶ τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς ἱστορίας τους. Τὸ νὰ καταλαβαίνουν καὶ νὰ μιλοῦν μιὰ ἢ περισσότερες ξένες γλῶσσες ἀποτελεῖ δίχως ἄλλο εὐνοϊκὴ προϋπόθεσις γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παγκόσμιας συνεννόησης. Μιὰ βαθειὰ καὶ δίκαιη ἐκτίμησις πολιτισμῶν διαφορετικῶν ἀπὸ τὸ δικό μας— ὅρος ἀπαραίτητος, ἀλλὰ ὅχι καὶ ἀρκετὸς, γιὰ μιὰ διεθνῇ πνευματικὴ συνεργασίαν— ἀπαιτεῖ πρὶν ἀπ' ὅλα ὠριμένες διαθέσεις, ὠριμένες διανοητικὰς συνήθειες, ὅπως π.χ. εὐθυκρισία, ἓνα αἶσθημα

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον (20) τεύχος μας, σελ. 56.

ἀντικειμενικῆς κριτικῆς, πού ἐξ ἄλλου ἀποτελοῦν καί τὸν κύριο σκοπὸ τῆς διανοητικῆς ἀγωγῆς καί γι' αὐτὸ δὲν χρειάζεται νὰ ἐπεκταθοῦμε περισσότερο ἐδῶ. (Ὑπενθυμίζουμε μονάχα ὅτι μπορούμε νὰ διακρίνουμε πολλές συνιστώσες αὐτῶν τῶν γνωρισμάτων: τὴν ἀντικειμενικότητα, τὴν ἀντίσταση στὴν ὑποβολή, τὴ θέληση ἀκόμη νὰ εἶναι κανεὶς δίκαιος, νὰ κρίνῃ δηλ. μιὰ πράξη ἐν σχέσει μὲ τὰ ἐλατήρια πού τὴν ὑπαγόρευσαν καί μὲ τὰ μέσα πού διέθετε τὸ ὑποκείμενο γιὰ νὰ τὴν ἐκτελέσῃ).

Ὅσον ἀφορᾷ τὴ διεθνῇ συνεργασία στὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο, αὐτὴ ἀπαιτεῖ, ὅπως καί στὸ ἐθνικὸ ἐπίπεδο, καί μάλιστα πολὺ πιὸ ἐπιτακτικά, κι' ἄλλες ἀκόμη ἀρετές, ὅπως μιὰ τέλεια εἰλικρίνεια, τὸ σεβασμὸ τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας, τὴν ἀνεκτικότητα, τὴ δύναμη τῆς συμπάθειας, καί σ' ἓνα λιγώτερο θεωρητικὸ πεδίο, τὸ κοινωνικὸ συναίσθημα, τὴ γενναιοφροσύνη καί τὸ πνεῦμα τῆς ἐξυπηρέτησης.

Μ' αὐτὸ λοιπὸν τὸν τρόπο καί προπαντὸς καλλιεργώντας αὐτὲς τὶς διαθέσεις καί βοηθώντας τοὺς μαθητὲς του νὰ τὶς ἀποκτήσουν, τὸ σχολεῖο θὰ βοηθήσῃ στὸ ν' ἀντίσῃ μέσα τους τὸ αἶσθημα τῆς παγκοσμιότητας. Καί ὅλα αὐτά, διδασκαλία καί πράξη κατ' ἐξοχὴν παιδαγωγικὴ πρέπει νὰ συμβαδίσουν μὲ τὸ ἴδιο βῆμα καί νὰ ὑποστηρίζονται ἀπὸ τὴν ἴδια πρόθεση. Καί σ' αὐτὸ τὸ πεδίο ὅπως καί σὲ ὅλα τὰ πεδία τῆς ἠθικῆς ζωῆς, ἡ πρόθεση εἶναι ἐκείνη πού παίζει τὸν ἀποφασιστικὸ ρόλο.

Στὸ μάθημα τῆς γεωγραφίας, ἀντὶ νὰ τονισθοῦν οἱ διαφορὲς πού δημιουργοῦν ἀντιθέσεις ἀνάμεσα στοὺς διάφορους πολιτισμούς, θὰ δοθῇ πολὺ περισσότερη ἔμφαση στὶς κοινὲς ἀνάγκες, πρὸς τὶς ὁποῖες οἱ διάφοροι τύποι πολιτισμῶν ἀνταποκρίνονται καθένας μὲ τὴ δική του ἰδιοφυΐα. Θὰ προσελκυσθῇ ἡ προσοχὴ τῶν μαθητῶν στοὺς κινδύνους πού παντοῦ ἀπειλοῦν τὰ ἄτομα καί τὶς κοινωνίες, κινδύνους, μπροστὰ στοὺς ὁποίους θάπρεπε ὅλοι καί ὅλες νὰ ἐνωθοῦν καί ὅχι νὰ ἀλληλοεξοντώνονται σὲ ἀνταγωνισμούς καί πολέμους πού μόνο ἀδελφοκτόνους μπορούμε πιά νὰ τοὺς χαρακτηρίσωμε. Θὰ τονισθῇ μὲ θέρμη ἡ σὲ ὅλα τὰ πεδία: τεχνικὸ, οἰκονομικὸ καί πνευματικὸ στενὴ ἀλληλεξάρτηση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ πεπρωμένο κάθε τμήματος τοῦ κόσμου καί στὸ πεπρωμένο ὅλων τῶν ἄλλων, ἀλληλεξάρτηση πού κάθε στιγμή θὰ τοὺς τὴ θυμίζει ἀπὸ μιὰ ἐμφανῆ θέση μιὰ γήϊνη σφαῖρα, ἡ ἓνας χάρτης τῶν πέντε ἡπείρων.

Στὸ μάθημα ἐπίσης τῆς ἱστορίας ὁ διδάσκαλος θὰ ἐπιμείνῃ ἰδιαίτερα ὅχι στοὺς πολέμους, πού πρὸς τὸ παρὸν κρατοῦν πάρα πολὺ μεγάλη ἔκταση στὰ σχολικὰ ἐγχειρίδια, ἀλλὰ στὶς ἀνθρώπινες σχέσεις πού καλλιέργησαν σ' ὅλους τοὺς καιροὺς, σὲ διαφορετικὸ ὅμως βαθμὸ, ἄνθρωποι διαφορετικῶν λαῶν, καί μάλιστα λαῶν πού πολέμησαν ὁ ἓνας ἐναντία στὸν ἄλλον, ὅπως μὲ τόση μεγαλοπρέπεια περιγράφονται στὸ 24ο ἄσμα στὴν Ἰλιάδα ἢ στὰ διάφορα ἐπεισόδια στὸ 3ο ἢ στὸ 8ο ἄσμα στὴν Αἰνείαδα.

Μὲ ἰδιαίτερη προσοχὴ ὁ διδάσκων θὰ ὑποδείξῃ τὰ διάφορα στάδια αὐτῆς τῆς διεύρυνσης τοῦ πνευματικοῦ ὁπτικοῦ πεδίου τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας πρὸς παγκόσμιους ὁρίζοντες, θὰ παραστήσῃ τοὺς ἀγῶνες πού διεξαγάγανε μεταξύ τους στὴν ἀρχὴ οἱ φυλὲς αὐτές, πῶς ἀρχίσανε σιγὰ σιγὰ νὰ παίρνουν συνείδηση κάποιας ἐνότητας, κάποιας κοινῆς ἀντίληψης γιὰ τὸν ἄνθρωπο καί τὴ θέση του μέσα στὴ ζωὴ, καί πῶς συνδυάσθηκαν γιὰ νὰ προωθήσουν τὴ διάδοση αὐτῶν τῶν ἀντιλήψεων μέσα στὰ πλαίσια γυμνικῶν ἀγώνων καί δραματικῶν παραστάσεων. Θὰ ἀξιολογήσῃ, σύμφωνα μὲ τὴν προοπτικὴ αὐτὴ καί σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν πολιτικὴ τῆς ἐξολόθρευσης καί τῆς ὑποδούλωσης λαῶν ἐνὸς Δαρείου ἢ ἐνὸς Ζέρξη, τὴ διεθνιστικὴ πολιτικὴ τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου πού πρόσφερε στὴν Ἀσία καί στὴν Εὐρώπῃ τὴ δυνατότητα «νὰ πιοῦνε ἀπὸ τὸ ἴδιο ποτήρι», καί πού μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἔδωσε τὴν εὐκαιρίαν νὰ γεννηθῇ γιὰ πρώτη φορὰ στοὺς μεσογειακοὺς λαοὺς καθὼς καί στοὺς λαοὺς τῆς Μέσης Ἀνατολῆς ἓνα αἰσθημα κοινὸ δεσμοῦ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα.

Θὰ δείξῃ ἀκόμη πῶς μὲ τὴ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία παίρνει σάρκα καί ὅσῃ αὐτὸ τὸ αἶσθημα τῆς παγκοσμιότητας, πού κήρυξε ὁ ἀνθρωπιστικὸς στωϊκισμός, ὅπως ἐπίσης καί τὸ Εὐαγγέλιο. Πῶς δηλ. ἀποκαθιστᾷ γιὰ μερικοὺς αἰῶνες σχέσεις συνεργασίας καί ὑποταγῆς σ' ἓνα κοινὸ σκοπὸ ἀνάμεσα σὲ χῶρες πού ὡς τότε δὲν εἶχαν γνωρίσει ἄλλη ἐπαφὴ μεταξύ τους ἔξω ἀπὸ τὸν πόλεμο, δίνοντας ἔτσι, ἔστω καί μὲ διαφορετικὴ μέθοδο, μιὰ λύση στὰ προβλήματα αὐτὰ πού κι' ἐμεῖς ὀφείλομε ν' ἀντιμετωπίσωμε σήμερα γιὰ ν' ἀποκαταστήσωμε μιὰν ἀμοιβαίαν κατανόηση καί συνεργασία ἀνάμεσα στοὺς πολιτισμούς καί στὰ κράτη.

Τὰ δύο αὐτὰ παραδείγματα εἶναι ἀρκετὰ γιὰ νὰ χαρακτηρίσουν τὴν πρόθεση μὲ τὴν ἐποία θὰ διδάσκεται ἡ ἱστορία. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ δοθῇ στὸν ἐφηβο μονάχα ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ τόπου του. Ἡ οἰκουμενικὴ ἀγωγή, πού ἀπαιτεῖ ἡ παρούσα κατάσταση τοῦ κόσμου, ἐξυπακούει μιὰν ἔστω καί στοιχειώδη, ὅμως δίκαιη καί ἰσορροπημένη μύηση στὸ μάθημα τῆς παγκόσμιας ἱστορίας. Κι' ὅπως ὁ χάρτης τῶν πέντε ἡπείρων θὰ θυμίζει στὸ μαθητὴ τὴν ἀλληλεξάρτηση, πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὶς οἰκονομίες τῶν διαφόρων χωρῶν, ἔτσι καί ἓνας συνοπτικὸς πίνακας τῆς παγκόσμιας ἱστορίας θὰ τοῦ δείχνῃ κάθε στιγμή τὸν παγκόσμιον πολιτισμὸν ὡς συνισταμένη ἀπὸ ὅλες τὶς προσπάθειες ὅλων τῶν πολιτισμῶν τοῦ κόσμου νὰ καθορίσουν καί νὰ ἐνσαρκώσουν μὲ τοὺς πιὸ διαφορετικοὺς τρόπους τὶς ἴδιες ἀνθρώπινες ἀξίες.

Μὲ τὴν ἴδια ἐπίσης οἰκουμενικὴ προοπτικὴ (ὁ Pierre de Coubertin τὸ ὑπογράμμισε στὸ Χάρτη του τῆς διδασκαλίας τῆς ἱστορίας) πρέπει νὰ παρουσιάζεται καί ἡ ἐθνικὴ ἱστορία καθὼς καί τὸ ἐθνικὸ ὕψος ζωῆς τῆς χώρας τοῦ ἐφήβου. Ἄν οἱ λύσεις πού δόθηκαν

στή χώρα του για τὰ πολιτικά, κοινωνικά καὶ πνευματικά προβλήματα εἶναι, στήν πιό εὐνοϊκή περίπτωση, οἱ καταλληλότερες γιὰ τὶς ἰδιαιτέρως συνθήκες ζωῆς τοῦ τόπου του, ὁ ἔφηβος χρειάζεται νὰ καταλάβῃ, ὅτι δὲν εἶναι καὶ ἀπόλυτα οἱ καλύτερες ἀπὸ τὶς ἄλλες πού υἱοθετήσανε ἄλλες κοινωνικὲς ὁμάδες. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο θὰ ἀποκτήσῃ ἕνα εἶδος ἀνοσίας πρὸς κάθε εἶδος σωβινισμοῦ, καὶ πρὸς ἐκείνη προπαντὸς τὴ διαστροφή τοῦ γνήσιου πατριωτισμοῦ, πού ὁ ὁλλανδὸς φιλόσοφος Huizinga ὀνόμασε ὑπερεθνικισμό.

Ἡ παρούσα κατάσταση τοῦ κόσμου ἀπαιτεῖ ἀκόμη ἀπὸ ὅλους ὅσοι θ' ἀναλάβουν ἡγετικὸ ρόλο μέσα στή χώρα τους μιὰ διέγερση τοῦ διανοητικοῦ καὶ συναισθηματικοῦ τους ὀρίζοντα μὲ τὴ μελέτη μιᾶς τουλάχιστο ξένης γλώσσας. Πράγματι ἡ προσπάθεια πού χρειάζεται μὲ τὴν ἐκμάθησιν μιᾶς ξένης γλώσσας γιὰ νὰ κατανοήσωμε μιὰ διαφορετικὴ μορφή σκέψης καὶ εὐαισθησίας, ὅταν μάλιστα ἡ γλώσσα αὕτη εἶναι διαφορετικοῦ τύπου ἀπὸ τὴ μητρική μας (ἢ ἰσπανικὴ ἢ ἡ ἀγγλικὴ γιὰ τὸν Ἕλληνα, ἢ γαλλικὴ ἢ ἡ ἰταλικὴ γιὰ ἕνα ἀγγλοσάξωνα) ἀποτελεῖ μιὰν ἀποτελεσματικώτατη προπόνηση γιὰ μιὰ παγκόσμια παιδεία. Κ' ἐδῶ ὅμως ἔχει σημασία τὸ πνεῦμα, μὲ τὸ ὁποῖο θὰ διεξάγεται ἕνα τέτοιο εἶδος μελέτης· αὐτὸ ἐνδιαφέρει πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα πού θὰ ἐπιτύχωμε, ὅσο ὀφελος κι' ἂν παρουσιάσῃ ἡ δυνατότητα μιᾶς ἀμεσης ἐπαφῆς, χάρις στὰ συγγράμματα καὶ στὸ ζωντανὸ λόγο, μὲ ἀνθρώπους πού ἀνήκουν σ' ἕνα διαφορετικὸ πολιτισμό.

Ἔτσι ἡ ἀγωγή τοῦ αἰσθήματος τῆς παγκοσμιότητος δὲν εἶναι ξεχωριστό, ἀπομονωμένο ἔργο τοῦ διδασκάλου τῆς ἱστορίας ἢ τῆς γεωγραφίας ἢ τῶν διδασκάλων ξένων γλωσσῶν. Καὶ στίς τάξεις ὅπου ἕνας διδάσκαλος διδάσκει ὅλα τὰ μαθήματα, δὲν πρόκειται νὰ ἐκδηλώνεται συμπτωματικὰ ἐδῶ ἢ ἐκεῖ, ἀλλὰ νὰ ἐξυπακούεται σὰν πρόθεσις μέσα σ' ὅλα τὰ μαθήματα καὶ σ' ὅλες τὶς ἀσκήσεις. Ὅλα τὰ ἐκπαιδευτικὰ προγράμματα μποροῦν πράγματι νὰ συνεισφέρουν ἐξίσου ἂν τοὺς προσδώσωμε τὸ κατάλληλο χρῶμα. Π.χ. ὁ διδάσκαλος τῆς κοσμογραφίας θὰ προσφέρῃ μιὰν οὐσιαστικὴ συμβολὴ σ' αὐτὸ τὸ σκοπὸ, ἂν ὁδηγήσῃ τοὺς μαθητὲς του νὰ διαπιστώσουν πῶς τὶς σημερινὲς ἀντιλήψεις μας γιὰ τὸ σύμπαν τὶς προαισθονθήκανε πρὶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ μας πολλοὶ Ἕλληνες ἀστρονόμοι, πῶς στοὺς σύγχρονους καιροὺς διατυπώθηκαν μὲ μαθηματικούς τύπους ἀπὸ ἕνα πολωνό: τὸν Κοπέρνικο, ἕνα δανό: τὸν Tycho - Brahe, ἕνα γερμανό: τὸν Kepler, ἕναν Ἰταλό: τὸν Γαλιλαῖο, κ' ἕναν ἄγγλο: τὸ Νεύτωνα, μέχρι ὅτου μὲ τὸν Ἑβραῖο Einstein φτάσωμε σὲ μιὰν ἀκόμη εὐρύτερη κοσμοθεωρητικὴ σύνθεσις.

Τὸ ἴδιο κι' ὁ δάσκαλος τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χημείας μπορεῖ μὲ μιὰ κατάλληλη διαπραγμάτευση τοῦ θέματός του νὰ δείξῃ, ὅχι μονάχα μιὰ φορὰ ἀλλὰ ἑκάτὸ, ἕνα πείραμα πού πραγματοποιοῖ ἕνας ἄς ποῦμε ἀμε-

ρικανὸς ἐπιστήμονας, τὸ ὁποῖο ὁδήγησε ἕνα γάλλο ἐρευνητή, ἕναν Ἰταλό, ἢ ἕναν Ἕλληνα στὴ διατύπωση μιᾶς θεωρίας, πού οἱ ἐφαρμογὲς τῆς ἀποτελοῦν ἀντικείμενα μελέτης γιὰ τοὺς ἀμερικανούς ἢ ἰάπωνες ἐπιστήμονες, τὶς ὁποῖες ἐπίσης ἐπεξεργάζονται καὶ σὲ ἄλλες ἀκόμη χώρες, ἕως τὴ στιγμή πού μιὰ τελειοποιημένη μέθοδος γίνεται δεκτὴ ἀπὸ ὅλους. (Σὲ λίγο θὰ δείξωμε ποιά εἶναι ἡ συμβολὴ τοῦ διδασκάλου τῆς ἰχνογραφίας ἢ τῆς μουσικῆς στήν παγκόσμια αὕτη παιδεία. Ὅσο γιὰ τὸ διδάσκαλο τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς, νομίζω ὅτι ὁ ρόλος του εἶναι πολὺ φανερός).

Ἐκεῖνο λοιπὸν πού ἔχει σημασία, εἶναι ὅτι σὲ ὅλα τὰ μαθήματα ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ μὴ χάνῃ καμιὰ εὐκαιρία γιὰ νὰ ξυπνήσῃ τοὺς μαθητὲς του τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴ συμπάθεια γι' αὐτὸ πού κάτω ἀπὸ ὅλους τοὺς οὐρανούς καὶ μέσα σὲ ὅλες τὶς γλώσσες ἐκδηλώνεται, ὅσο γίνεται πιὸ αὐθεντικά, μ' ἕναν ἀπὸ τοὺς πολλούς καὶ ποικίλους τρόπους, αὐτὸ πού λέμε ἀνθρώπινο, τὸν προορισμὸ δηλ. τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὅλων τῶν ἀτόμων πού τὴν ἀποτελοῦν. Ζώντας ἐτσι μέσα στήν ἀκτινοβολία τῶν ἔργων καὶ τῇ συντροφίᾳ ἀνθρώπων ἀντιπροσωπευτικῶν ὅχι μονάχα ἐνὸς πολιτισμοῦ ἀλλὰ τῆς μιᾶς καὶ ὅμως διαφοροποιημένης ἀνθρωπότητος, ὁ ἔφηβος θὰ συνηθίσῃ νὰ σκέπτεται καὶ νὰ αἰσθάνεται μὲ οἰκουμενικὲς προοπτικές. Θὰ μάθῃ νὰ θεωρῇ τὴν ἀνθρωπότητα σὰν μιὰ κοινωνικὴ ὁμάδα (κοινωνία τοῦ γένους ἀνθρώπου) ἀτελῇ ἀκόμη βέβαια, ὅμως συνειδητὴ πιά γιὰ τὸ λόγο τῆς ὑπαρξῆς τῆς (τὸν προορισμὸ τῆς). Θὰ τὴ βλέπῃ νὰ ἐκδηλώνεται θετικὰ μέσα σὲ ἕνα πλούσιο διαφορισμὸ ἀπὸ ποικιλίες ὑφῆς, ἀλλὰ βαθύτερο ὅμως συντονισμὸ ὅλων τῶν λειτουργιῶν τῆς. Σὰν μιὰ πανανθρώπινη, ἃς ποῦμε, κοινωνία ἢ σὰν ἕνα ὄργανισμὸ!

Ἕνας ὄργανισμὸς σημαίνει σύνθεσις συνεργούντων ὀργάνων. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὅργανα πού ἐξασφαλίζουν τὴν οἰκουμενικὴ τῆς εὐημερία— ἡ γεωργία, τὸ ἐμπόριο, ἡ βιομηχανία, γενικὰ κάθε τεχνικὸς κλάδος— ἡ ἀνθρωπότητα εἶναι ἐπίσης προικισμένη καὶ μὲ πνευματικὰ ὅργανα, πού λειτουργία τους εἶναι νὰ ὠθοῦν, στὸ πεδίο τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς, σὲ πλήρη πραγμάτωσι τοῦ ὅ,τι ὑπάρχει «δυνάμει», σὲ λανθάνουσα δηλ. κατάσταση. Ἐχει σημασία νὰ μάθωμε στοὺς μαθητὲς νὰ ἀνακαλύπτουν προπαντὸς αὐτὰ τὰ ὅργανα καὶ τὶς λειτουργίες τους. Ὅποιο κι' ἂν εἶναι τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ σημασία πού παρουσιάζουν οἱ οἰκονομικὲς λειτουργίες, θὰ περιοριστῶ νὰ δείξω πῶς μποροῦμε νὰ κάνωμε τοὺς μαθητὲς μας ἰδιαίτερα εὐαίσθητους στὴ σημασιολογίαν (μὲ τὴ δική μας ἀνθρωπιστικὴ προοπτικὴ) αὐτῶν τῶν εἰδικῶν ἀνθρώπινων λειτουργιῶν, τῶν πνευματικῶν λειτουργιῶν, πού οἱ κυριώτερες εἶναι, γιὰ νὰ ἐκφρασθοῦμε σύντομα, ἡ γνωστικὴ λειτουργία, ἡ ἠθικὴ λειτουργία, ἡ αἰσθητικὴ καὶ ἡ θρησκευτικὴ λειτουργία.

Θὰ δείξωμε στὸν ἔφηβο, μὲ παραδείγματα μέσα ἀπὸ τὸν κύκλο τῶν γνώσεών του, πῶς ἡ τελειοποίησι τοῦ πειραματικοῦ λογισμοῦ

έδωσε από τα πρώτα χρόνια της σύγχρονης εποχής μια τέτοια καταπληκτική εξέλιξη σε όλες τις επιστήμες που ίδρύσανε οι Έλληνες. Πώς αργότερα στο 19ο ή 20 αιώνα καθιερωθήκανε νέες επιστήμες: η χημεία, η φυσιολογία, η ψυχολογία, η κοινωνιολογία. Και πώς περισσότερο απ' όλα, αυτή η μορφή λογισμού είναι κατάλληλη για να λύση όχι μόνο τα θεωρητικά προβλήματα με τα όποια ασχολούνται οι επιστήμες, αλλά και τα προβλήματα επίσης της πρακτικής ζωής, και ιδιαίτερα τα πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα. Κι' ότι επομένως η μορφή αυτή της πρακτικής σκέψης είναι κοινή σε όλους τους πολιτισμούς.

Όταν αργότερα διαβάση την κλασική σελίδα του γάλλου επιστήμονα Marcelin Berthelot με τα προφητικά λόγια: «Η επιστήμη δεν έχει εθνικότητα, είναι εξίσου γερμανική, αγγλική, ιταλική, ρωσική, ιαπωνική ή γαλλική. Επιτελεί προόδους με τη βοήθεια και των μικρών και των μεγάλων εθνών. Το καθένα προσφέρει τη συμβολή του στο κοινό έργο... και κάθε απώλεια που συμβαίνει σ' ένα απ' αυτά ή κάθε ζημία που του επιβάλλεται, είναι ζημία για το σύνολο της ανθρωπότητας...», ο στοχαστικός έφηβος θα δοκιμάση μιάν εκπληξη και μιάν απορία. Θα διερωτηθῇ πώς, αφού η επιστήμη αποτελεί τώρα πιά μια υπερεθνική λειτουργία, μια «δυνάμει» παγκόσμια λειτουργία, κρατιούνται τόσο ζηλότυπα μυστικές ώρισμένες τεχνικές γνώσεις (είτε εξακριβώσεων είτε καταστροφής) για σκοπούς άμυντικούς ή επιθετικούς. Αυτή θα είναι η κατάλληλη στιγμή για να του γίνη προφανής ο έπαμφοτερίζων χαρακτήρας ώρισμένων από τις τεχνικές και επιστημονικές ανακαλύψεις. Ίσως μάλιστα διαισθανθῇ ἔτσι ότι το υπ' αριθμόν ένα πρόβλημα είναι να τεθῇ ἡ επιστήμη στην υπηρεσία μονάχα των ανθρωπιστικών τάσεων του ανθρώπου.

Θα έπωφεληθούμε επίσης από κάθε ευκαιρία, είτε πρόκειται για ανάλυση κειμένου, είτε για μάθημα ιστορίας ή γεωγραφίας, ἡ ακόμη (γιατί όχι;), βιολογίας, να προσελκύσωμε την προσοχή του εφήβου (στον παγκόσμιο χαρακτήρα που παρουσιάζει ἡ ἡθική λειτουργία, πώς δηλ. συγκλίνουν πρὸς τὸ αὐτὸ σημείο οἱ πίνακες ἀξιών στους διάφορους πολιτισμούς. Παντοῦ π.χ. τὸ παιδί είναι τὸ ἀντικείμενο ιδιαίτερης προσεκτικῆς καὶ ἀφοσιωμένης μέριμνας. Σὲ περίπτωσι πυρκαϊᾶς ἡ ναυαγίου σὲ ὅλες τις χώρες πρῶτα σώζουν τὰ παιδιά καὶ τὶς μητέρες. Παντοῦ με λίγα λόγια, ὅπως γράφει κι' ὁ Peguy στὸ βιβλίο του: «Τὰ πρόθυρα τοῦ μυστηρίου τῆς δεύτερης ἀρετῆς», ὅ,τι κι' ἂν κάνουν, τὸ κάνουν γιὰ τὰ παιδιά.

Μιὰ ἄλλη ἡθική ἀξία ἡ ὁποία «δυνάμει» εἶναι κοινὴ σ' ὅλους τοὺς πολιτισμούς, εἶναι ὁ σεβασμὸς τῆς ἐργασίας. Μερικοὶ παιδαγωγοὶ προβλέπουν ὅτι κάποτε θὰ εἰσαχθῇ στὰ ἐκπαιδευτικὰ προγράμματα καὶ τὸ μάθημα τῆς Ἱστορίας τῆς Ἐργασίας με παγκόσμια προοπτική. Αὐτὸ θὰ ἦταν πολὺ καλὸ, ἂν καὶ ἡ προσοχὴ τῶν μαθητῶν εἶναι

ἀρκετὰ ἤδη σκορπισμένη σὲ πολλὰ μαθήματα. Τίποτε ὁμως δὲν ἐμποδίζει τὸ διδάσκαλο τῆς ἱστορίας, τῆς γεωγραφίας ἢ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν νὰ ὠθήσῃ τοὺς μαθητὲς του στὸ νὰ προσέξουν ὠρισμένες ὀψεις αὐτοῦ τοῦ προβλήματος. Θὰ τοὺς ὀδηγήσῃ π.χ. νὰ διαπιστώσουν ἔτι σὲ ὠρισμένους πολιτισμούς, στὴν κλασικὴ Ἑλλάδα ἐκπεφρασμένα, ἡ χειροτεχνικὴ ἐργασία εἶχε θεωρηθῇ ταπεινωτικὴ ἀσχολία τῶν δούλων μονάχα. Κι' αὐτὸ εἶναι μιὰ αἰτία, γιὰ τὴν ὁποία οἱ μεγάλοι σοφοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ἀξιοποίησαν περισσότερο τὶς ἀρχὲς τῆς μηχανικῆς, τὶς ὁποῖες εἶχαν προβλέψει. Θὰ δείξῃ στοὺς μαθητὲς, ὅτι καὶ τώρα ὑπάρχουν λαοὶ (ἢ μάλλον ἄτομα μέσα σ' ὅλους τοὺς λαοὺς), ποὺ θεωροῦν πολὺ πῖο τιμητικὸ νὰ ζοῦν ἀπὸ τὰ εἰσοδήματά τους παρὰ ἀπὸ τὴν ἐργασία τῶν χειρῶν ἢ τοῦ πνεύματός τους. Ὅτι χθὲς ἀκόμη οἱ «ἀνώτερες» τάξεις θεωροῦσαν ὠρισμένα μονάχα ἐπαγγέλματα ἐλεύθερα, κατάλληλα δηλ. γιὰ τὸν ἐλεύθερο ἄνθρωπο. Κι' οἱ μαθητὲς θὰ φτάσουν στὸ συμπέρασμα, ὅτι ὅλα αὐτὰ πιά τώρα ἀνήκουν στὸ παρελθόν, καὶ σήμερα ὅλοι παντοῦ δέχονται ν' ἀναγνωρίσουν μιὰν ἀξιοπρέπεια, μιὰν ἀνθρώπινη ἀξία, σὲ κάθε χρήσιμη κ' εὐσυνείδητα ἐκπληρωμένη ἐργασία, εἴτε εἶναι χειρωνακτικὴ εἴτε εἶναι διανοητικὴ, εἴτε ἐργασία χειροτέχνη ἢ στοχαστὴ ἢ καλλιτέχνη, εἴτε μόχθος χωρικοῦ καὶ ἐργάτη.

Μὲ τοὺς μεγαλύτερους μαθητὲς μπορεῖ νὰ γίνη μιὰ μελέτη γύρω στ' ἀναρίθμητα διεθνῆ σύμφωνα καὶ συμβάσεις, ποὺ τείνουν νὰ ἐνοποιήσουν τὶς ἀρχὲς τοῦ πολιτικοῦ καὶ ποινικοῦ δικαίου. Ἐπίσης γύρω ἀπὸ τὴ διεθνῆ σύμβαση τῆς Γενεύης σ' ὅλες τὶς βαθμιαίες μετατροπὲς τῆς, ἡ ὁποία καθορίζει τὴ νομικὴ θέση τῶν τραυματιῶν καὶ αἰχμαλῶτων πολέμου. Τὴ Διακήρυξη ἀκόμη τῶν δικαιωμάτων τοῦ παιδιοῦ ποὺ ἐγίνε ἐπίσης στὴ Γενεύη πρὶν ἀπὸ 25 χρόνια, καὶ τὴν Παγκόσμια Διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Ὀργανισμό Ἑνωμένων Ἐθνῶν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν παγκόσμιο χαρακτήρα τῆς αἰσθητικῆς λειτουργίας, εἶναι τόσο φανερὸς ὥστε καὶ τὰ παιδιά νὰ μὴ χρειάζονται τὴν ὑπόδειξη τοῦ διδασκάλου τοὺς γιὰ νὰ τὸν ἀνακαλύψουν. Ἀρκεῖ νὰ κοιτάξῃ κανεὶς γύρω του καὶ ν' ἀκούῃ καμιά φορὰ καὶ τὸ ραδιόφωνο γιὰ νὰ διαπιστώσῃ, ὅτι τὰ ἔργα τῶν διάφορων τεχνῶν μᾶς γοητεύουν καὶ μᾶς συγκινοῦν συχνὰ ὅχι λιγώτερο ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα τῶν δικῶν μας καλλιτεχνῶν. Θὰ χρειασθῇ ὥστόσο νὰ βοηθήσωμε τοὺς ἐφήβους—κι' αὐτὸς εἶναι κατ' ἐξοχὴν ὁ ρόλος τοῦ διδασκάλου τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ἰχνογραφίας—νὰ συνειδητοποιήσουν ὅτι ἡ τέχνη ἀποτελεῖ τὸν πῖο σημαντικὸ συντελεστὴ γιὰ τὴν προσέγγιση τῶν διάφορων πολιτισμῶν μεταξύ τους. Ὅτι στὸν κοινὸ θαυμασμό τοὺς γιὰ τ' ἀριστουργήματα τῶν διάφορων τεχνῶν οἱ ἄνθρωποι κοινωνοῦν μεταξύ τους πῖο βαθιὰ καὶ πῖο ἄμεσα. Ὁ διδάσκαλος τῆς μουσικῆς θὰ ἐπικαλεσθῇ τὴ μαρτυρία ξένων (τεχνοκριτῶν ἢ καὶ ἀπλῶν

φανατικῶν φίλων τῆς μουσικῆς) γιὰ νὰ δείξη στοὺς μαθητὲς του πόσο ἄνθρωποι ἀπὸ ὅλους τοὺς πολιτισμοὺς νιώθουν κι' εὐχαριστοῦνται ἀκούοντας τὶς συνθέσεις π.χ. ἐνὸς Josquin des Prés ἢ ἐνὸς Debussy ὅσο κι' ἂν εἶναι χαρακτηριστικοὶ ἐκπρόσωποι τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος καὶ τῆς γαλλικῆς εὐαισθησίας. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ τὸ ἔργο τοῦ Moussorgsky τὸ τόσο εἰδικὰ ρωσικό, τοῦ Schumann ἢ τοῦ Wagner τὸ τόσο εἰδικὰ γερμανικό.

Ἔτσι κι' ὁ διδάσκαλος τῆς ἱχνογραφίας θ' ἀναπτύξη μὲ τὴν ἴδια προοπτικὴ τὸ μάθημά του ἢ στὶς ὁμιλίες του τὴν ἱστορίαν τῶν εἰκαστικῶν καὶ πλαστικῶν τεχνῶν· θὰ παρουσιάσῃ στοὺς μαθητὲς του, ἀνάμεσα σ' ἄλλα, καὶ τὰ ἔργα τῆς ἑλληνικῆς γλυπτικῆς τέχνης, ἀρχαϊκῆς ἢ κλασικῆς, τὰ ὁποῖα ὅσο κι' ἂν εἶναι ἐρειπωμένα καὶ κακοποιημένα ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ τὴν ἀνθρώπινη βαρβαρότητα, δὲν παύουν νὰ ἀποτελοῦν τὸ ἀνυπέρβλητο πρότυπο τῆς πλαστικῆς τέχνης. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ διάφορες διακοσμῆσεις καὶ σχέδια στὰ ἀγγεῖα καὶ τοὺς ἀμφορεῖς, δὲν ἔχουν τίποτε χάσει γιὰ μᾶς τοὺς σύγχρονους ἀπὸ τὴν δροσίαν καὶ τὴν χάριν τους.

Ἐπιβάλλεται ἀκόμη νὰ κάνουμε αἰσθητὴ στὸν ἔφηβο τὴν παγκοσμιότητα τῆς θρησκευτικῆς λειτουργίας, μὲ τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται σ' ἐπαφὴ μὲ τὴν Ὑψιστὴ Πραγματικότητα, μέσα στὴν ὁποία τὸ εἶναι του καὶ ἡ δράση του βρίσκουν τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τους. Ἄν τοῦ δώσουμε νὰ καταλάβῃ τὴ βασικὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν ὑψὴ καὶ στὴ λειτουργία τῶν ἐνεργειῶν ἐκείνων μὲ τὶς ὁποῖες ἡ ἀνθρωπότητα ἐκδηλώνει τὸν προορισμό της καὶ τὴ φύση της, δὲν θὰ εἶναι δύσκολο νὰ τὸν πείσωμε, χωρὶς φυσικὰ νὰ τὸν ἀποσπάσωμε ἀπὸ τὴ θρησκείαν μέσα στὴν ὁποία γεννήθηκε, ὅτι ὅλες οἱ θρησκείες, ἂν καὶ διαφορετικῆς ὑψὴς καὶ ἀνιστῆς ἀξίας γιὰ μᾶς, δὲν παύουν ὅλες ν' ἀνταποκρίνονται στὴν ἴδια λειτουργία: νὰ συνδέσουν στενὰ τὸν ἄνθρωπο μὲ μιὰ συνολικὴ πνευματικὴ τάξη, ποὺ εἶναι καὶ μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Ἀρκεῖ γι' αὐτὸ νὰ παρουσιάσωμε στὸν ἔφηβο μερικὰ μεγάλα θρησκευτικὰ κείμενα καὶ μερικὲς μεγάλες θρησκευτικὲς προσωπικότητες μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ διακρίνῃ τὴν ἴδια ἐκείνη ὁρμή, καὶ νὰ νιώσῃ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἴδιας ἐκείνης ἰδιοφυΐας, τῆς θρησκευτικῆς μεγαλοφυΐας, γιὰ τὴν ὁποία τ' ἀόρατα γίνονται ὀρατά: τοὺς βεδικοὺς ὕμνους, τὴ ζωὴ τοῦ Βούδδα, τὴ δράση τοῦ Ἀσόκα, τοὺς διαλόγους τοῦ Ἐπικτήτου, τὸν Φιρνοῦτσι, τὸ Κοράνι, τὸν Ραμακρίσνα, Βιβεκανάντα, Ταγκόρ κ.λ.π.... Κι' ὅλη αὕτὴ ἡ ἐργασία πρέπει νὰ διαπνέεται ἀπὸ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τοῦ γνήσιου ἀνθρωπιστῆ, τοῦ ρωμαίου καρδινάλιου Nicolas de Cusa, ὁ ὁποῖος ἔγραψε στὸ ἔργο του «De pace fides»: «Μιὰ θρησκεία μὲ ποικιλία ἀπὸ λατρεῖες... μιὰ ἀλήθεια ἀκτινοβολεῖ μέσα ἀπὸ μύριες ὄψεις».

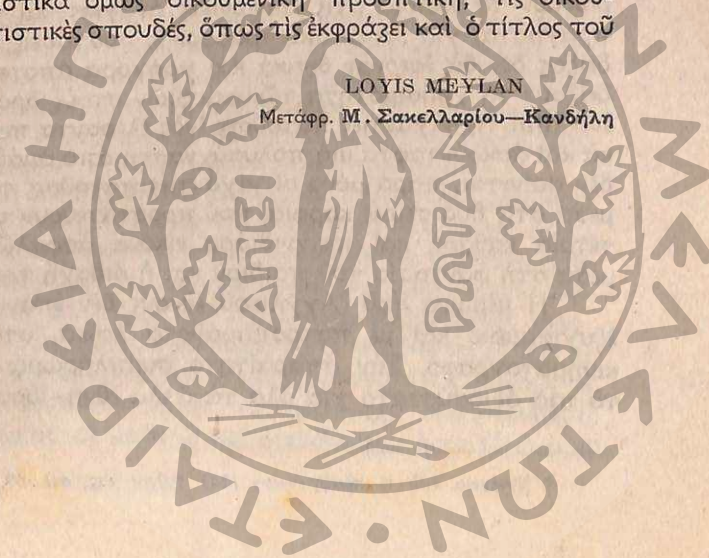
Δίνοντας στὸν ἔφηβο τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐπαφῆς μὲ τὶς πιὸ λαμπρὲς καὶ πιὸ οἰκουμενικὲς ἐνσαρκώσεις τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύ-

ματος μέσα σὲ ὅλους τοὺς αἰῶνες καὶ σ' ὅλες τὶς χῶρες, ὁ παιδαγωγὸς θὰ τοῦ προσφέρῃ μιὰ πνευματικὴ πείρα ἀποφασιστικῆς ἀξίας. Καὶ ὅπως οἱ διάφοροι πολιτισμοὶ τοῦ φανερώθηκαν σὰν ἓνα διαφορετικὸ εἶδος προσαρμογῆς στὶς ἴδιες ὑλικὲς καὶ πνευματικὲς ἀνάγκες, ἔτσι καὶ οἱ διάφορες θρησκείες θὰ γίνουν γι' αὐτόν, σύμφωνα μὲ τὴν ἴδια πλατεῖαν προοπτικὴν, οἱ διάφοροι δρόμοι ποὺ ὁδηγοῦν πρὸς τὴ μοναδικὴ πηγὴ ζωῆς. Καὶ θὰ διαισθανθῇ τότε, ὅτι ὅπως ἡ ἀνάπτυξη τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς μέσα στὸν ἄνθρωπο ἐνώνοντάς τον μὲ τὴν ὁλότητα τοῦ εἶναι, τοῦ ἐξασφαλίζει σὲ ὅ,τι θέλει, ἐπιθυμεῖ, σκέπτεται, λείει ἢ ἐκτελεῖ, τὴν ἐναρμόνισιν ὅλων του αὐτῶν τῶν ἐκδηλώσεων, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο ἡ θρησκευτικὴ ἀντίληψη γιὰ τὸν κόσμον καὶ γιὰ τὸν ἄνθρωπον ἀποτελεῖ τὸ μόνο κλίμα, μέσα στὸ ὁποῖον ὅλοι οἱ πολιτισμοὶ μποροῦν νὰ ἐνωθοῦν σὲ μιὰ κοινὴν ὁρμή, ἱκανὴ νὰ ἀνυψώσῃ παντοῦ τὸν ἄνθρωπον σὲ ὕψος πραγματικῶς ἀνθρώπινο. Εἶναι ὁ μόνος τρόπος γιὰ ν' ἀποτελεσθῇ ἡ ἀνθρωπότητα μιὰ συναυλία ὅλων τῶν σκέψεων καὶ μιὰ συνεργασία ὅλων τῶν γνήσιων ἀνθρωπιστικῶν θελήσεων.

Θελήσαμε νὰ περιγράψωμε μερικὰ ἀπὸ τὰ παιδαγωγικὰ μέσα ποὺ τὸ σχολεῖο μπορεῖ νὰ βάλῃ σ' ἐνέργειαν γιὰ νὰ ξυπνήσῃ καὶ νὰ καλλιεργήσῃ μέσα στὸν ἔφηβο, χωρὶς νὰ ζημιώσῃ τὶς ἄλλες δημιουργικὲς στιγμὲς μιᾶς πλήρους κι' ἀρμονικῆς ἐνανθρώπισης, αὐτὸ τὸ αἶσθημα τῆς παγκοσμιότητος, ποὺ ἡ παρούσα κατάστασις πραγμάτων ἀπαιτεῖ νὰ τὸ βαθύνωμε καὶ νὰ τὸ γενικεύσωμε. Εἶναι φανερό πὼς ὅλα αὐτά, ὅπως καὶ ἡ ψυχικὴ στάσις τὴν ὁποία τείνουν νὰ διαμορφώσουν, ἐξυπακούονται στὴν ἴδια τὴν ἐννοίαν τῶν ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν. Μποροῦμε λοιπὸν νὰ συμπεράνωμε ὅτι ἡ ἀγωγή τοῦ αἰσθήματος τῆς παγκοσμιότητος δὲν εἶναι κάτι ξεχωριστὸ ἀπὸ τὶς ἀνθρωπιστικὲς σπουδὲς μὲ ἀποφασιστικὰ ὅμως οἰκουμενικὴ προοπτικὴ, τὶς οἰκουμενικὲς δηλ. ἀνθρωπιστικὲς σπουδὲς, ὅπως τὶς ἐκφράζει καὶ ὁ τίτλος τοῦ ἄρθρου μας.

LOUIS MEYLAN

Μετάφρ. Μ. Σακελλαρίου-Κανδύλη

Ο κινηματογράφος ως παιδαγωγικό μέσον II *

Η επιτακτική ανάγκη ενός τέτοιου καθαρισμού του κινηματογράφου από συγκλονιστικές σκηνές και ζοφερές εικόνες ενέπνευσε τον εξαιρετικό σκηνοθέτη Arthur Rank στην Αγγλία να στρέψει την προσοχή του και προς το παιδί και να επιβλέψει το γύρισμα πολλών ταινιών κατάλληλων για τα παιδιά. Όπως π.χ. την ταινία «Μέσα στα όρη της Αυστραλίας», «Το παιδί που σταματά την πτώση του Νιαγάρα», μία φανταστική δηλ. ιστορία που δείχνει μέσα από το παιδιατικό μυαλό τί θα γινόταν αν σταματούσαν οι καταρράκτες του Νιαγάρα. Μ' ένα λόγο αναπτύσσει επιτηδειότατα τη θαυματουργή δύναμη του ηλεκτρισμού. Μια άλλη σειρά «Η μαγική σφαίρα» περιλαμβάνει ξη ταινίες γυρισμένες στην Πολωνία, Τσεχοσλαβασία, Λαπωνία, Πορτογαλία, τον Καναδά, και κάθε χώρα εμφανίζεται όπως την είδεν ένας Άγγλος μαθητής.

Το τμήμα πάλι το ειδικό για τα παιδικά films δημιουργήσει ταινίες με περιπέτειες και παραμύθια. Και επειδή αγαπούν τα παιδιά να τραγουδούν, οι έντεταλμένοι ξεσήκωσαν από όλα τα μέρη της Αγγλίας λαϊκά τραγούδια κατάλληλα για παιδιά, και έτσι πολύ συχνά οι προβαλλόμενες ταινίες συνοδεύονται και από ανάλαφρα έγχωρια τραγούδια, που οι ίδιες υποβάλλουν και ένθουσιασμένοι τραγουδούν οι ανήλικοι θεατές.

Συχνά επίσης χρησιμοποιείται ο κινηματογράφος για να ενημερωθούν τα παιδιά στις κοινωνικές ανάγκες και να διδαχθούν πολλά πράγματα, για τα οποία προφορικές συστάσεις, διδασκαλίες και υποδείξεις δεν θα έφερναν θετικά και γρήγορα αποτελέσματα. Π.χ. για να δείξουν τη χρησιμότητα των καρφιών στους δρόμους, προβάλλουν σε ένα film τις γιγάντιες πατούσες ενός ελέφαντα που περνούν προσεκτικά και άσκούνταφτα μια πολυσύχναστη από άμαξια οδό. Ο ελέφαντας δεν φαίνεται, παρά μόνο οι γιγάντιες πατούσες του να βαδίζουν ανάμεσα στις δυο σειρές καρφιά, που προστατεύουν το πέρασμά του. Μια τέτοια καθαρή και παιχνιδιάρικα εικόνα ασφαλώς χαράζεται ζωηρά μέσα στη φαντασία του παιδιού και η διδασχή της είναι ανεξάλειπτη.

Η μέριμνα του Άγγλικού ξθνους δεν επαναπαύθηκε μόνο στον εξυγισμένο και με πατροπαράδοτα λαϊκά στοιχεία εμπλουτισμένο κινηματογράφο. Σαν απαραίτητο συμπλήρωμά του—και τούτο είναι το πιο αξιοσύστατο για όλα τα άλλα έθνη—ίδρυσε τις κινηματογρα-

φικές λέσχες, όπου με εύτελές αντίτιμο μπορούν τα μέλη, τα παιδιά δηλ. και οι έφηβοι, να δουν τις ταινίες που δημιουργήθηκαν, ή προβάλλονται γι' αυτούς, να δώσουν ελεύθερα τις γνώμες τους, να κάμουν παρατηρήσεις, να ζητήσουν εξηγήσεις. Τους δίνεται δηλ. το μέσον να βγούν από τον παθητικό ρόλο του θεατή και να μεταβληθούν σε σχολιαστές, που αδιάκοπα λειτουργεί ή κρίση και εργάζεται ο έγκεφαλός τους.

Κατά το 1949 υπήρχαν στην Αγγλία 400 τέτοιες παιδικές κινηματογραφικές λέσχες, που περιλάμβαναν 500.000 μέλη ηλικίας 7-14 ετών. Είναι ανοικτές το Σάββατο από τις 9 1)2-12. Δεν αποβλέπουν σε κέρδη. Αν οι εισπράξεις ξεπεράσουν τα έξοδα, τότε το κέρδος ξοδεύεται για την καλυτέρευση της ορχήστρας, τις εκδρομές, το περιοδικό τους, τα παιχνίδια τους.

Με τη συντονισμένη αυτή πρόνοια, που πολύπλευρα λαβαίνεται, μπορεί κανείς να πη ότι πολύ σοφά, με στοχασμό και ήρεμία λύνεται σιγά σιγά το κινηματογραφικό πρόβλημα το σχετικό με τους ανήλικους στην Αγγλία, και από έστια μιάσματος και δηλητηριωδών αναθυμιάσεων μεταβάλλεται ο κινηματογράφος σε κέντρο ακτινοβόλο, όπου η ψυχαγωγία τονώνει τα ενδιαφέροντα και η θερμή της φιλίας και της συνεννόησης συνδέει παιδιά και έφηβους σε συνδέσμους σταθερούς και αδόλους. Συνηθίζουν εκεί μέσα, όπως γενικά περνούν τον καιρό τους σε ιδιαίτερες γι' αυτά ασχολίες, π.χ. τις σχολικές, τα δικά τους παιχνίδια κ.λ., να έχουν και τα δικά τους κινηματογραφικά ενδιαφέροντα, και επομένως αυτόματα και φυσικά διαχωρίζονται τα ρεύματα και τα παιδιά απομακρύνονται από την κινηματογραφική κίνηση των μεγάλων. Γιατί στις λέσχες θα συναντηθούν μεταξύ τους, ελεύθερα, φιλικά θα παίξουν, θα παρακολουθήσουν ένα film και όδηγημένα από κεί πέρα θα θελήσουν να παρακολουθήσουν και ταινίες που προβάλλονται στους μεγάλους κινηματογράφους. Κατ' αυτόν τον τρόπο ή ηλικία ή παιδιατική και ή εφηβική μπορεί να ζήσει τη ζωή της γευόμενη και τα αγαθά τα κινηματογραφικά, κατάλληλα γι' αυτήν διασκευασμένα. Απαλλαγμένα από τις βλεβερές τοξίνες και τα δραστικά δηλητήρια με το σχολιάσμα που τους έγινε, τη διάλυση των ζητημάτων και της πλάνης που αναδίνουν.

Και για τα μεγάλα παιδιά δεν αδιαφόρησε ή Άγγλική μέριμνα. Σε πολλά σχολεία της Μέσης Παιδείας και Πανεπιστήμια—αυτό πολύ περισσότερο στην Αμερική—καθιερώθηκαν συνεδριάσεις επίτηδες για τις ταινίες τις κινηματογραφικές. Προβάλλεται π.χ. μια ταινία και ακολουθεί ή προβολή από κρίσεις, συζητήσεις, ανταλλαγές γνώμων. Τα παιδιά ζητούν εξηγήσεις, σχολιάζουν. Ο παιδαγωγός εξετάζει κατά πόσον ή υπόθεση, οι ήρωες ήταν ενδιαφέροντες. Πώς κρίνουν οι θεατές τη σκηνοθέτηση, τη φωτογραφία, την ήθοποιία. Η ανταλλαγή αυτή των γνώμων ανάμεσα σε μαθητές και δασκάλους, ή πολύπλευρη

* Συνέχεια από το προηγούμενο (2α) τεύχος μας, σελ. 69.

ανάλυση της ταινίας καταθέτουν μέσα στην ψυχή των παιδιών βασικά στοιχεία γνώσεων, ήθικης και αισθητικής καλλιέργειας. Συνάμα την ελευθερώνουν από τη μαγανεία των δυνατών και πρόσφατων εντυπώσεων. Γιατί τους δίνεται η ευκαιρία και εδώ, όπως και στις κινηματογραφικές λήψεις, εύθους άμέσως να εξωτερικεύσουν τις βαθιές αντιδράσεις που μέσα τους δημιουργήθηκαν, και επομένως διαλύονται οι άμεσες εντυπώσεις, δεν κατασταλάζουν στης ψυχής τα έγκατα για να προκαλέσουν ζυμώσεις, οι οποίες θολώνουν την κρίση και εκτροχιάζουν από τη γραμμή την ευθεία. Ούτε υπέρκοσμος λοιπόν δημιουργείται ούτε τα όντα του υποκόσμου ήρωοποιούνται, ούτε και τύποι ανόητοι επιπλέουν και επιβάλλονται. 'Απ' εναντίας απολυτρώνεται ο στοχασμός και όσο περνά ο καιρός ή διάθεση του παιδιού διαμορφώνεται αυστηρή και απαιτητική. Αυτός κρίθηκε, και πολύ δικαίως, ο καταλληλότερος τρόπος για αποτελεσματική πάλη ενάντια στις μέτριες και βλαβερές κινηματογραφικές ταινίες.

Στη Γαλλία δεν υπάρχει ακόμη κρατική μέριμνα. Μόνο η ιδιωτική πρωτοβουλία κάτι προσπαθεί να κάμη. 'Επί 17 χρόνια ως τώρα η Mme Sonika Bo στο Παρίσι ασχολείται με το κινηματογραφικό πρόβλημα. Στην επί τουτο λήσχη της «'Η Στακτοπούτα» έρχονται τα παιδάκια να ιδούν ταινίες κατάλληλες γι' αυτά. 'Αλλά η αίθουσα της μοναδικής αυτής λήσχης είναι πολύ μικρή. Το κράτος δεν επιχορηγεί, οι κατασκευαστές των ταινιών διατείνονται ότι μιά τέτοια υπόθεση δεν εξασφαλίζει έμπορικά κέρδη. Γι' αυτό η Mme Sonika Bo προσπαθεί να λύση το πρόβλημα με άλλα μέσα. 'Αγωνίζεται να επιτύχη τη συν-να λύση το πρόβλημα με άλλα μέσα. 'Αγωνίζεται να επιτύχη τη συν-εργασία των ενδιαφερομένων για το πρόβλημα στις μεγάλες χώρες ώστε κάθε χώρα, που μπορεί και θέλει, να παράγη κάθε χρόνο 2-3 films κατάλληλα για παιδιά, και με την ανταλλαγή ανάμεσα στις διάφορες χώρες να εξασφαλίζεται ένα ρεπερτόριο ταινιών για τους ανηλίκους όλου του κόσμου, επαρκές για όλόκληρο το χρόνο.

Τα παραπάνω δεν αποσκοπούν στο να πληροφορήσουν τί γίνεται έξω από τον τόπο μας. 'Αποβλέπουν κυρίως στο να τονισθή το είδος της μέριμνας, να υπογραμμισθούν μερικά μέτρα που άλλες χώρες εφαρμόζουν για να εξουδετερωθούν επιδράσεις ψυχοφθόρες και να εξετασθή τί μπορεί να εφαρμοσθή και τί είναι δυνατόν να γίνη στο δικό μας τόπο. Γιατί όπως αποδεικνύεται από όσα προηγουμένως αναφέρονται, είναι δικαιολογημένο το άγχος της οικογένειας, του σχολείου, της κοινωνίας μας. Και η καθαρή ιδέα της πραγματικότητας θολώνεται μέσα στην εύφάνταστη ψυχή του Έλληνόπουλου: και στον υπέρκοσμο αίρεται συχνά για να βαυκαλισθώ με όνειρα ο έφηβός μας και από τον υποκόσμο αντλεί τα πρότυπά του. Παράδειγμα ο τύπος της μοιραίας, οι νεαροί διαρρηκτες και αναζητητές περιπετειών, που καθημερινά αναφέρονται στο αστυνομικό δελτίο. Και τα σεξουαλικά ένστικτα διεγείρονται πρωϊμότερα σήμερα στα παιδιά μας και τα μαχητικά και γε-

νικά της όρμης και της επίθεσης ή όρεξη από τα πιο άπαλά χρόνια, όπως δείχνουν τα αναφερόμενα σχολικά παραδείγματα, ξεσηκώνεται με τη μίμηση των κινηματογραφικών σκηνών.

Για την εξουδετέρωση λοιπόν της πολύπλευρης αυτής επίδρασης τί έχει να συμβουλέψη, να υποδείξη ο δικός μας παιδαγωγός; Πάρα πολλά, αρκεί να ακουσθή ή φωνή του και να πραγματοποιηθούν τα αίτήματά του.

Πρώτα πρώτα θα τονίσω ότι δεν είναι δυνατόν αντιμαχόμενοι προς το γενικό ρεύμα να επιτύχωμε. 'Αντίθετα, μόνον όταν βαδίζωμε παρά το ρεύμα, μπαίνωμε και βγαίνωμε απ' αυτό όταν συμφέρη, μόνο τότε μπορούμε πολλά να καταφέρωμε. Ούτε είναι δυνατόν, αλλά ούτε και συμφέρον να φράξωμε τ' αυτιά των παιδιών μας για να μη παρασυρθούν από τα τραγούδια των κινηματογραφικών Σειρήνων, γιατί είναι και αυτά αναγκαία. Δημιουργούν, όπως είδαμε, κλίμα φωτόχαρο μέσα στην ψυχή, διαθέτουν προς όραματα ευγενικά, δίνουν πρότυπα που προωθούν με έμπιστοσύνη και αισιοδοξία προς τη δράση. Κι' ακόμα το δίδαγμα της θόνης για το αγαθό παραμένει ανεξίτηλο, γιατί στηρίζεται απάνω σε έντυπώσεις που βαθιά χαράζονται. 'Ολα αυτά πρέπει να κατοχυρωθούν και παράλληλα να περικοπούν οι υπερβολές, να ξεκαθαρισθούν τα άσχημα και επιζήμια, ώστε αντι την ψυχοφθόρα αναστάτωση να δημιουργείται μέσα στην ψυχή του παιδιού και του έφηβου ή διάθεση προς τον ήρεμο, τον κριτικό στοχασμό, τις δυνατές να εκτελεσθούν αποφάσεις και πρωτοβουλίες.

Και το παιδί, ο έφηβος κυρίως πρέπει να πεισθή και μόνος του, απ' έαυτο να αναζητήση το κατάλληλο film, να κανονίσω τη φοίτησή του στους κινηματογράφους. Την πειθώ θα την επιτύχωμε όχι με την αποξένωση από τις προβολές για τους ενήλικους, ούτε με τα χαρτίνα τεύχη του «κατάλληλου ή ακατάλληλου». 'Η στοργική και φωτισμένη μέριμνα της 'Αγγλίας και 'Αμερικής μάς δείχνει το σωστό δρόμο: εκεί Πολιτεία και Παιδεία έγρυπνούν και συναγωνίζονται κατά τρόπον ώστε η κινηματογραφική υπόθεση μάλλον σε σύμμαχο παρά σε αντίμαχο να μετατρέπεται. 'Ενώ στον τόπο μας η Πολιτεία έφησυχάζει με την έτικέττα του «κατάλληλου, ακατάλληλου». 'Η Παιδεία μας, όταν δεν μεταβάλλεται σε χωροφύλακα, σταυρώνει τα χέρια ή σχολιάζει κατά τρόπο τυφλό και ανόητο τα του κινηματογράφου. 'Η οικογένεια περιορίζεται στο να κλαίη και να οδύρεται και ταυτόχρονα να υποχωρή στις απαιτήσεις των παιδιών. 'Η δε κοινωνία μας αρκείται μόνο στο να διαπιστώνη καθημερινά συμπτώματα που φέρνουν την αγωνία.

Όμως με μόνη τη διάγνωση του κακού και τη στείριότητα μιάς γκρινιάρικης παθητικής στάσης δεν είναι δυνατόν να γίνη τίποτα το σωστό και το αποτελεσματικό. Ούτε αν αντιδρά μόνη ή οικογένεια ή μόνη ή Πολιτεία, ή μόνο το σχολείο, έστω και αν αυτό γίνεται κατά το σωστό και πειστικώτερο τρόπο, είναι δυνατόν να έχωμε βασικά

αντίκτυπο στις ἐπαρχίες. Ἀπὸ τὶς κατάλληλες διαφημίσεις, τὰ ἀξιόμιμητα ὑποδείγματα ὁδηγούμενες κι ἐκείνες δὲν θὰ μπορέσουν νὰ ὑστερήσουν στὸ κεφάλαιο αὐτό. Ἡ ἀστάθμητη ἀλλὰ ἐπιβαλλόμενη κοινωνικὴ πίεση θὰ τὶς ὑποχρεώσῃ νὰ συμμορφωθοῦν καὶ νὰ συμβαδίσουν.

Παράλληλα μὲ τὰ παραπάνω μέτρα ἐπιβάλλεται νὰ καθορισθῇ γιὰ τοὺς ἐκπαιδευτικούς μιὰ λογικὴ ἐκπτώση εἰσιτηρίου, ὥστε νὰ μπορῇ ὁ καθηγητὴς τοῦ Γυμνασίου, ὁ δάσκαλος νὰ παρακολουθῇ 1—2 films τὴν ἐβδομάδα καὶ γιὰ τὸ δικό του πνευματικὸ πλουτισμὸ καὶ τὴν ψυχικὴ εὐχαρίστηση καὶ γιὰ τὸν κατάλληλο ἐξοπλισμὸ του κατὰ τὴ συζήτησιν μὲ τοὺς μαθητὲς του σχετικὰ μὲ τὰ φλέγοντα, κυρίως γιὰ τὰ παιδιὰ τῶν 12—16 χρόνων, κινηματογραφικὰ ζητήματα.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ ὅσα ἄμεσα σχετίζονται μὲ τὸν κινηματογράφο, ἀνάγκη νὰ ληφθῇ μέριμνα καὶ γιὰ τὴν ἰδρυση καὶ τὴν τόνωση κέντρων ἀντιπερισπασμοῦ. Τέτοια κέντρα λειτουργοῦν σήμερα φωτόχαρκα προκλητικὰ σὰν τὶς Ὀδηγικὲς, τὶς προσκοπικὲς ἐστίες, τὴ Χ.Ε.Ν., τὴ Χ.Α.Ν., τὸ Σπίτι τοῦ Κοριτσιοῦ κ.ἄ. Ἀλλὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ πολλαπλασιασθοῦν, γιατί πολλαπλὰ εἶναι τὰ ἐνδιαφέροντα τῶν ἐφήβων κυρίως. Καὶ ἐκδρομικὰ καὶ ἀθλητικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ κέντρα κατάλληλα πρέπει νὰ ἰδρυθοῦν, ὥστε φυσικὰ καὶ ἀβίαστα ὁ ἔφηβος, τὸ παιδί νὰ παρασύρῳνται καὶ πρὸς δυναμικὰ ἐνδιαφέροντα, τὰ μόνον ποὺ ἀφομοιώνουν γόνιμα καὶ μὲ ὑγεία κάθε προσφορά. Καὶ ἐδῶ πάλι ἐπεμβαίνει τῆς Πολιτείας ὁ ρόλος. Ἐστὼ καὶ ἂν οἱ παραπάνω ἐστίες εἶναι γενεήματα τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, ὅμως ἡ ὑποστήριξη, ἡ ἀφ' ὕψους προστασία καὶ ὁ ἔλεγχος τῆς Πολιτείας εἶναι ἀπαραίτητα. Ἐνα μόνον βλέμμα ἂν ριχθῇ στοὺς κινηματογράφους μὲ χαμηλὸ εἰσιτήριο καὶ τὴν προβολὴ διπλῶν ἔργων, κατὰ τὴ στιγμή ποὺ βγαίνουν τὰ παιδιὰ τῶν λαϊκῶν τάξεων, ἔφηβοι γεμάτοι ὀρμὴ καὶ ζωηρότητα, ξαναμμένοι ἀκόμη ἀπὸ τὸ ὄραμα τῶν τολμηρῶν καὶ ἀνεξέλεγκτων σκηνῶν ποὺ παρακολούθησαν κατὰ τὴν τρίωρη καὶ συχνὰ τετράωρη καθήλωσή τους μέσα στὰ σκοτάδια, ἀνεξάντλητοι σὲ συζητήσεις καὶ σχόλια, θὰ πείσῃ καὶ τὸν πιὸ ἀδιάφορο ὅτι ἐπιτακτικὴ εἶναι ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀντιπερισπασμοῦ, ὁ πολλαπλασιασμὸς καὶ ἡ ὑποστήριξη τῶν παραπάνω κέντρων. Κάποτε τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας ἀντίκριζε πολὺ σοβαρὰ τὸ ζήτημα καὶ θέλοντας νὰ τονώσῃ τὰ ὑπάρχοντα κέντρα καὶ συνάμα νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὴν προστασία καὶ τὸν ἔλεγχό του ὅλες τὶς ψυχαγωγικὲς ἐστίες καὶ τὶς ἐξωσχολικὲς ὁργανώσεις, εἶχε τὴν πρόθεσιν νὰ ἰδρύσῃ ἕνα ἐνιαῖον ὁργανισμὸ ὁ ὁποῖος νὰ κατευθύνῃ, συντονίζῃ καὶ ἐποπτεύῃ τὰ πάντα, χωρὶς νὰ ἐμποδίσῃ ἢ ἀνακόπῃ τὴν πρωτοβουλία καὶ τὸν ζῆλο τους. Δυστυχῶς ἀντιξοότητες ἐμπόδισαν νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἐνοποίηση αὐτὴ καὶ ἡ ὑπαγωγή ὅλων τῶν κέντρων κάτω ἀπὸ μιὰν ἐφορευτικὴ ἐπιτροπὴ, ἡ ὁποία νὰ ἐπιβλέπῃ ὥστε τὰ πάντα νὰ συμβαδίζουν σύμφωνα μὲ τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς ἀγωγῆς, καὶ παράλληλα νὰ ἐρευνᾷ καὶ νὰ ἀντιλαμβάνεται τὶς ἀνάγκες τὶς κοινωνικὲς καὶ νὰ μεριμνᾷ γιὰ τὴν πλήρωσή τους.

Ἄς ἐλπίσωμε ὅτι καὶ αὐτὸ κάποτε θὰ πραγματοποιηθῇ. Ὡς τότε ὅμως θὰ χρειασθοῦν πάρα πολλὰ νὰ κάμῃ ἡ κοινωνία. Καὶ πρῶτα πρῶτα σὰν κοινωνικὰ μέλη καὶ σὰν Ἕλληνες πρέπει νὰ συμπεριφερθοῦν οἱ διευθυντὲς τῶν κινηματογραφικῶν ἐπιχειρήσεων. Δὲν εἶναι ἀσύδοτοι κοινωνικοὶ ὁργανισμοί. Τοὺς βαρύνει κι αὐτοὺς, σὰν ὅλους μας, μιὰ μεγάλη καὶ κοινὴ ὑποχρέωσις. Γι' αὐτὸ ὀφείλουν νὰ παραμερίζουν κάποτε κάποτε τὴ δίψα τοῦ κέρδους καὶ νὰ φιλοδοξοῦν, μὲ τὸ ἀπαράμιλλο μέσο ποὺ διαθέτουν, νὰ ἐξυπηρετήσουν μιὰ καίρια ἐθνικὴ ὑπόθεσις. Καὶ ταινίες κατάλληλες νὰ προμηθεύωνται καὶ matinées κινηματογραφικὲς νὰ διοργανώσουν καὶ φθηνότερο τὸ εἰσιτήριο γιὰ τοὺς ἐκπαιδευτικούς νὰ ὀρίσουν.

Ἐφ' ὅσον μέσα στὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας δὲν ἰδρύθη ὁ ἀναγκαιότατος, ὅπως κρίνεται σήμερα, ὁργανισμὸς τῆς γενικῆς ἐποπτείας, τοῦ συντονισμοῦ καὶ τῆς ἐπαγρύπνησις, ἕνας σύλλογος ἰδιωτικός, ποὺ θὰ ἐνστερνιζόταν μὲ θερμὴ τὴν κινηματογραφικὴ ὑπόθεσις, πολλὰ θὰ μπορούσε νὰ ἐπιτελέσῃ. Καὶ εἶναι εὐτύχημα ὅτι δὲν χρειάζεται νὰ συσταθῇ, ἀλλὰ νὰ ἐπανασυσταθῇ ἕνας τέτοιος σύλλογος. Γιατί εἶχε ἤδη ἰδρυθῇ ἀπὸ τὸ 1928, ἔδρασεν ἐπὶ ὁλόκληρῃ δεκαετίᾳ καὶ ἐπέτυχε πάρα πολλὰ. Πρῶτο καὶ κύριο ἔνωσεν ὅλους, ὅσοι καὶ τότε δυσανασχετοῦσαν γιὰ τὴν ψυχοφθόρα ἐπίδραση τῆς κινηματογραφικῆς ἀσυνδοσίας ἐπάνω στὰ παιδιὰ καὶ τοὺς ἐφήβους μας, σὲ κοινὴ προσπάθεια καὶ ἐπιδίωξη. Κατηύθυνε τὰ διαβήματα τῶν ἐνδιαφερομένων πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα, ὥστε μόνον τὰ ἀγαθὰ τοῦ κινηματογράφου νὰ ἐπιπλεύσουν. Ἐτοσι ἐπέτυχε μέσα στὴ δεκαετία καὶ τοὺς ἐπιχειρηματίες νὰ πείσῃ ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἐξασφαλίσουν κέρδη, ἂν καθιερώσουν παραστάσεις μὲ ταινίες κατάλληλες γιὰ τὰ παιδιὰ, καὶ Κυριακάτικες matinées νὰ συστήσουν. Νὰ ἰδρυθῇ μέσα στὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας γραφεῖο μορφωτικοῦ κινηματογράφου, τοῦ ὁποῖου τὴ διεύθυνση εἶχε ἀναλάβει ἡ ψυχὴ τῆς ὅλης κίνησης τῆς δεκαετίας, ἡ Κυρία Ρίτσα Κορομηλά. Ἀκόμη ἐπέτυχε νὰ διανεμηθοῦν διδακτικὲς καὶ ψυχαγωγικὲς ταινίες σὲ πολλὰ σχολεῖα καὶ ἄλλα ἐπίσης νὰ διευκολυνθοῦν στὴν ἀπόκτηση κινηματογραφικῶν μηχανημάτων. Μερικὰ μάλιστα ποὺ δὲν διέθεταν ἠλεκτρικὸ ρεῦμα, νὰ προμηθευθοῦν ἠλεκτροπαραγωγικὰ μηχανήματα.

Δυστυχῶς ἡ δρᾶσις αὐτὴ, ἡ γεμάτη γόνιμα ἀποτελέσματα, ἐσταμάτησε κατὰ τὴν πολυτάραχη τελευταία δεκαετία. Ὅτι ὅμως τότε ἔγινε, γιατί νὰ μὴ ξαναγίνῃ καὶ πάλι; Σήμερα περισσότερο ἀπὸ ποτὲ ὀρθώνεται ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη τῆς περιφρούρησης τῶν πολυταλαιπωρημένων παιδιῶν καὶ ἐφήβων μας. Τῆς συντονισμένης καὶ ὁργανωμένης προσπάθειας καὶ δράσης. Πολλὰ ἀπὸ τὰ πρόσωπα ποὺ τότε ἔδρασαν, ἐξακολουθοῦν νὰ ἐνδιαφέρονται καὶ νὰ φροντίζουν γιὰ τὸ κοινὸ καλὸ καὶ νὰ διατηροῦν τὸν ἴδιο θερμὸ καὶ ἅγιο ζῆλο. Γιατί λοιπὸν νὰ μὴν ἀνασυνδεθῇ τὸ παλαιὸ νῆμα πρὸς τὸ νέο μιᾶς ἐπίσης ρωμαλέας καὶ ἐλπιδοφόρας κίνησης; Οἱ παλαιοὶ ἀγωνιστές, ἐνισχυμένοι καὶ ἀπὸ

νέους, συγχρονισμένους, μὲ πλήρη κατανόηση τῶν ρευμάτων καὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς ἐποχῆς μας, γιατί νὰ μὴν ἀναλάβουν καὶ πάλι τὸν ἀγῶνα τὸν ἐθνοσωτήριο ; Ἡδὴ ἀρχισαν νὰ ἀκούωνται φωνὲς μεγάλου κύρους, νὰ δημοσιεύονται ἄρθρα ποὺ ξεχειλίζουν ἀπὸ ἀγωνία καὶ πόνο γιὰ τὸ συντελούμενο κακὸ. Αὐτὰ μαρτυροῦν εὐρύτατη κατανόηση, προθυμία καὶ ἀπόφαση νὰ βοηθήσουν ὅλοι στὴν καταπολέμησή του.

Ἀρκεῖ νὰ ὑπάρξῃ ὁ πυρήνας, τὸ κέντρο ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ ἐκπέμπονται τὰ σήματα πρὸς τοὺς γονεῖς, τὸ σχολεῖο, τὴν Πολιτεία, ποὺ θὰ ἀπευθύνεται πρὸς τὶς ἐπιχειρήσεις γιὰ νὰ τοὺς ὑποδεικνύῃ τὸ χρέος τους. Αὐτὸ θὰ ἐπιτύχῃ τὴ σύσταση, ὅπου δὲν ὑπάρχουν, τὴ γενίκευση μ' ἓνα λόγο, τῶν «παιδικῶν λεσχῶν», ὅπου ἐλεύθερα καὶ φυσικὰ θὰ διασταυρῶνονται τὰ παιδικὰ ἐνδιαφέροντα, ἀβίαστα θὰ προωθοῦνται οἱ ἀδούλωτες ἐφηβικὲς ψυχὲς πρὸς εὐγενικὲς ἀναδόσεις καὶ περήφανες νεανικὲς τολμηρότητες.

Τὸ συντονισμὸ μίᾶς δραστηρίας καὶ συστηματοποιημένης προσπάθειας ὁραματίζεται ὁ παιδαγωγὸς καὶ αὐτὴν ὀρίζει σὰν τὸ πρῶτιστο μέσον τῆς ἐπιτυχίας. Γι' αὐτὸ καλεῖ τοὺς πάντας νὰ ξεπεράσουν τὸ παθητικὸ στάδιο τῶν ἐπικρίσεων καὶ ταλανισμῶν καὶ νὰ ἀποδυθῶν σὲ συντονισμένη δράση, θυσίες, ὑποχρεώσεις, παραχωρήσεις, νὰ τηρήσουν ὅλοι ἐπίμονη, συγχρονισμένη καὶ ἐνιαία στάση.

Τὴν ἴδρυση τῆς κινηματογραφικῆς λέσχης «Γιὰ τὴν ἐξύψωση τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ μεγάλου κοινοῦ» τὴ χαιρετίζει σὰν σημεῖο εὐοίωνο, σὰν ὑπόσχεση ὅτι θὰ ἐπακολουθήσῃ καὶ ἡ ἴδρυση τοῦ κέντρου γιὰ τὴν παιδαγωγικὴ ἐξυγίανση καὶ χρησιμοποίησι τῶν κινηματογραφικῶν ταινιῶν. Τότε μόνον, κατὰ τὴ γνώμη του, θὰ ἐπιτελεσθῇ τὸ θετικὸ καὶ μεγάλο βῆμα γιὰ νὰ πάψῃ ὁ κινηματογράφος νὰ ἀποτελῇ ὀξύτατο πρόβλημα κοινωνικόν. Καὶ πολὺ γρήγορα θὰ γίνῃ δυνατὸν ἀντὶ τὰ νοσογόνον, τὰ γεμάτα ἀναθυμιάσεις τέλματα ποὺ δηλητηριάζουν, νὰ μᾶς χαρίξῃ νάματα ζωογόνον καὶ ἀναγεννητικὰ. Νὰ μετατραπῇ δηλ. σὲ πηγὴ πολιτισμοῦ καὶ κοινωνικῆς ἀναμόρφωσης.

ΕΙΡΗΝΗ ΠΑ·Γ·ΔΟΥΣΗ

Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος καὶ ἡ μετάφραση τοῦ Θουκυδίδου

I

Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος ὑπῆρξε ὁ πολιτικὸς ἐκεῖνος, ποὺ ἐπηρέασε, ὅσο κανεὶς ἄλλος, τὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους, καὶ μάλιστα ἐδημιούργησε ὅλες τὶς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις, γιὰ νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔθνος αὐτὸ χωρὶς δισταγμοὺς καὶ πιὸ ζωηρὰ τὴν ἱστορικὴ του πορεία. Τὸ γεγονός ὅτι σὲ πολλὰς περιπτώσεις δὲ βρῆκε ὁ Βενιζέλος τὴν προσμενόμενη ἀνταπόκριση στὴ μεγάλη του προσπάθεια, δηλαδὴ δὲ συνήντησε τὴν ὁμόφωνή ἐπιδοκιμασίαν, μὰ τὸ ἀντίθετο, τὴν ἐντονὴ ἄρνηση, δὲν ἀποτελεῖ στοιχεῖο ἱκανὸ νὰ δικαιολογήσῃ ἔστω καὶ τὴν ἐλάχιστη σμίκρυνση τῆς πολιτικῆς του προσωπικότητος. Τὸ ἔργο του, ποὺ ἔμεινε ἀπρόσβλητο ἀπὸ τὶς πρόσκαιρες ἀμφισβητήσεις καὶ ἀντιδράσεις καὶ ποὺ μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου παρουσιάζεται περισσότερο σημαντικὸ καὶ σὰν ἐνέργεια καὶ σὰν ἀποτέλεσμα, τὸν δικαιώνει καὶ τὸν ἐπιβάλλει.

Ὁ Βενιζέλος ποὺ πάντοτε ζοῦσε μὲ τὴν πολιτικὴν, ποτισμένος ἀπ' αὐτὴ μέχρι τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του, ἦταν παράλληλα καὶ ἓνας διανοούμενος. Ἀγαποῦσε τὰ γράμματα καὶ τὶς καλὰς τέχνας καὶ ποτὲ δὲν ἔπαψε νὰ εἶναι ἀναγνώστης καὶ μελετητὴς φιλολογικῶν καὶ ἱστορικῶν βιβλίων. Ἰδιαιτέρη προτίμησις ἔδειχνε πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς, ὅπως π.χ. στὸν Θουκυδίδου. Ἀλλ' ὅμως καθόλου δὲν πρέπει νὰ νομισθῇ πὼς ὁ διανοούμενος κυριαρχοῦσε στὸν πολιτικόν, ἢ πὼς ἡ πολιτικὴ δραστηριότητα παραχωροῦσε συχνὰ τὴ θέσιν τῆς στὸν πνευματικὸ στοχασμό. Οἱ μελέτες καὶ τὰ διαβάσματα ἐγίνονταν στὸ περιθώριον τῆς οὐσιαστικῆς του ζωῆς, ποὺ τὴν ἐγέμιζε ὁλόκληρη σχεδὸν ἡ πολιτικὴ σκέψις καὶ δράσις. Ἄν συνέβαινε νὰ κυριαρχήσῃ ὁ κόσμος τοῦ στοχασμοῦ καὶ τῆς περισυλλογῆς, ἐνῶ ἡ ἐσώτερη παρόρμησις γιὰ τὴν πολιτικὴν δράσιν, ὅσο ἐντονὴ καὶ ἂν ἦταν, δὲν κατόρθωνε νὰ δαμάσῃ τὸν ἀνεπιθύμητο συνοδοιπόρο, θὰ προέκυπτε ἡ ἐπιβολὴ τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, καὶ κατὰ φυσικὴ συνέπεια ἡ πολιτικὴ ἐνέργεια θὰ ἔχανε τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, ποὺ τὴν προσήρμοζαν στέρεα στὴν ἀναγκαιότητα τῆς στιγμῆς καὶ τῆς ἐποχῆς, καὶ θὰ ἐκδηλωνόταν λιγότερο δυναμικῇ.

Ἡ πολὺχρονη μελέτη τοῦ ἔργου τοῦ Θουκυδίδου ἀσφαλῶς εἶναι ἡ σοβαρότερη ἐνασχόλησις τοῦ διανοουμένου Βενιζέλου. Κατὰ τὶς πληροφορίες τοῦ Δημ. Κακλαμάνου (*) ὁ Βενιζέλος καταπιάστηκε μὲ τὴ μελέτη τοῦ Θουκυδίδου εὐθύς μετὰ τὴν ἥττα τοῦ στίς γενικὲς ἐκλογὰς τοῦ Νοεμβρίου 1920 καὶ κατὰ τὴν ἐκούσια ἐξορία του στὸ ἐξωτερικόν, καὶ

1. Βλπ. Δημ. Κακλαμάνου, Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ὁ ὑπέρχος πολιτικὸς καὶ διανοούμενος. Ἐφημ. «Ἐλευθερον Βῆμα», 19 Μαρτίου 1948.

πρώτοι ἐζήτησαν κυρίως νὰ δοκιμάσουν στὴ μετάφραση τοῦ ἔργου τοῦ ἱστορικοῦ τὴν ἱκανότητα τῆς νέας γλώσσας ν' ἀποδώσῃ τὶς λεπτές ἀποχρώσεις τοῦ ὕφους καὶ τῆς γλώσσας τοῦ ἀρχαίου κειμένου. Τὸ κίνητρο τῆς προσπάθειάς τους ὑπῆρξε ἡ ἐπιθυμία τῆς θεμελίωσης τοῦ νοελληνικοῦ δημοτικοῦ λόγου. Ὁ Κακριδῆς, φιλόλογος αὐτὸς καὶ εἰδικὸς μελετητῆς τοῦ Θουκυδίδου, μετέφρασε ἀπὸ τὸ β' βιβλίον τὸν περίφημο Ἐπιτάφιο, γιὰ νὰ δώσῃ στὸ εὐρὺ κοινὸ τὴν εὐκαιρίαν καὶ τὸ μέσο «νὰ χαρεῖ ἓνα ἔργο τῆς ἀρχαίας κλασικῆς τέχνης τοῦ λόγου» (1) καὶ νὰ τὸ δῇ καλύτερα σὰ νόημα καὶ μορφή. Ὁ Βενιζέλος, ὅταν ἄρχισε νὰ μεταφράζῃ τὸν Θουκυδίδου, δὲ θὰ εἶχε οὔτε τὴν περιορισμένη πρόθεση τοῦ Βηλαρά καὶ τοῦ Πάλλη, οὔτε τὴν οὐσιαστικότερη ἐπιθυμίαν τοῦ Κακριδῆ. Βέβαια μαζί με τὴν ἱκανοποίηση τοῦ πόθου τῆς στενῆς προσέγγισης πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἱστορικὸ ἀναπτύχθηκε λίγο λίγο, καὶ μάλιστα ὡς συνειδητὴ πιά πρόθεση, καὶ ἡ ἰδέα τῆς ὠφέλειας, πού θὰ πρόσφερε ἡ μετάφραση στοὺς ὄχι κλασικὰ μορφωμένους σύγχρονους Ἕλληνες. Ἀλλ' ὅμως, πρὶν ἂν ὅλα ἡ μεταφραστικὴ προσπάθεια εἶναι αὐθόρμητη ἔκφραση τοῦ πνευματικοῦ δεσμοῦ πού ἔνωσε τὸν Βενιζέλο μετὰ τὸν Θουκυδίδου.

II

Ἡ ψυχικὴ ἐπαφὴ καὶ ὁ θερμὸς ζῆλος, ὅσο κι ἂν παρακολουθοῦνται ἀπὸ πνευματικὴ διαύγεια καὶ ὀξύτατη κρίση καὶ ἐργατικότητα, εἶναι ἀρκετὰ ἐφόδια νὰ ὀδηγήσουν ἓναν πολιτικόν, ἔστω καὶ τοῦ ἀναστήματος τοῦ Βενιζέλου, στὴν ἐπιτυχὴ καὶ δημιουργικὴ ἀπόδοση ὅποιου κλασικοῦ στὴ νέα γλώσσα, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ ταυτόχρονα τὸ ἐπιστημονικὸ πνεῦμα καὶ ἡ φιλολογικὴ κατάρτιση καὶ εἰδίκευση; Γίνονται μεγαλύτερες οἱ ἀμφιβολίες, ἂν σκεφθούμε τὶς δυσκολίες πού παρέχει ὁ λόγος τοῦ Θουκυδίδου. Τὸ πυκνὸ καὶ ὑπερπληθωρικὸ ὕφος του μετὰ τὴν καταπληκτικὴν λεξιλογικὴν πληρότητα καὶ τὴν γριφώδη σύνταξιν, τὸν καθιστοῦν δυσκολοπλησίαστο καὶ στὸν εἰδικὸν φιλόλογον. Ἐτσι ἐκεῖνος ὁ μεταφραστής, πού θὰ προσπαθῇ νὰ τὸν δώσῃ στὰ νέα γλωσσικὰ καλούπια, θὰ συναντᾷ σὲ κάθε βῆμα τὸν ἀκατάβλητο ἀντίπαλον, πού τὸν ἀντιμάχεται καὶ τὸν παρασέρνει σ' ἐπικίνδυνους σκοπέλους. Ὁ Βενιζέλος μετέφρασε τὸν ἀρχαῖον ἱστορικὸν σὲ ἀπλὴ καθαρεύουσα. Γιὰ νὰ εἶναι κανεὶς ἀκριβὴς στὸν προσδιορισμὸν τοῦ εἶδους τῆς γλώσσας πού χρησιμοποίησε —ἀφοῦ ὑπάρχουν πολλὰς μορφὰς καθαρεύουσας στὸ νεοελληνικὸν λόγον— θὰ πρέπη νὰ τονίσῃ πῶς ἡ γλώσσα του ἀκολουθεῖ τὸ τυπικὸν τῆς ἀττικῆς, ἀρκετὰ ὅμως ἐλαφρῶμενον, ἔχει τὴν σύνταξιν ἀπλήν, μὰ ὄχι ὡς τὸ σημεῖον πού τὴν ἔχει ἡ δημοτικὴ, καὶ τὶς λέξεις αὐτὰς, πού βρίσκον-

1. Ἱ. Θ. Κακριδῆς, Περικλέους Ἐπιτάφιος, Θεσσαλονίκη, 1937, σ. V.

ταὶ καὶ σήμερον σὲ κοινὴν χρῆσιν, τουλάχιστον ἀπὸ τοὺς μορφωμένους. Σὲ περιπτώσεις δέ, πού λέξεις τοῦ Θουκυδίδου ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν καὶ στὴ σημερινὴ γλώσσα, χωρὶς νὰ ἔχουν χάσει καὶ τὴν παλαιὰν τους ἔννοιαν, δὲ διστάζει ὁ Βενιζέλος νὰ τὶς διατηρήσῃ. Δὲ θὰ εἶναι τολμηρὸν νὰ λεχθῇ, πῶς ἡ γλώσσα τῆς μετάφρασης εἶναι περίπου αὐτή, στὴν ὁποία ἐγίνονταν γιὰ χρόνια οἱ κοινοβουλευτικὲς τοῦ ἀγορεύσεις, οἱ τόσο ὑποδειγματικὲς ἀπὸ τὴν ἄποψιν τοῦ πολιτικοῦ ὕφους.

Χωρὶς ἀμφιβολίαν, χρησιμοποιοῦντας ὁ Βενιζέλος στὴν μετάφρασίν του αὐτὴν τὴν γλώσσαν, στηρίχθηκε σὲ καλὴν βάσιν γιὰ τὴν πιστὴν ἀπόδοση τοῦ ἀρχαίου κλασικοῦ. Ἡ δημοτικὴ γλώσσα εἶναι σὲ θέσιν νὰ ζωντανέψῃ ἓνα κλασικὸν κείμενον, μὰ ὅμως ἀδυνατεῖ πολλὰς φορὰς νὰ τὸ ἀποδώσῃ μετὰ ὅλην τὴν ἀκρίβειαν. Ἐτσι συμβαίνει, κατὰ τὴν ἀπόδοσιν στὸ δημοτικὸν νεοελληνικὸν λόγον πολλῶν κλασικῶν κειμένων, νὰ ἰσοζυγίζεται αὐτὸ πού κερδίζουμε σὲ ζωντανὴν ἔκφρασιν πρὸς αὐτὸ πού χάνουμε σὲ πιστὴν ἀπόδοσιν. Καὶ τοῦτο, γιὰ τὸν δημοτικὸν λόγον ἂν τὴν μιὰ μερίαν στερεῖται ἀπὸ «συνθετικὰς μορφὰς τῆς ἔκφρασης», ὅπως παρατηρεῖ ὁ Κακριδῆς (1), δηλαδὴ ἀπὸ ἀπαρέμφατα, πτωτικούς προσδιορισμούς, μετοχές, καὶ τὸ κυριότερον, μεγάλας περιόδους, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην, δὲν ἔχει ἀκόμη δουλεωτὴν τόσο, πού ν' ἀποκτήσῃ δικούς του ἐκφραστικούς τρόπους, τέτοιους πού νὰ παρέχουν τὴν εὐχέρειαν στὸν λόγον νὰ ἐκφράζεται συνθετικὰ. Ἐτσι εἶναι δύσκολον, σχεδὸν ἀδύνατον, ν' ἀναπλάσῃ σὲ ἱκανοποιητικὸν βαθμὸν τὸν ἐξαιρετικὸν συνθετικὸν λόγον πολλῶν κλασικῶν. Ὁ Ἱ. Θ. Κακριδῆς, πού εἶναι ὄχι μόνον ἄριστος κλασικὸς φιλόλογος, μὰ καὶ βαθὺς γνώστης τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας, ὁμολογεῖ πῶς μεταφράζοντας τὸν Ἐπιτάφιον τοῦ Θουκυδίδου δὲν κατόρθωσε νὰ ὑπερνικήσῃ σοβαρὰς δυσκολίας, πού προέκυψαν ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς δημοτικῆς νὰ ἐκφραστῇ συνθετικὰ. Δὲν πρέπει ὅμως καὶ νὰ σπεύσουμε νὰ δεχθούμε, πῶς ἐπειδὴ χάθηκαν πολλὰς συνθετικὰς μορφὰς ἔκφρασης, δὲ θὰ μπορέσουμε καὶ ν' ἀποκτήσουμε τὴν πυκνὴν ἔκφρασιν. Ἀς μὴν ξεχνιέται πῶς ὁ λόγος τοῦ Θουκυδίδου ἀποτελεῖ τὴν καλύτερην ἐκδήλωσιν μιᾶς ἐξαιρετικῆς ἀνθησης τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως, καὶ πῶς σήμερον ὁ δημοτικὸς μας λόγος βρίσκεται στὸ πρῶτον στάδιον τῆς ἀνάπτυξός του, καὶ δικαιολογημένως ἐκφράζεται περισσότερον παρατακτικὰ καὶ δὲν ἔχει ἀκόμη ἀποκτήσει τὶς συνθετικὰς ἔκφραστικὰς μορφὰς. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς πεζογραφίας, ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν ἀφόρητον ἐπίδρασιν τῆς διγλωσσίας καὶ ἡ στοργικὴ ἐντατικὴ ἐμετάλλευσις τῶν δυνατοτήτων τῆς νέας γλώσσας, θὰ μᾶς φέρουν στὴν πλήρην ἀνάπτυξιν τοῦ ζωντανοῦ ἐκφραστικοῦ ὄργανου. Καὶ τότε, θὰ ἐκφραζόμεσθα ἀρκετὰ πυκνὰ, ὅσο κι ἂν δὲ θὰ φτάσουμε ἴσως στὸ πυκνὸν ὕφος ἑνὸς Θουκυδίδου. Μὰ ὥσπου

1. Βλπ. Ἱ. Θ. Κακριδῆς, Περικλέους Ἐπιτάφιος, σ. 65.

νὰ ἐπιτύχουμε αὐτό, θὰ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ παραδεχόμαστε ὅλες τὶς ἐκφραστικὲς ἀδυναμίες τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου.

Ἡ γλῶσσα ποὺ χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὸν Βενιζέλο στὴ μετάφραση τοῦ Θουκυδίδη ἔχει στὴ διάθεσή της μετοχές, πτωτικούς προσδιορισμούς καὶ μεγάλες περιόδους, κι ἔτσι μπορεῖ, πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὴ δημοτικὴ, ν' ἀποδίδῃ ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὰ τὴν πυκνότητα τοῦ νοήματος, χωρὶς νὰ χάνεται καὶ ἡ συνθετικὴ ἔκφραση. Καὶ συνάμα δὲν εἶναι ἡ γλῶσσα ποὺ φκιάχνεται ἀπὸ τοὺς κακοὺς μιμητὲς τοῦ ἀττικοῦ λόγου, καὶ κατὰ βάθος δὲν τὴ χωρίζει ἀπὸ τὴ δημοτικὴ ἀγεφύρωτο χάσμα. Βέβαια, πολὺ θὰ τὸ θέλαμε ἡ μετάφραση νὰ γινόταν στὴ δημοτικὴ, ὅσο κι ἂν θὰ ἦταν ἀνάγκη ν' ἀντιμετωπισθοῦν οἱ ἐκφραστικὲς δυσκολίες τοῦ δημοτικοῦ λόγου, καὶ ὅλος ὁ μόχθος τῶν δημιουργῶν μεταφραστῶν πρὸς τὰ ἐκεῖ στρέφεται, ἀφοῦ ἔτσι δικαιώνεται ἀπόλυτα ἡ μετάφραση κι ἀξιοποιεῖται ὁ κλασικὸς. Γιὰ τὸν Βενιζέλο μιὰ τέτοια προσπάθεια θὰ ἦταν καταδικασμένη σ' ἀποτυχία. Μὴ ἔχοντας αὐτὸς τὴν εὐχέρεια τῆς χρησιμοποίησής τοῦ γραφοῦ δημοτικοῦ λόγου καὶ θρεμμένος μὲ τὴν καθαρεύουσα, ἔστω καὶ τῆς ἀπλούστερης μορφῆς, θ' ἀδυνατοῦσε, ὅχι ἀδικαιολόγητα, νὰ βρῇ τὸν τρόπο τῆς ἀπόδοσης πυκνῶν νοημάτων στὸν παρατακτικὸ δημοτικὸ λόγο, καὶ κατὰ συνέπεια, θὰ κατέλγε σὲ πραγματικὸ ἀδιέξοδο, ἢ τὸ χειρότερο, θὰ δημιουργοῦσε ἀναιμικὴ ἀπόδοση τοῦ κλασικοῦ κειμένου. Ἐνῶ τώρα, ξεκινοῦσε ἀπὸ μιὰ καλὴ προϋπόθεση γιὰ νὰ φέρῃ σὲ πέρας τὸ ἔργο του. Κι ἐπειδὴ ἡ γλῶσσα ποὺ χρησιμοποιήθηκε εἶναι αὕτη —φυσικὰ πολὺ πρὸς καλλιέργημένη— ποὺ ἀποτελεῖ τὸ γλωσσικὸ ὄργανο στὶς πλείστες ἐκδηλώσεις τῆς πολιτικῆς καὶ δημόσιας ζωῆς τοῦ ἔθνους, δὲν ἐνοχλεῖ καὶ οὔτε προσβάλλει τὸ κοινὸ γλωσσικὸ αἶσθημα.

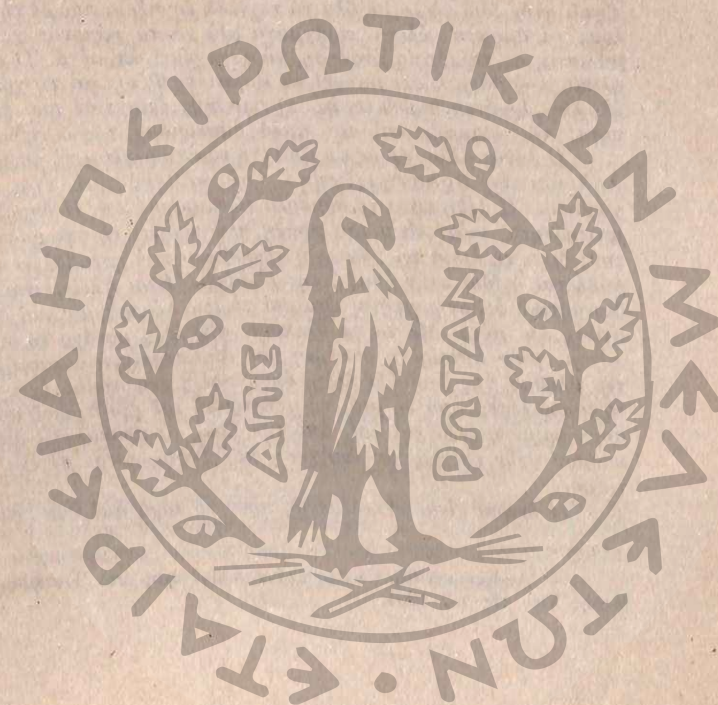
Ἡ μετάφραση σ' αὕτη τὴ γλῶσσα δὲν προδίδει τὸ πρωτότυπο, ἀντίθετα μάλιστα κατορθώνει νὰ τὸ ἀναπλάθῃ δημιουργικά. Ὁ Βενιζέλος συλλαμβάνοντας τὸ νόημα στὸ βάθος του καὶ μελετώντας ὅλες τὶς λεπτὲς ἀποχρώσεις του, παίρνει τὸ κλασικὸ κείμενο καὶ τὸ ἀναδημιουργεῖ στὸ νέο λόγο. Διαλέγει τὶς πρὸς κατάλληλες λέξεις καὶ τοὺς προσφορώτερους ἐκφραστικούς τρόπους, ἔτσι ὥστε στὴν κάθε περίπτωσιν νὰ ὑπηρετῇτῃ ἀνάλογα ἡ σκέψις καὶ ἡ ἔκφραση τοῦ ἱστορικοῦ. Καὶ τὸ σημαντικὸ εἶναι πὺς δὲν παρατηροῦνται στὴ νεοελληνικὴ ἀπόδοση ἐπιδράσεις τῶν ἐκφραστικῶν τρόπων τοῦ ἀρχαίου κειμένου, οὔτε ὁ μόχθος τοῦ μεταφραστῆ, ποὺ καὶ μεγάλος ὑπῆρξε κι ἐπίμονος, ἔχει ἀφήσει τὰ ἴχνη του. Ἄν αὐτὸ συνέβαινε, ἡ μετάφραση δὲ θὰ ἦταν ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ἀνώμαλες κι ἐπιτηδευμένες ἀποδόσεις τοῦ νοήματος, μὲ ἄμεσο ἀποτέλεσμα τὴν ἔλλειψη τοῦ ὁμαλοῦ καὶ ἀβίαστου ξετυλίγματος τοῦ λόγου.

Συχνὰ ὁ Βενιζέλος στὴν ἀνάπλαση τοῦ ἀρχαίου κειμένου παρουσιάζεται ἀναλυτικὸς, δίνοντας περιφραστικὰ τὴν ἀπόδοση περιόδων, καὶ ἄλλοτε πάλι μεταφράζει μιὰ περίοδο χωρὶς ν' ἀκολουθῇ τὸ κεί-

μενο στὴν αὐστηρὴ συντακτικὴ του σειρὰ, ποὺ δὲν εἶναι τυχαία, μὰ ἔτσι συγκροτημένη γιὰ κάποιον σκοπὸ. Ἡ περιφραστικὴ κι ἐλεύθερη ἀπόδοση γίνεται ἀπὸ ἐπιθυμία τοῦ μεταφραστῆ ν' ἀναπλάσῃ πρὸς ζωντανὰ τὸ ἀρχαῖο κείμενο, ἢ ἀπὸ ἀδυναμία νὰ τὸ μεταφέρῃ μὲ τὴν ἐπιβαλλόμενη ἀκρίβεια στὴ σύγχρονη γλῶσσα. Πολλὲς φορές αὐτὲς οἱ περιφραστικὲς κι ἐλεύθερες ἀποδόσεις εἶναι δικαιολογημένες καὶ ἀναπόφευκτες, ἐνῶ σὲ ἄλλα σημεῖα δὲν ἔχουν θέση. Ἐκεῖ βέβαια ποὺ δὲν ὑπάρχει ἄλλος δρόμος, εἴμαστε ἀναγκασμένοι νὰ βαδίσουμε πρὸς τὴν ἐλεύθερη ἀπόδοση. Δὲν ἐπιτρέπεται ὅμως νὰ γίνῃ αὐτὸ ἀπὸ μόνη τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ ὁμαλοῦ λόγου. Ἡ περίπλοκη φράση τοῦ Θουκυδίδη θὰ δοθῇ ὅσο τὸ δυνατόν περίπλοκα στὴ νέα γλῶσσα, γιὰτὶ ἡ ὁποιαδήποτε ἐξομάλυνσὴ της κατ' οὐσίαν θὰ τὴ νοθεύσῃ. Ποτὲ δὲν ξεχνάει ὁ μεταφραστὴς ὅτι ἔχει ὑποχρέωση νὰ ἐκμεταλλεῖται, ὅσο μπορεῖ περισσότερο, τὸ κάθε τι ποὺ θὰ συντελέσῃ στὴν πιστὴ ἀπόδοση τοῦ πρωτοτύπου.

(Ἀκολουθεῖ)

ΚΩΣΤΑΣ Α. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΣ

2. Πηγὲς τῶν γνώσεων

Ἀπὸ ὅλη τὴν παραπάνω ἀνάλυση προβάλλει καθαρὰ ἡ θεμελιώδης σημασία ποὺ ἔχει ἡ διδασκαλία ὅλων τῶν μαθημάτων γιὰ τὴ γλωσσικὴ καλλιέργεια τοῦ μαθητῆ.

Τρεῖς εἶναι οἱ πηγὲς τῶν γνώσεων¹:

1ο. Ἡ ἄμεση ἐμπειρία.

2ο. Τὸ λεξιλόγιο.

3ο. Ἡ παράδοση (καὶ προκειμένου γιὰ τὴ σχολικὴ μάθηση, ἡ παράδοση ἀπὸ τὸ δάσκαλο, τὸν καθηγητῆ).

Ὅμως ἡ ροὴ ἀπὸ τὴν κάθε πηγὴ δὲν γίνεται σὲ ξεχωριστὸ ἀλάκι. Καὶ πρὸ πάντων στὸ σχολεῖο. Εἶναι ἀδύνατον ἡ ἀντίληψη γνώσεων ἀπὸ τὴν ἐμπειρία, χωρὶς τὸ λεξιλόγιο, καὶ ἀτελὲς χωρὶς τὴν ἐπέμβαση τῆς «παράδοσης»—τοῦ δασκάλου. Εἶναι ἀδύνατον ἡ μετάδοση γνώσεων ἀπὸ τὸ δάσκαλο, χωρὶς τὸ λεξιλόγιο καὶ ἀτελὲς χωρὶς τὴν ἄμεση ἐμπειρία τοῦ μαθητῆ. Ὁ βασικὸς ρόλος τοῦ λεξιλογίου—τῆς γλώσσας—εἶναι ὁλοφάνερος. Ζῇ μέσα στὴ λέξη ἡ κοινωνικὴ ἐμπειρία καὶ γνώση αἰώνων. Μὰ θὰ πέραμε, ἀπὸ τὴν ἄλλη, σὲ βαρύτερο σφάλμα, ἂν νομίζαμε—ὅπως πολλὰ συχνὰ τὸ νομίζουμε—ὅτι ἡ γλώσσα, σὰν ἄρτιο καὶ τελειωμένο πνευματικὸ δημιούργημα τῆς κοινωνίας, εἶναι δυνατόν νὰ διδάχθῃ ἀπὸ τὸν μαθητῆ, νὰ τὴ «μᾶθῃ» ὁ μαθητὴς ὅπως π. χ. μαθαίνει τὴ γεωγραφία ἢ τὴν ἱστορία, φτάνει νᾶχει γι' αὐτὸ ἓνα εἰδικὸ δάσκαλο, τὸ φιλόλογο. Σφάλμα ὁλέθριο τῶν μὴ φιλόλογων καθηγητῶν ποὺ συχνὰ τὸ νομίζουμε, πλάνη θλιβερὴ τῶν φιλόλογων καθηγητῶν ποὺ κάποτε τὸ πιστεύουν. Ἡ μητρικὴ γλώσσα δὲν μαθαίνεται ἀπὸ τὸ παιδί σὰν ξεχωριστὸ μάθημα καὶ οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ διδαχθῇ σὰν τέτιο. Διδάσκονται καὶ μαθαίνονται σὰν ξεχωριστὸ μάθημα μόνο οἱ ξένες γλώσσες. Ἐχομε ὅμως τὴν ἀταπιάτη ὅτι διδάσκουμε στὸ παιδί τὴ γλώσσα του, γιὰ τὸν διδάσκουμε μιά, λίγο-πολύ, ξένη γλώσσα: τὴν καθάρειον. Δὲν ἐξετάζω ἐδῶ ἂν πρέπει ἢ δὲν πρέπει νὰ διδάσκειται ἡ καθάρειον. Τὸ γεγονός εἶναι ὅτι ἡ νομοθεσία ἐπιβάλλει νὰ διδάσκειται σὰν ἐπίσημη γλώσσα τοῦ Κράτους καὶ τῆς Ἐπιστήμης ἀδιαφορώντας γιὰ τὸ κατὰ πόδ γίνεται στὴν ἐθνικὴ παιδεία. Ὁ μαθητὴς τελειώνοντας τὸ Γυμνάσιο πρέπει νὰ ξέρει καλὰ τὴν καθάρειον γὰ νὰ μπεῖ στὸ Πανεπιστήμιον, ἢ σὲ ὅποιονδήποτε ἄλλη ἀνώτερη κρατικὴ σχολὴ ἢ καὶ δημόσια ὑψηλὴ.

Εἴμαστε λοιπὸν ὑποχρεωμένοι νὰ διδάσκουμε τὴν καθάρειον καὶ νὰ τὴ μεταχειρίζομαστε στὴ διδασκαλία μας. Μὰ διδάσκοντάς τὴν δὲν πρέπει νᾶχουμε ἀταπιάτες. Πρέπει νὰ τὴ διδάσκουμε καὶ νὰ τὴ μεταχειρίζομαστε σὰν ξένη γλώσσα. Πρὸ πάντων εἰς μεγαλύτερες τάξεις. Καὶ κυρίως νὰ μὴν τὴν «μᾶθῃ» μετὰ τὴ ζωντανή, τὴ μητρικὴ γλώσσα, ποὺ αὐτὴ, καὶ μόνο αὐτὴ, εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τῆς τὴν ἴδια πηγὴ γνώσεων καὶ φορέας τῆς σκέψης. Ἡ μητρικὴ γλώσσα—καὶ μόνο αὐτὴ—σὰν ζωντανὸ κοινωνικὸ δημιούργημα συμμετέχει ὀργανικὰ στὴν πολυσύνθετες ψυχικὲς λειτουργίες τοῦ παιδιοῦ καὶ συντελεῖ πλαστικὰ στὴ σύμμετρη καὶ ἁρμονικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ψυχικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ του βίου. Ἀνακατενόμενος καθάρειον καὶ δημοτικὴ θολώνουμε τὴ γλώσσα σὰν κύρια πηγὴ γνώσεων καὶ συνεπῶς δυσχεραίνουμε μέχρι καταστροφῆς τὴν ἀποδοτικότητα καὶ τῶν δύο ἄλλων πηγῶν γνώσεων, τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς παράδοσης. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα; Τὸ παιδί δὲν μαθαίνει στὸ τέλος οὔτε τὴ μητρικὴν τὴν γλώσσα ἄρτια, οὔτε τὴν καθάρειον σωστὰ (ἂν ὑπάρχει σωστὴ καθάρειον), μὰ οὔτε καὶ μαθηματικὰ, οὔτε καὶ φυσικὰ, οὔτε καὶ κανένα ἄλλο μάθημα ἄρτια. Καί, πρὸ πάντων, δὲν μαθαίνει νὰ ἐργάζεται. Γιὰ τὴν καταστροφὴν οἱ ἀναλογίαι μεταξὺ τῶν ψυχοπνευματικῶν διαθέσεων καὶ δυνατοτήτων τοῦ μαθητῆ—ἀπὸ τὴ μιά—καὶ τῶν μορφωτικῶν προσφορῶν καὶ ἀπαι-

1. Henri Wallon : «L'évolution psychologique de l'enfant».

τήσεων τοῦ σχολείου—ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἡ καταστροφὴ αὐτὴ τῶν ἀναλογιῶν ἀνάμεσα στοὺς ἐσωτερικοὺς καὶ τοὺς ἐξωτερικοὺς μορφωτικοὺς παράγοντες, δίνει στὶς ἐπιδιώξεις τοῦ σχολείου καὶ στὶς προσπάθειες τοῦ καθηγητῆ τὸ χαρακτῆρα τοῦ καταναγκασμοῦ σὲ βάρος τοῦ μαθητῆ, σκοτώνει μέσα του τὴν ψυχρὴν χαρὰ τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἐλεύθερη διάθεση γιὰ μάθηση καὶ γεννᾷ τέλος μέσα στὴν ψυχὴ του φυγοκεντρικὲς δυνάμεις γιὰ νὰ ἰσορροπηθοῦν οἱ κεντρομόλες τοῦ ἐξωτερικοῦ καταναγκασμοῦ καὶ ἔτσι, στὸ τέλος, ἡ ἐργασία στὸ σχολεῖο γίνεται ἡ κινδυνεύει νὰ γίνῃ κλειστὴ καμπύλη, κύκλος, ροδάνι, μηχανή, ρουτίνα....

Τί λοιπὸν πρέπει καὶ τί μπορεῖ νὰ γίνῃ; Δὲν χωροῦν ἐδῶ παιδαγωγικὲς συνταγές. Χρειάζεται πρῶτα ἀπ' ὅλα κατανόηση τοῦ ζητήματος. Πρέπει νὰ πεισθοῦμε πρῶτα ὅτι ἡ μητρικὴ, ἡ ζωντανὴ γλώσσα, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποτελέσει ἀποκλειστικὸ ἀντικείμενο εἰδικῆς διδασκαλίας ἀπὸ εἰδικὸν καθηγητῆ, τὸ φιλόλογο. Οὔτε καὶ ἡ καθάρειον. Πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουμε ἀποφασιστικὰ ὅτι ὅλοι οἱ καθηγητὲς ὅλων τῶν μαθημάτων ἐπιδροῦμε—εἴτε τὸ θέλομε εἴτε ὄχι—οὐσιαστικὰ στὴ γλωσσικὴ καλλιέργεια τοῦ μαθητῆ, καὶ ἡ ἐπίδρασή μας πρέπει νὰ εἶναι θετικὴ. Πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουμε ἀποφασιστικὰ ὅτι διδάσκοντας στὸν μαθητὴ μαθηματικὰ, φυσικὰ, θρησκευτικὰ, ἱστορία, γεωγραφία, τοῦ διδάσκουμε τὴ γλώσσα του. Ἀκόμα καὶ στὰ λατινικὰ καὶ στὰ γαλλικὰ καὶ στὴ γυμναστική. Σὲ κάθε διδακτικὴ σχέση μας μετὰ τὸν μαθητῆ, εἴτε τὸ θέλομε, εἴτε δὲν τὸ θέλομε, τοῦ διδάσκουμε τὴ γλώσσα του—τὴ μητρικὴν τὴν γλώσσα (ἢ τὴν καθάρειον) στὶς ἀνώτερες τάξεις καὶ κυρίως στὸ γραπτὸ λόγο, γιὰ τὴν καθάρειον σὰν ζωντανὸ ὄργανο διδασκαλίας ἔχει πᾶ ἐντελῶς ὑποχωρήσει μπροστὰ στὴ δημοτικὴν.

Εἴπαμε: τοῦ «διδάσκουμε» εἶναι τρόπος τοῦ λέγειν. Τὸ παιδί δὲν «διδάσκεται» τὴ γλώσσα του· τὴ φτάνει μὲ δικὰ του ψυχοκινητικὰ μέσα παίρνοντας ἀπὸ τὴν κοινωνία, ἀπὸ τὸ δάσκαλο καὶ τὸ βιβλίον τίς ζωντανὲς λέξεις—σύμβολα τῶν πραγμάτων καὶ τῶν καταστάσεων.

Νὰ μὴν ξεχνᾶμε ἐπίσης ὅτι τὸ λεξιλόγιο καὶ ἡ ἐμπειρία, σὰν πηγὴ γνώσεων, δὲν προσφέρονται μόνο ἀπὸ τὸ σχολεῖο, προσφέρονται πλοῦσια καὶ ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ ἀπὸ τὸ δρόμο. Τὸ σχολεῖο ὅμως εἶναι ὁ καθοριστικὸς συντελεστὴς στὴ γλωσσικὴ καλλιέργεια τοῦ μαθητῆ. Καὶ ὅταν λέμε τὸ σχολεῖο, ἐννοοῦμε ὅλο τὸ διδακτικὸ προσωπικόν, ἀλληλέγγυον καὶ συνυπεύθυνον. Ὁ φιλόλογος εἶναι ὁ συντονιστὴς τοῦ ἔργου. Ἡ ἀληθινὴ ἀγωγή δὲν εἶναι ἓνας ἄμορφος σῶρος ἀπὸ ἐμπειρία, λέξεις καὶ παραδόσεις. Εἶναι προπάντων ἓνα συμμετρικὸ πλῆγμα, μιά ἁρμονικὴ σύνθεση σὲ τρεῖς διαστάσεις. Οἱ τρεῖς πηγὲς τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων ῥέοντας ἢ μιά μέσα στὴν ἄλλη καλλιερгоύν, ἀρδεύουν καὶ γονιμοποιοῦν τὸν ἄγρο τῆς ἀνθρώπινης δημιουργικότητος.

3. Ἡ πραγματικότητα

Ἐπιθυμῶ νὰ ὁλοκληρώσω τὴ μελέτη μου προσθέτοντας μερικὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴ ζωντανὴν πραγματικότητα ποὺ ζοῦμε σήμερον στὰ σχολεῖα μας. Νὰ πῶς ἔγινε ἓνα μάθημα Πρακτικῆς Γεωμετρίας ἀπὸ μὲνα τὸν ἴδιο πέρουσι στὴ Β' γυμνασιακὴ τάξη (Ἀ' τοῦ διπταξίου).

Θέμα διδασκαλίας: Οἱ δυνατὲς θέσεις εὐθείας καὶ περιφέρειας.

Εἶπα πρῶτα στὰ παιδιά νὰ γράψουν ἓνα κύκλον στὸ τετραδίου τους (ὅλα τὰ παιδιά ἔχουν τὰ ἀπαραίτητα γεωμετρικὰ ἐργαλεῖα) καὶ κατόπιν μιά εὐθεῖα ἀπὸ τὸ κέντρο ὅς ἓνα σημεῖον Α ἔξω ἀπὸ τὴν περιφέρειαν. Τοὺς εἶπα κατόπιν νὰ φέρουν τρεῖς ἄλλες εὐθεῖες κάθετες μετὰ τὴν ΟΑ: τὴν πρώτη μετὰ τὸ Ο καὶ τοῦ Β (σημεῖον τῆς τομῆς τῆς ΟΑ μετὰ τὴν περιφέρειαν), τὴ δεύτερη στὸ Β καὶ τὴν τρίτη πέρα ἀπὸ τὸ Β. Ὅταν τέλειωσε ἡ κατασκευὴ, διαπίστωσαν χωρὶς δυσκολία ὅτι ἡ πρώτη εὐθεῖα ἀπέχει ἀπὸ τὸ κέντρο λιγότερον ἀπὸ τὴν ἀκτῖνα καὶ ἔχει δύο κοινὰ σημεῖα μετὰ τὴν περιφέρειαν, ἡ δεύτερη ἴση μετὰ τὴν ἀκτῖνα

καὶ ἔχει ἓνα κοινὸ σημεῖο μὲ τὴν περιφέρεια καὶ ἡ τρίτη περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀκτῖνα καὶ δὲν ἔχει κανένα κοινὸ σημεῖο μὲ τὴν περιφέρεια. Στὸ τέλος ἔκαμα ὁ ἴδιος τὸ σχῆμα (μὲ γεωμετρικὰ πάντοτε ἐργαλεῖα) στὸν πίνακα. Νέα μαθηματικὰ ὄντα γιὰ τὰ παιδιά πὺν ἔπρεπε νὰ πάρουν ἓνα ὄνομα, νὰ ἀποκτήσουν, σὰν ἔννοιες, τὴν ταυτότητα τους. Εἴπαμε τὴν πρώτη τέμνουσα, τὴ δεύτερη ἐφαπτομένη καὶ τὴν τρίτη ἐξωτερικὴ καὶ ἀκολούθησε ὁ ὁρισμὸς τῆς καθεμῆς ἀπὸ τὰ παιδιά λίγο-πολύ ὁρθός. Στὸ τέλος ἔγραψα ὁ ἴδιος στὸν πίνακα τὸν ὁρισμὸ τῆς ἐφαπτομένης: «Εφαπτομένη περιφέρειας λέγεται ἡ εὐθεῖα πὺν ἔχει ἓνα μόνον κοινὸν σημεῖον μὲ τὴν περιφέρειαν». Κι' ἀμέσως παρακάτω: «Ἡ ἐφαπτομένη ἀπέχει ἀπὸ τὸ κέντρον ἀπόστασιν ἴσην μὲ τὴν ἀκτῖνα». Μεταχειρίστηκα ἐπιτήδες στὸ γραπτὸ λόγο ἀπλή καθαρεύουσα γιὰ νὰ ἐλαττώσω τὸ χάσμα ἀνάμεσα στὴ ζωντανὴ γλώσσα τῆς διδασκαλίας καὶ τὴ σχολαστικὴ καθαρεύουσα τοῦ ἐγκεκριμένου βιβλίου μὲ τοὺς χλίους νεκροὺς γραμματικὸς τύπους, ὅπως π.χ. «νὰ γράψητε... νὰ ὀρίσητε...» κ.λπ.

Ἰδὺν τώρα ὁ καρπὸς τῆς ἐργασίας μου:

Μοῦ γράφουν διάφοροι μαθητὲς στὶς τελευταῖες γραπτὲς ἐξετάσεις:

1. Ὁ μαθητὴς Α.Θ. καὶ πολλοὶ ἄλλοι: «Εφαπτομένη περιφέρειας καλεῖται μία εὐθεῖα...». 2. Ὁ μαθητὴς Μ. Α. καὶ πολλοὶ ἄλλοι: «Εφαπτομένη λέγεται ἡ εὐθεῖα πὺν ἔχει ἓνα κοινὸν σημεῖον εἰς τὴν περιφέρειαν». 3. Ὁ μαθητὴς Ι. Κ.: «Εὐθεῖα ἐφαπτομένης περιφέρειας λέγεται ἡ εὐθεῖα πὺν ἔχει ἓνα κοινὸν σημεῖον καὶ τῆς περιφέρειας». 4. Ὁ μαθητὴς Κ. Ι. καὶ μερικοὶ ἄλλοι: «Εφαπτομένη περιφέρειας λέγεται ἡ εὐθεῖα, ἡ ὁποία ἔχει μόνον ἓνα κοινὸν σημεῖον». Παραλείπω μερικὸς πολλὸ ἀδύνατους μαθητὲς πὺν ἔγραψαν διάφορες ἀσυναρτησίες, ὅπως π.χ. «ἐφαπτομένη περιφέρειας λέγεται ὅταν μία εὐθεῖα ἔχει ἓνα κοινὸν σημεῖον». ἢ «ἐφαπτομένη λέγεται ἓνα κοινὸν σημεῖον διὰ τὴν περιφέρειαν» κ.λπ.

Καὶ ὅμως εἶναι βέβαιον ἀπὸ τὰ γραπτὰ ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ παιδιά ἔχουν τὴν κατὰ τὴν ἐφαπτομένης μὲ τὴ βοήθεια τῆς ὀφθαλμικῆς καὶ τῆς γωνίας.

Ποῖός φταίνει λοιπὸν γιὰ τὴ γλωσσικὴ αὐτὴ σύγχυση; Φταῖν πρῶτα πρῶτα ἐγώ, γιατί δὲν προσάρμοσα τὸν ὁρισμὸ στὶς γλωσσικὲς δυνατότητες τῶν μαθητῶν. Δὲν ἔπρεπε νὰ γράψω «ἐφαπτομένη περιφέρειας». Ὁ συντακτικὸς αὐτὸς τύπος εἶναι νεκρός, ξένος πρὸς τὸ ζωντανὸ γλωσσικὸ αἶσθημα τοῦ μαθητῆ στὴν ἡλικία αὐτή. Ἐπρεπε νὰ πῶ: «ἐφαπτομένη εἰς μίαν περιφέρειαν». Ἐπρεπε ἀκόμα νὰ ἀναλύσω γλωσσικὰ τὴ λέξη ἐφαπτομένη, νὰ τὴ συσχετίσω μὲ τίς λέξεις ἀφή, ἐπαφή, πὺν τοὺς εἶναι γνωστὲς, νὰ ξεκαθαρίσω τὴ σημασία πὺν ἔχει ἐδῶ ἡ λέξη «κοινὸν σημεῖον» γιὰ νὰ μὴ γίνῃ σύγχυση μὲ τὴ μεταφορικὴ σημασία πὺν ἔχει σὲ διάφορες ἐκφράσεις, π.χ. κοινὸς ἄνθρωπος κ.λπ. καὶ κατόπιν νὰ ἐκφωνήσω καὶ νὰ γράψω τὸν ὁρισμὸ. Ἐτσι μόνον θὰ ἔφευγαν τὰ παιδιά ἀπὸ τὴ γλωσσικὴ σύγχυση.

Ἀπὸ τὸ παράδειγμα αὐτὸ—καὶ οἱ συνάδελφοι μποροῦν νὰ προσθέσουν κι' ἄλλα ἀπὸ τὴν πείρα τους—βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι πρέπει νὰ προσέχουμε πολλὴ στὴ γλωσσικὴ ἐπεξεργασία τῆς διδασκαλίας μας, ἂν θέλουμε νὰ ὁλοκληρώνεται ὁ σκοπὸς τῆς. Δὲν ἀρκεῖ τὰ παιδιά νὰ σχηματίζουν καθαρές εἰκόνες τῶν πραγμάτων, ὅπως συνῆβη μὲ τὴ σωστὴ κατασκευὴ τῆς ἐφαπτομένης στὸ παράδειγμα μας. Πρέπει ἀπαραίτητα ἀπὸ τίς εἰκόνες καὶ τίς ἔννοιες, ὅσο κι' εἶναι πραγματικὲς, νὰ περάσουμε στὰ σύμβολα, στὴ γλώσσα. Μόνον τότε ἡ εἰκόνα γίνεται γόνιμη γνώση. Δὲν θὰ κουραστώ ποτὲ νὰ ἐπαναλαμβάνω ὅτι διδάσκοντας τὰ παιδιά μαθηματικὰ, φυσικὴ, γεωγραφία κ.λπ. διδάσκουμε σ' αὐτὰ τὴ γλώσσα τους. Καὶ κάθε πρόσδοδος τοῦ μαθητῆ στὸ μάθημά μας εἶναι καὶ γλωσσικὴ του πρόσδοδος.

Δὲν εἶναι σκοπὸς μας νὰ δώσωμε ἑτοιμὲς συνταγὲς γιὰ τὸν καλύτερο τρόπο τῆς διδασκαλίας πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή. Οἱ συνταγὲς δεσμεύουν τὴν ἐλεύθερη κίνηση τῆς διδασκαλίας καὶ τὴν ἀτομικότητα τοῦ καθηγητῆ. Φτάνει νὰ κατέχουμε τὴν οὐσία τοῦ προβλήματος, νὰ ἀναμετρούσουμε τίς εὐθύνες μας καὶ νὰ συνειδητοποιήσουμε τὰ καθήκοντά μας, ὅπως προβάλλουν ἀπὸ τὴν πλατεῖα ὡς τώρα ἀνάλυση τοῦ ζητήματος. Μὰ δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ.

4. Τὸ διδακτικὸ βιβλίο

Τὸ πρόβλημα τῆς γλωσσικῆς καλλιέργειας τοῦ μαθητῆ ἔχει καὶ ἓνα ἄλλο σοβαρὸ δεδομένο πὺν πρέπει ἀπαραίτητα νὰ ὑπολογισθεῖ στὴν κατὰ τὴν ἐξίσωσής του. Πρόκειται γιὰ τὸ διδακτικὸ βιβλίο πὺν δυστυχῶς ἐλάχιστα ἔχει προσεχθεῖ ἀπὸ τοὺς ἐπευθύνους στὴ γλωσσικὴ μορφὴ του. Τὰ βιβλία μάλιστα τῶν μικροτέρων τάξεων εἶναι πολλὰ ἀπροσάρμοστα μὲ τὴ γλωσσικὴ (ἂς μοῦ ἐπιτραπῇ ὁ ὅρος) ἡλικία τῶν παιδιῶν. Ἡ πικρὴ προσωπικὴ πείρα σ' αὐτὸ δὲν λείπει ἀπὸ κανένα.

Ὡστόσο μερικὰ παραδείγματα «ῥφους» θὰ βοηθήσουν νὰ συμπληρωθεῖ ἡ εἰκόνα τῆς τρικυμίας πὺν ἐσηκώονταν μέσα στὸ κεφάλι τοῦ μαθητῆ οἱ ἀνέμοι τῆς καθαρεύουσας—ἢ ὁρθότερα τοῦ καθαρευουσιανισμοῦ σὰν ἐκπαιδευτικῆς ροτορίας—καὶ τὴ ναντία πὺν γεννοῦν τὴν ψυχὴ του. Ἰδὺν μὴ πρόχειρη δειγματοληψία:

1. Ἀπὸ τὴν «Ἀριθμητικὴν διὰ τὰς κατωτέρας τάξεις τῶν Γυμνασίων» τοῦ Ὁργανισμοῦ Ἐκδόσεως Σχολικῶν Βιβλίων.

Πρόβλημα 84:

«15 πυροβολαρχίαι βάλλουν ἐπὶ 5 λεπτὰ τῆς ὥρας μίαν βολὴν καταιγισμοῦ. Ἐκαστὸν πυροβόλον ρίπτει 12 ὀβίδας κατὰ λεπτόν. Νὰ εὐρεθῇ πόσας ὀβίδας ἔρριψαν αἱ πυροβολαρχίαι, ἔαν ἐκάστη αὐτῶν ἔχη 4 πυροβόλα».

Αὐτὸ τὸ πρόβλημα, ἔτσι διατυπωμένο, μπαίνει σὲ μαθητὲς πὺν μόλις ἔχουν συμπληρώσει ἓνα μῆνα μαθητικῆς ζωῆς στὸ Γυμνάσιο. Εἶναι ὅτι χρειάζεται γιὰ νὰ προκληθεῖ πανικός στὸ κεφάλαι τους, νὰ χάσουν κάθε ἐμπιστοσύνη στὸν ἑαυτὸ τους καὶ νὰ γεννηθοῦν μέσα στὸ βάθος τῆς συνειδήσεώς τους ἐπικίνδυνα συμπλέγματα.

Κύριε! δὲν τὸ καταλαβαίνουμε τὸ πρόβλημα αὐτό! διαμαρτυρήθηκαν τὰ παιδιά στὸ ἐπόμενο μάθημα. Ὁμολογῶ ὅτι, ἂν τὸ εἶχα προσέξει, θὰ τὸ παρέλειπα. Ὡστόσο γιὰ νὰ ἱκανοποιήσω τὰ παιδιά καὶ γιὰ νὰ τὰ ξεφοβίσω, ἔβαλα κι' ἔγινε μὴ προσεχτικὴ ἀνάγνωση, τοὺς ἐξήγησα τίς ἀγνωστες λέξεις (καὶ ποῖα πρώτη;) καὶ στὸ τέλος, ὅταν βγήκαν ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ προβλήματος οἱ ἐπίδεσμοι τῆς καθαρεύουσας, ἡ σκέψη τῶν παιδιῶν κινήθηκε ἐλεύθερη καὶ χαρούμενη πρὸς τὴ λύση. (Πάντα, ἀλήθεια, τὰ παιδιά ἀγαποῦν νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ στρατιωτικὰ). Ἀπὸ τότε, σὲ κάθε μάθημα, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ βάλω προβλήματα ἀπὸ τὸ βιβλίο, γινόταν πρῶτα ἀνάγνωση, ὅστερα ἐξήγηση.....

Τὸ πρόβλημα βέβαια αὐτὸ δὲν δίνει τὸ μέτρο τῆς ἀξίας τοῦ βιβλίου. Ὑπάρχουν καὶ προβλήματα πολλὰ ἀπλούστερα διατυπωμένα, καὶ εἶναι τὰ περισσότερα. Ἐν τούτοις καὶ αὐτὰ θὰ μπορούσαν νὰ λείπουν οἱ ἔντες πρὸς τὸ γλωσσικὸ αἶσθημα τῶν παιδιῶν τῶν 13—14 χρονῶν ἐκφράσεις, ὅπως π.χ. «Ἡγόρασε τις 65 μέτρα ὀφάσματος ἀντὶ 942, 5 χιλιοδραχμῶν. Μετεπώλησε δὲ αὐτὸ πρὸς 52,50 χιλιοδραχμὰ τὰ 5 μέτρα. Πόσον ἐκέρισε κατὰ μέτρον» (Πρόβλημα 485). Θὰ μπορούσαμε καὶ νὰ πούμε: «Ἡγόρασε κάποιος (ἢ ἡγόρασα) 65 μέτρα ὄφασμα καὶ ἐπλήρωσε 942,5 χιλιοδραχμὰ. Τὸ μετεπώλησε κατόπιν πρὸς 52,50 χιλιοδραχμὰ τὰ 5 μέτρα. Πόσον ἐκέρισε εἰς τὸ ἓνα μέτρον;» Ἐτσι καὶ οἱ ὁδηγίες τοῦ Ὑπουργείου γιὰ τὴν ἀπλή καθαρεύουσα δὲν θὰ παροριάζονταν καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ προβλήματος θὰ γινόταν πῶς προσοτὸ στὰ παιδιά (μὴ πὺν ἡ δημοτικὴ γλώσσα δὲν ἔχει ἀποκτήσει ἀκόμα δικαιώματα στὰ διδακτικὰ βιβλία τοῦ Γυμνασίου).

Ἀλλὰ ἂς φύγουμε ἀπὸ τὰ μαθηματικά καὶ ἂς ρίξουμε μιὰ γρήγορη ματιά καὶ σὲ ἄλλα διδακτικά βιβλία :

Φυτολογία Β' τάξεως : Ἐπικεφαλίδα : « Ἀμπελος ἢ οἰνοφόρος » (οἱ ὑπογραμμίσαις εἶναι δικές μας) «... Ἡ Ἑλλάς δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ δευτέρα πατρίς τῆς ἀμπέλου. Τοῦτο φανερώνεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς πολλὰ μέρη αὐτῆς ἡ ἀμπελος ἀπαντᾷ ἐξηγριωμένη (!) καὶ αὐτοφυής... Τὰ παράρτια ἐκτελοῦν τὴν αὐτὴν φυσιολογικὴν λειτουργίαν τὴν ὁποίαν καὶ ἡ κυρία ρίζα : στερεώνουν τὸ φυτόν ἐπὶ τοῦ ὑποθέματος (!) καὶ ἀντλοῦν ἐκ τοῦ ἔδαφους ὕδωρ μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ διαλελυμένων ἀλάτων... Κάθε ὀφθαλμὸς περιέχει φύτρον καὶ ἀναπτύσσεται δι' αὐτοῦ. Οἱ ὀφθαλμοὶ περιβάλλονται ἔξωθεν ὑπὸ φυλίδων τινῶν. Εἶναι αἱ φυλίδες συνήθως τέσσαρες, πλατεῖαι ὑπόξηροι καὶ ξανθαί. Ἐσωθεν ὁμως καλύπτονται μὲ πικρὸν μαλακὸν ξανθόλευκον χροῦν... ».

Ἄς σημειωθῇ ὅτι τὸ κεφάλαιο αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου.

Ἰδοὺ τώρα καὶ μιὰ φράση ἀπὸ τὸ πρῶτο κεφάλαιο τῆς Ζωολογίας τοῦ ἰδίου συγγραφέα :

« Ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ νυκτερὶς γεννᾷ ζῶν τέκνον τὸ ὁποῖον θηλάζει ἐπὶ τινα χρόνον τὸ γάλα τῆς τῷ ἐκκρινόμενον ἀπὸ εἰδικῶν ἀδένας, τοὺς μαστοὺς, ὀνομάζεται θηλαστικόν ».

Ἀπὸ τῆς Γεωγραφίας Β' τάξεως, σελὶς β' :

«... Ἀργότερον ἔλαβον χώραν καθιζήσεις ἀποτελέσμα τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ὁ σχηματισμὸς τοῦ Αἰγαίου πελάγους ».

Ἀπὸ τῆς Γεωγραφίας Α' τάξεως, σελὶς 23 : « Γενικῶς τὰ ὕδατα τὰ ὁποῖα ρέουν ἔχουν μεγάλην δύναμιν ἀποτρώγουν τὸ ἔδαφος καὶ μεταφέρουν χῶμα, ἄμμιον καὶ κροκάλας καὶ τὰ ἀποθέτουν εἰς τὰς ὄχθας ἢ τὰ ἐκφορτῶνουν εἰς τὴν θάλασσαν ».

Γεωγραφία Β' τάξεως, σελ. 34. «... Ἡ Ἑλλάς εἰσάγει κυρίως ἐκ τῆς Βουλγαρίας ζῶα (βοῦς, ἀγελάδας, μόσχους, πρόβατα, χοίρους... ».

Μοῦ φαίνεται ἐντελῶς περιττὸ (καὶ θλιβερό) νὰ συνεχίσω τὴν δειγματοληψία ἢ νὰ τὴν ἐκτελείω σὲ ἐπιστημονικὲς ἀνακρίβειες καὶ σφάλματα, πού δὲν εἶναι σπάνια. Τὸ συμπέρασμα εἶναι πάντα τὸ ἴδιο : Τὸ διδακτικὸ βιβλίον ὄχι μόνον δὲν βοηθᾷ τὸν μαθητὴ, μὲ τὴν γλώσσα του αὐτῇ, στὴν κατὰκτηση τῶν γνώσεων, ἀλλὰ πολλὰς φορὲς γίνεται καὶ ἐπιζήμιον, γιατί ἀντὶ νὰ τοῦ λύσει ἀπορίες, νὰ τοῦ δώσει πληροφορίες καὶ νὰ κινήσει τὸ ἐνδιαφέρον του πρὸς τὴν ἐρευνᾶ καὶ τὴν μελέτη, ἀντίθετα, προκαλεῖ ἀμφιβολίες, σύγχυση καὶ στὸ τέλος φέρνει τὴν ἀπαγοίτευση στὸ μαθητὴ πού, ὅταν εἶναι « ἐπιμελής », καταφεύγει στὴ μηχανικὴ ἀπομνημόνευση, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἕνα καλὸ βαθμὸ. Οἱ ἄλλοι...

Μὲ τέτοια γλωσσικὴ ποιότητα τὸ διδακτικὸ βιβλίον πολλαπλασιάζει τὶς εὐθύνες τοῦ καθηγητῆ στὴ διδασκαλία τοῦ μαθήματός του. Τί λοιπὸν πρέπει νὰ γίνῃ, γιὰ νὰ περιορισθῇ τὸ κακὸ τοῦ βιβλίου καὶ νὰ γίνῃ ἡ διδασκαλία μας ὅσο εἶναι δυνατό ἀποδοτικότερη στὸ κεφάλαιο τῆς γλωσσικῆς καλλιέργειας τοῦ μαθητῆ ; Οἱ ἀπάνσεις μας πάνω σ' αὐτὸ εἶναι γενικὲς :

Πρέπει πρῶτα νὰ προσπαθήσουμε νὰ ἀναγνωρίσουμε σὲ τί ἐπίπεδο γλωσσικῆς καλλιέργειας βρίσκονται οἱ μαθητὲς μας. Αὐτὸ εἶναι τὸ σπουδαιότερο. Δεύτερο, ἡ διδασκαλία μας νὰ παραρμόζεται πρὸς τὸ ἐπίπεδο αὐτό, ἂν θέλουμε νὰ εἶναι πηγὴ γνώσεων γιὰ τὸν μαθητὴ, μαζὶ μὲ τὴν ἐμπειρία του καὶ τὸ λεξιλόγιον. Τρίτο, ὅταν πρόκειται νὰ χρησιμοποιήσουμε τὸ διδακτικὸ βιβλίον, νὰ κάνουμε πρῶτα γλωσσικὴ ἐπεξεργασία τοῦ κειμένου, ὥστε ὁ μαθητὴς νὰ μπορῇ νὰ ἀναγνωρίσῃ μέσα σ' αὐτὸ ὅσα κατόρθωσε νὰ ἀφομοιώσῃ μὲ τὴν ζωντανή μας διδασκαλία. Τέταρτο, στὶς μικρὰς τάξεις νὰ γράφουμε οἱ ἴδιοι στὸν πίνακα, σὲ ἀπλὴ καθαρεύουσα, καὶ νὰ ἀντιγράφουν οἱ μαθητὲς ὁρθὰ τοὺς ὁρισμοὺς καὶ τὰ κυριότερα σημεῖα τῶν νέων γνώσεων. Ἐτσι βοηθοῦμε τὸν μαθητὴ στὴν ἐξοικειωσὴν του μὲ τὸ βιβλίον. Πέμπτο, νὰ ἐπιμένουμε, ὥστε τὸ τετράδιον τῶν ἀσκήσεων, στὶς μικρὰς τάξεις προπάντων, νὰ ἔχει ὁρθὰς φραστικὰς διατυ-

πώσεις, χωρὶς ὀρθογραφικὰ σφάλματα, νὰ διορθώνουμε μὲ καλοσύνη καὶ ὑπομονὴ τὰ γλωσσικὰ σφάλματα τοῦ μαθητῆ κατὰ τὴν προφορικὴ ἐξέταση. Τέλος, γενικότερα, ὅλη ἡ συμπεριφορὰ μας στὴν τάξη νὰ τείνῃ στὴ δημιουργία τέτοιας διδακτικῆς ἀτμόσφαιρας, πού μέσα σ' αὐτὴν ὁ μαθητὴς νὰ ἀναπνέει ἐλεύθερα καὶ εὐχάριστα τὸ ὀξυγόνο τῆς ζωντανῆς γλώσσας, γιατί χωρὶς αὐτὸ εἶναι ἀδύνατη ἡ ἀφομοίωση τῶν γνώσεων καὶ ἡ πνευματικὴ θρέψη. Νὰ τὴν ἀκούει ἀπὸ ὅλους μας ὁρθά, νὰ τὴν μιλεῖ ὁρθά, νὰ τὴν γράφει ὁρθά. Τότε καὶ θὰ τὴν ἀγαπήσῃ. Καὶ μόνον τότε θὰ εἶναι δυνατὴ καὶ ἀνετη ἡ κατὰκτηση τῶν εἰδικῶν γνώσεων τοῦ κάθε μαθήματος καὶ ἡ ολοκλήρωση τοῦ ἔργου τοῦ σχολείου. Καὶ μόνον τότε ὁ μαθητὴς θὰ ἀνέβῃ ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τοῦ ἄβουλου μεροκαματιάρη στὴν ἐλεύθερη δημιουργικὴ ἐργασία. Θὰ ἀποκτήσῃ συνείδηση τοῦ προορισμοῦ του.

N. ΣΩΤΗΡΑΚΗΣ

ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΙΝΗΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ

ΗΝΩΜΕΝΑ ΕΘΝΗ

‘Η διδασκαλία σχετικά με τη συλλογική ασφάλεια τῶν λαῶν

(‘Οδηγὸς γιὰ τοὺς δασκάλους)

‘Ο ΟΥΝΕΣΚΟ, δηλ. ὁ ‘Οργανισμὸς ὁ προορισμένος νὰ ἐργάζεται γιὰ τὴν καλλιέργεια τῆς Παιδείας καὶ τοῦ πνευματικοῦ Πολιτισμοῦ μέσα στὸ πλαίσιο τῶν ‘Ηνωμένων Ἐθνῶν, ἔδωκε τελευταίᾳ στὴ δημοσιότητα ἕνα ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον βιβλίο μετὸν τίτλο «L’enseignement relatif à la Sécurité Collective. Guide à l’usage des maitres». Τὸ βιβλίο τοῦτο ἔχει συνταχθῇ ἀπὸ τὸν κ. Paul Féraud, ἐπιθεωρητὴ τῶν ζωντανῶν γλωσσῶν στὰ γαλλικὰ σχολεῖα, καὶ τὸν κ. Paul Jean Caron, γάλλο δημοδιδάσκαλο. Σκοπὸς του εἶναι νὰ δώσῃ στοὺς ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς γενικὲς ἰδέες καὶ ὁδηγίες γιὰ τὸν τρόπο πὺν θὰ φέρουν κοντὰ στὰ παιδιὰ τὸ μεγάλο θέμα τῆς συλλογικῆς ἀσφάλειας τῶν λαῶν διὰ μέσου τοῦ ‘Οργανισμοῦ τῶν ‘Ηνωμένων Ἐθνῶν καὶ θὰ καλλιεργήσουν στὴν ψυχὴ τῶν νέων τὴν ἀνάγκη τῆς συνεργασίας τῶν κρατῶν γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς εἰρήνης καὶ τὴν προαγωγὴ τοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ ἰδέες πὺν προσφέρονται στὸ διδακτικὸ προσωπικὸ γιὰ νὰ βασίσῃ ἀπάνω τους τὴ διδασκαλία πὺν θ’ ἀφιερῶσῃ σ’ αὐτὸ τὸ θέμα, καταχωροῦνται στὸ ἀριστερὸ μέρος κάθε σελίδας. Οἱ πρακτικὲς ὁδηγίες γιὰ τὸ καλύτερο παρουσιάσμα τους, στὸ δεξιὸ μέρος. Τὸ βιβλίο δολόκληρο περιέχει 10 σύντομα μαθήματα. Τὸ περιοδικὸ μας μετὴν πρόθεσι νὰ κατατοπίσῃ τὸν ἑλληνικὸ ἐκπαιδευτικὸ κόσμον σ’ αὐτὸ τὸ ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρου θέμα, θὰ δημοσιεύσῃ σὲ φροντισμένη μετάφραση καὶ τὰ δέκα αὐτὰ μαθήματα.

ΜΑΘΗΜΑ 1ο

‘Η ἀσφάλεια μετὴν δικαιοσύνη μέσα στὴν ἐλευθερία

ΤΟ ΑΙΣΘΗΜΑ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ ΕΞΕΛΙΞΗ

Σὲ ὅλες τὶς διαμάχες κυριαρχοῦσε πάντα στὶς συνειδήσεις ὅλων τῶν ἀνθρώπων ἡ ἀναζήτηση τῆς ἀσφάλειας καὶ αὐτὸ γινόταν, ὅπως φαίνεται, σὲ ὅλες τὶς ἐποχὲς τῆς ἀνθρωπότητος.

Οἱ περιοχὲς ὅπου βασιλεῦσε ἀσφάλεια πλῆθαιναν λίγο λίγο μετὸ πέρασμα τῶν αἰώνων. Βασίλευε ἡ τάξη, ἐμφανίστηκαν οἱ νόμοι τῆς ομαδικῆς συμβίωσης, ὁ σεβασμὸς γιὰ τὰ ἔθνη, τὰ ἔθιμα καὶ τοὺς νόμους ἐπιβλήθηκε σὲ ομάδες ὁσέᾳ καὶ πὺν μεγάλες, στὴν οἰκογένεια, στὶς φυλὲς καὶ τὰ ἔθνη, ἀπὸ τὶς πόλεις στὶς ἐπαρχίες, ἀπὸ τὶς ἐπαρχίες στὰ σύνορα τῶν κρατῶν, ὅπως ἔχουν διαμορφωθῇ σήμερα, κ’ ἀπὸ αὐτὰ πάλι σὲ δόλοκληρη ἡπειρο.

‘Η ἀναζήτηση τῆς ἀσφάλειας :

Νὰ δειχθῇ ἡ ἐξέλιξίς της :

‘Η ἀθλιότητα τοῦ πρωτόγονου ἀνθρώπου ἀπομονωμένου στὴ διάθεση ἐχθρικών δυνάμεων (τὸ καταφύγιο κάτω ἀπὸ τὸ βράχο, οἱ λιμναῖες κατοικίες, ὁ ὄχυρωμένος περίβολος, ἡ πόλη.....).

‘Απὸ τὴν πατρίδα στὸ ἔθνος.

‘Εν τῇ ἐνώσει ἡ ἰσχὺς.

Περὶ συλλογὴ στοιχείων :

Πίνακες.

‘Η διδασκαλία σχετικά μετὴν συλλογικὴ ἀσφάλεια τῶν λαῶν

133

Εἰκόνες.
Κινηματογραφικὲς ταινίες.
Βιβλία.

‘Ερευνες καὶ ἐπισκέψεις :

Τοπικὴ ἱστορία καὶ γεωγραφία.
Τοπικὰ μουσεῖα.
Λείψανα ἀπὸ τὸ παρελθόν.
‘Αρχεῖα.

ΣΤΑΔΙΑ ΚΑΙ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

‘Η ἀσφάλεια αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ σ’ ἕνα καθεστῶς βίας, «αὐτοκρατορικῆς εἰρήνης» ὅς πούμε, ὅπου ἡ δικαιοσύνη παραμερίζεται ἀπὸ τὸ δεσποτισμὸ καὶ τὴν αὐθαιρεσία. ‘Οπως ὁ σεβασμὸς στὰ βασικὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀκατανόητος σ’ ἕνα ὁλοκληρωτικὸ καθεστῶς, ἔτσι ἐξαφανίζονται καὶ τὰ δικαιώματα καὶ οἱ ὑποχρεώσεις τῶν κρατῶν, ὅταν ἕνα ἀπὸ αὐτὰ ἐξουσιάζῃ δικτατορικά. ‘Η καταδυνάστευση, αἰτία πολέμων καὶ ἐπαναστάσεων, εἶναι πάντα περισσότερο ἢ λιγώτερο ἐφήμερη, γιὰτὶ κατευθύνεται ἀναπότρεπτα πρὸς μιὰ παγκόσμια, ἀκατόρθωτη ἡγεμονία.

‘Η Ρωμαϊκὴ εἰρήνη ; Εἶναι περίπτωσις μοναδική στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος, γιὰτὶ τὴ βοήθησαν συνθήκες ἐξαιρετικές. Εἶναι ὅμως ἀμφίβολο ἂν θὰ μπορούσε νὰ ξαναγίνῃ στὴν ἐποχή μας.

Τὸν περασμένο αἰῶνα ἡ ‘Ιερὴ Συμμαχία, πὺν ἔκλεισαν οἱ κυριότεροι ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης, γιὰ νὰ προστατέψουν τὶς μοναρχίες τους ἀπὸ τὴν ἐπαναστατικὴ ἰδεολογία, χάρισε μονάχα δέκα χρόνια εἰρήνη. Θέλοντας νὰ μιμηθῇ τοὺς μεγάλους κατακτητὲς ὁ Χίτλερ στὸ ἀπόγειο τῆς δυνάμεις του ὑποσχέθηκε στὸν κόσμον εἰρήνην χιλιόχρονη κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῶν Ναζι.

Δὲν μπορεῖ ὅμως μιὰ ομάδα ἀπὸ δυνάμεις νὰ ἐπιβάλῃ γιὰ πολὺν καιρὸ ἀτιμώρητα τὴ θέλησή της μετὴν βία στὸ σύνολο τῶν ἄλλων ἐθνῶν, περιφρονώντας τὰ δικαιώματα, τὸ δίκαιο καὶ τὴν ἀσφάλεια τῶν ἄλλων κρατῶν.

‘Εξἄλλου ἕνα κράτος μοναχὸ τοῦ δὲν μπορεῖ πιά σήμερα οὔτε γιὰ τὴ δικὴ του ἀσφάλεια νὰ εἶναι σίγουρο.

Νὰ συγκριθῇ ἡ ἀπόλυτη κυριαρχία :

(ἡ δουλεία, ἀρχαῖες καὶ νεώτερες μορφές της) :

Τοῦ ἀρχηγοῦ συμμορίας (τρομοκρατία)

Τοῦ δικτάτορα (ἀστυνομία).

Οἱ μαθητὲς νὰ βροῦν ἄλλα παραδείγματα ἀπὸ τὴν ἱστορία :

Μεγάλες τάξεις :

Οἱ μαθητὲς θὰ πρέπει νὰ μποροῦν νὰ δείξουν τὴ μοιραία ἐξέλιξιν πὺν εἶχαν αὐτὲς οἱ δικτατορίες.

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΙΣ ΣΗΜΕΡΙΝΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ.

Για να υπάρξει λοιπόν παγκόσμια ασφάλεια πρέπει να γίνει μια ομαδική προσπάθεια απ' όλα τα κράτη. Ένωμένα σε μια διεθνή οργάνωση θα μπορέσουν να αποτρέψουν τον πόλεμο και να τιμωρήσουν τον εισβολέα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Για τη διεθνή ασφάλεια χρειάζεται μονάχα να οργανωθεί από πριν ή δικαιοσύνη με την απαραίτητη εκτελεστική δύναμη και αυτό που ονομάζουμε «διεθνή χωροφυλακή». Αυτό το αίτημα πήρε συγκεκριμένη μορφή δύο φορές: την πρώτη με τη δημιουργία της Κοινωνίας των Έθνών και τώρα με τα Ένωμένα Έθνη.

ΜΑΘΗΜΑ 2ο

Οι πρωτεργάτες της συλλογικής ασφάλειας

ΑΤΟΜΑ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΜΑΔΕΣ

Πνευματικό, οικονομικό και κοινωνικό πεδίο.

Στην εποχή μας δεν μπορούμε πια να έννοήσουμε τη διεθνή κοινότητα δίχως θεσμούς, που να δίνουν συγκεκριμένη μορφή στα κοινά της συμφέροντα και να εκφράζουν τα φυσικά φαινόμενα της αλληλεγγύης. Αυτό είναι κάτι καινούριο στην ιστορία της ανθρωπότητας. Από τον 17ο ως τον 19ο αιώνα τα σχέδια για μια διεθνή οργάνωση διαδέχονται το ένα το άλλο, από τον Sully ως τον Saint-Simon κι ανάμεσά τους τον αββά de Saint-Pierre και τον Κάντ. Δεν ήταν όμως παρά μόνο διανοητικά κατασκευάσματα. Τα σχέδια αυτά τιμούν βέβαια εκείνους που τα σκέφτηκαν, δεν μπορούσαν όμως να βγούν από την περιοχή της θεωρίας, γιατί στην εποχή τους δεν ανταποκρίνονταν σε ανάγκες τόσο ζωτικές σαν αυτές που αντιμετωπίζουμε σήμερα. Η χρήση δημιουργεί το όργανο ή το θεσμό.

Σήμερα σε όλες τις σφαίρες όπου απλώνεται

Αναλογίες:

Ο πολίτης που κινδυνεύει από ληστή: φωνάζει το χωροφύλακα.

Ένα έθνος που κινδυνεύει από άλλο: ανάγκη να υπάρχει μια «διεθνή χωροφυλακή».

Στην αυτοδικία δεν υπάρχει δικαιοσύνη.

Εφαρμογές.

Παίρνοντας άφορμή από μια φιλονεικία μεταξύ μαθητών να διαμορφώσετε την τάξη σε δικαστήριο.

Εργασίες.

Έκθεση: Με τα παραδείγματα που θα βρεθούν στην τάξη να αναπτύχουν τα παρακάτω ρητά:

1. Έν τῇ ἐνώσει ἡ ἰσχύς.
2. Στην αυτοδικία δεν υπάρχει δικαιοσύνη.

Οι πρωτοπόροι:

Δώστε στα παιδιά στοιχεία και μονογραφίες σχετικά με τους μεγάλους άντρες, τις σκέψεις και το έργο τους (λευκώματα, συνοπτικούς πίνακες κλπ.).

Στοιχεία:

Πίνακες για το δάσκαλο, που να τοποθετούν τα πρόσωπα στην εποχή τους.

Κατάλογος μερικών από τους πρωτοπόρους για την παρακάτω εργασία: αρχαίοι φιλόσοφοι, ανθρωπιστές, έγκυκλοπαιδιστές.....

Μερικοί μαθητές να μιλήσουν στην τάξη σχετικά μ' ένα πρόσωπο ή μιάν ιστορική περίοδο που διάλεξαν για παράδειγμα

ή ανθρώπινη δράση, ή ανεξαρτησία του Κράτους τείνει να εξαφανιστεί. Τα σύνορα χάνουν την αξία τους, παρ' όλες τις προσπάθειες που γίνονται πολλές φορές για να υψωθούν.

Με τόσα θαυμάσια μέσα συγκοινωνίας που έχουν συσσωρευτεί, πώς θα μπορούσε να είναι διαφορετικά; Και ποιός δεν το νιώθει πως και μόνο στο οικονομικό πεδίο οι κύκλοι της άκμης και της κρίσης θα γίνονται από δω κι εμπρός σε κλίμακα παγκόσμια;

Ακόμα και πριν γίνει η Κοινωνία των Έθνών, και από το τέλος του 19ου αιώνα, αναφέρονται πολλές διεθνείς διπλωματικές συσκέψεις. Αυτό αποδεικνύει πως οι ανάγκες επαφής ανάμεσα στα κράτη μεγάλωναν ολοένα. Στον ιδιωτικό τομέα πάλι κατά εκατοντάδες ιδρύονται οι διεθνείς οργανώσεις. Οι σκοποί τους είναι πολυποίκιλοι: ειρήνη, πολιτική, επιστήμη, τουρισμός, εκπαίδευση, δίκαιο, θρησκεία, οικονομία ή εξυπηρέτηση επαγγελματικών συμφερόντων. Πολλές «διεθνείς ενώσεις» δημιουργούνται με σύμφωνη ή συμβάσεις. Ο σκοπός τους είναι συνήθως περιορισμένος στον οικονομικό ή κοινωνικό τομέα: Να πραγματώσουν ή να διευκολύνουν στο διεθνές πεδίο όρισμένες διοικητικές πράξεις των Κρατών. Ο καλύτερος όρισμός τους θα ήταν να αναφέρουμε τα δνόματα μερικών: Τηλεγραφική Ένωση, Παγκόσμια Ταχυδρομική Ένωση, Ένωση για τη σιδηροδρομική μεταφορά εμπορευμάτων, Ένωση για την προστασία της φιλολογικής και καλλιτεχνικής ιδιοκτησίας, Διεθνές γραφείο μέτρων και σταθμών, Διεθνής υπηρεσία υγείας.

στην παράγραφο αυτή.

Ο κόσμος μικραίνει: Ομαδική εργασία:

1. Μεγάλος παγκόσμιος χάρτης του τόχου. Διάφορα βέλη θα ενώνουν τις κυριότερες πόλεις του κόσμου και θα δείχνουν πόση ώρα χρειάζεται από τη μία στην άλλη με το αεροπλάνο.
2. Γραφική παράσταση που να δείχνει πόσο διάστημα διανύονταν σε μιάν ώρα το 1800, το 1900, και πόσο το 1951.

Στοιχεία:

Χάρτης ναυτικών και αεροπορικών ταξιδιωτικών εταιρειών. Δρομολόγια. Χάρτης της μερκατορικής προβολής και χάρτης του Ο.Η.Ε.

Αποδείξεις «με την είς άτοπον απαγωγή».

Δώστε στους μαθητές κατάλληλα παραδείγματα για να παρατηρήσουν τις δυσκολίες που γεννιούνται, όταν λείπει η διεθνής συνεννόηση: Διαφορές των μονάδων (μήκους, βάρους) στα διάφορα κράτη. Έμπόδια για τη βιομηχανία και το εμπόριο.

Αντίθετα, ευκολίες που προέρχονται από τη συνεννόηση. (Παράδειγμα: ενοποίηση της ώρας, Αστεροσκοπείο του Παρισιού, Διεθνής ταχυδρομική ένωση).

Δείξτε, αναφέροντας μακρινές χώρες, το ελάχιστο κόστος ενός γράμματος.

Ερευνες των μαθητών. Πίνακες των παλαιών μονάδων στη Γαλλία ως την Επανάσταση.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.

Ἡ διεθνής κοινωνία ὥστόσο ἀπέχει πολύ, ἰδίως στὸ πολιτικὸ πεδίο, ἀπὸ τὴν ἰσχυρὴ ὀργάνωση τῆς ἐθνικῆς ὁλότητας.

Ἀναλογίες :

Θὰ εὐχόμεστε νὰ ἐφαρμοστῇ σὲ διεθνή κλίμακα ἡ ἐνότητα ποὺ πραγματοποιήθηκε στὸ ἐσωτερικὸ ἐνὸς ἔθνους.

Παρόμοιο παράδειγμα : τὸ Ταχυδρομεῖο.

Στοιχεῖα :

Πίνακες τῶν ἀγγλικῶν καὶ γαλλικῶν μονάδων (σὲ συνεννόηση μὲ τοὺς καθηγητὲς τῶν ἀγγλικῶν ἢ τῶν ἐμπορικῶν μαθημάτων, ἂν εἶναι δυνατό).

Ἀσκήσεις :

Νὰ χρησιμοποιηθοῦν κείμενα τῶν μεγάλων πρωτοπόρων ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω ἢ νὰ διαβαστοῦν περιλήψεις ἀπὸ παρόμοια ἀναγνώσματα, ὑπαγορεύσεις κλπ.

Γιὰ μεγαλύτερους μαθητές.
«Εμπόδια ποὺ ὑψώνει στὴν πρόοδο ἡ παράδοση».

PAUL FERAUD

('Ακολουθεῖ)

Μετάφρ. Φρ. Καβαδαῖ

Στὸν κόσμον τοῦ ὑποσυνειδήτου

Οἱ ἐξαιρετικὰ σημαντικὲς ἐρευνες μιᾶς σπουδαίας ψυχολογικῆς κίνησης γνωστῆς μὲ τὸ ὄνομα «Ψυχολογία Βάθους» ἔφερε στὴν πρώτη γραμμὴ τοῦ ἐνδιαφέροντος τὰ ὅσα, ὡς τότε ἀγνωστά κι ἀξιοπρόσεχτα, συμβαίνουν στὸ σκοτεινὸ χῶρον τοῦ ὑποσυνειδήτου. Σειρὰ ὁλόκληρη ἀπὸ μεγαλοφυεῖς ψυχιάτρους προσανατόλισε φωτεινὸ καὶ ὀξυδερκὲς τὸ βλέμμα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνας πρὸς τὰ ἔγκατα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Ἀναδιφώντας προσεκτικὰ ἀνάμεσα στὰ ψυχικὰ συντρίμμια ποὺ κάθε λογῆς ψυχοπάθεια καὶ νεύρωση σῶρενε καθημερινὰ στὰ ἱατρεῖα τους, κατάφεραν νὰ ἐντοπίσουν σὲ ὠρισμένα καίρια σημεῖα τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τὰ κινητήρια κέντρα τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας. Τὰ σημεῖα αὐτὰ κρυφὰ καὶ ἀνώνυμα ἐπηρεάζουν καὶ ἐλέγχουν τὸ συνειδητὸ ἄτομο σ' ὅλες τὶς ἐπαφές του μὲ τὴν ἐξωτερικὴ ζωὴ. Ἐνα πλῆθος εὐφυεῖς παρατηρήσεις οὐσιαστικώτερες ψυχολογικῆς ἐπεξεργασίας συμβαίνουν στὰ βάθη τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, κι' ὅτι ἐπομένως τὸ ὑποσυνειδητὸ ἀποτελεῖ τὸ βασικώτερον τμήμα της. Ἡ συνειδητὴ προσωπικότητα δὲν εἶναι παρὰ ἓνας ἐξωτερικὸς φλοιός, μιὰ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια ἀκόμη αἶτημα τῆς «Ψυχολογίας Βάθους» εἶναι πῶς κάθε εἶδος τωρινῆς ψυχικῆς ἐμπλοκῆς λικίας. Τὰ νηπιακὰ ἐκεῖνα χρόνια παίζουν βασικὸ ρόλο στὴ δημιουργία τῶν ψυχικῶν κατευθυντηρίων γραμμῶν καὶ διαγράφουν ἀργότερα τὴν στάση ποὺ ἀνθρώπου ἀπέθεωρεῖται ἀπαραίτητη ἢ ἀναγωγή της στὸ παιδικὸ ἐκεῖνο βίωμα, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ τὴν ψυχαναλυτικὴ ἀποψη, θὰ λυτρώσωμε τὸ ἄτομο ἀπὸ τὸν «βραχνά» ποὺ σήμερα τὸ βασανίζει.

Κάθε λοιπὸν φωτισμένος καὶ καλοπροαίρετος γονεὺς, ποὺ ἔχει ὅλο τὸ ζήλο καὶ τὴ διάθεση νὰ παρακολουθήσῃ βῆμα πρὸς βῆμα τὴν ψυχικὴ εξέλιξη τοῦ παιδιοῦ του καὶ νὰ τὴν ἐπηρεάσῃ πρὸς ὅ,τι καλλίτερον, φυσικὸ εἶναι νὰ θελήσῃ νὰ κατατοπισθῇ στὰ δεδομένα τῆς «Ψυχολογίας Βάθους». Ἀνήσυχος στὸ ν' ἀποφύγῃ κάθε δυσάρεστη περιπέτεια, ἱκανὴ ν' ἀλλοιώσῃ τὴν ὑποσυνειδητὴ «φύτρε» ποὺ μέσῃ στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ του θὰ ξεπετάξουν σὲ λίγο ρίζες καὶ βλαστάρια τῆς μελλοντικῆς προσωπικότητος, θὰ βυθισθῇ στὴ μελέτη τῶν ψυχαναλυτικῶν ἀπόψεων. Ὅταν ὁμως χαθῇ μὲς στὸ λαβύρινθο τῶν συμπλεγμάτων καὶ περιπλοκῶν ἀνάμεσα στὴς ποικίλες ἀπόψεις ἰσχυρῶν πνευματικῶν, ὅπως ἐνὸς Freud, ἐνὸς Adler, ἐνὸς Jung κλπ., γρήγορα θὰ νιώσῃ τὸ βάρος νέων εὐθυνῶν νὰ πιέζῃ τοὺς ὤμους του. Δὲν εἶναι ρολετὸ στὸν καθένα νὰ γίνῃ ἓνας σοφὸς ψυχαναλυτὴς, ἓνας ἐμπειρὸς ἀνθρωπογνώστης. Δικαιολογημένα θὰ διερωτηθῇ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ κατέχῃ τὴν τόσο ψυχολογικὴ κατάρτιση, πῶς θ' ἀποκτήσῃ τὴν ἐνόραση ἐκείνη, ποὺ θὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ τὴν εὐκολὴ καὶ προσιτὴ ἀλάθαστη παρακολούθηση τοῦ ὑποσυνειδήτου κόσμου τοῦ παιδιοῦ του. Ἴσως τότε εὐλογα μακαρίσῃ τὴν ἐποχὴ τῶν γιαιγιάδων μας, ὅπου τέτοια προβλήματα δὲν εἶχανε συνειδητοποιηθῇ, κι' ἀνύποπτοι οἱ ἐξάρετοι γονεῖς περιορίζαν σὲ αὐστηρὲς καὶ σοφὲς συμβουλὲς τὴν ψυχολογικὴ ἐπεξεργασία τοῦ παιδιοῦ τους. Ἴσως λοιπὸν τὴ στιγμὴ αὕτῃ τῆς ἀπογοήτευσης ἀφήσῃ κατὰ μέρος ὅλους αὐτοὺς τοὺς «βραχνάδες» τῶν συμπλεγμάτων καὶ ἐμπιστευ-

θῇ τὸ παιδί του στὴν πατρική ἢ μητρική διαίσθηση καὶ στὴ σοφὴ φύση. Ἰδιαίτερα μιά μητέρα συχνὰ στήριζεται στὴν περίφημη διαίσθησή της, ἡ ὁποία κατὰ κοινὴ ἀναγνώριση θαυματουργήσε ἀνέκαθεν. Ἐξ ἄλλου τὸ παιδί μας, δόξα τῷ θεῷ, δὲν εἶναι «ἀνώμαλο», ὑγεία νὰ ἔχη κι' ὅλα θὰ πᾶνε καλὰ. Αὐτὴ δίχως ἄλλο εἶναι μιά βολικὴ ἐξόφληση τοῦ ζητήματος καὶ συχνά, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμε, σ' αὐτὴν καταλήγουμε. Εἶναι γνωστὸ ὅμως, πὼς ἡ διαίσθηση ἂν καὶ δίχως ἄλλο ἀποτελῇ τὸ πιὸ θαυμαστὸ ὄργανο γνώσης, δὲν παύει ὥστόσο νὰ εἶναι τὸ πιὸ «ἀσταθές», τὸ πιὸ ἀβέβαιο. Ζεπετιέται ἀπὸ τὰ βάρη τοῦ εἶναι σὰν φωτεινὸ μετέωρο, φωτίζει τὸ δρόμο μας μιά κάποιον στιγμή, σὲ μιά κάποιον περίπτωσι, πόσες ὅμως ἄλλες φορές μένει βουβή κι' ἀνεκδήλωτη, ὠθώντας ἔτσι στὰ μεγαλύτερα λάθη ἐκείνων πού συνήθισε νὰ δρᾷ αὐθόρμητα. Εἶναι τόσο εὐκολὴ ἡ σύγχυσις ἀνάμεσα στὴν «παρόρμησι» καὶ τῇ «διαίσθησι»..... Μιά συνετὴ, καλλιεργημένη διάνοια εἶναι πάντα τὸ πιὸ εὐκολόχρηστο ἀλλὰ καὶ πιὸ σταθερὸ συνάμα μέσο γνώσης, μολονότι δὲν εἶναι τὸ πιὸ ἐμπνευσμένο. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐπανάπανός μας στὴν περίφημη μητρικὴ διαίσθηση δὲν μπορεῖ νὰ σβῇ τὴν ἐνδόμυχη ἀνησυχία μας, πὼς τώρα πιά μιά κάποιον περισσότερη ἐνημέρωσή μας εἶναι ἀναγκαία μέσα στὸ λαβύρινθο τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Καὶ σύγχρονα προβάλλει ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη μιᾶς πρακτικῆς τοποθέτησις ὅλων αὐτῶν τῶν ἀπόψεων μέσα στὴν καθημερινὴ ζωὴ. Πῶς δηλ. θὰ κατορθώσωμε μ' ἓνα πιὸ ἀπλὸ κι εὐκολοεφάρμοστο τρόπο νὰ προλαβαίνωμε, ὅσο μποροῦμε, τὶς ἀφορμὲς «γεννήτριες» νευρώσεων; Πῶς θὰ μπορέσωμε νὰ διαλύωμε κάθε φορά τὶς ψυχολογικὲς ἐμπλοκὰς πού τυχὸν θὰ παρουσιάζονται, καὶ θὰ προστατεύσωμε τὴν παιδιὰτικὴ ψυχούλα ἀπὸ φοβίες, ἀποθαρρύνσεις καὶ ἄλλα ψυχικὰ παραστρατήματα; Καὶ προχωρώντας στὰ ἐρωτήματά μας θ' ἀναζητήσωμε, ἂν ὑπάρχη, ποιὸ εἶναι τὸ σύνολο, ἡ διαχωριστικὴ γραμμὴ πού ζεχωρίζει τὴ συνηθισμένη κανονικὴ ψυχολογικὴ κατάστασι ἀπὸ τὴν ἄλλην ἐκείνην, πού ἀποτελεῖ τὸν προθάλαμο γιὰ μιά σοβαρότερη ψυχικὴ ἀνισορροπία. Μὲ ἄλλα λόγια πότε ἀκριβῶς ἀρχίζει ἡ ἀνωμαλία πού θὰ ἀπολήξῃ στὴ νεύρωση; Σὲ μιά ἐποχὴ σὰν τὴ δική μας ὅπου ἡ νευροφυσιολογικὴ εὐστάθεια τῶν ἀτόμων ἔχει γίνῃ τόσο εὐπαθὴς, καὶ τὰ ψυχικὰ ναύαγια τόσο συχνά, κάθε προφυλακτικὴ μέριμνα πρὸς αὐτὸ τὸν τομέα εἶναι ἀπόλυτα δικαιολογημένη.

* Ἄς ἰδοῦμε λοιπὸν μὲ ὅσο γίνεται μεγαλύτερη σαφήνεια καὶ συντομία τὶς ἀπόψεις τριῶν, τῶν πιὸ σημαντικῶν, Σχολῶν τῆς «Ψυχολογίας Βάθους» γύρω ἀπὸ τὰ βασικὰ αἰτία πού προκαλοῦν νευροφυσιολογικὰ διαταραχές.

Ὁ Freud, πρωτοπόρος καὶ δημιουργὸς τῆς ψυχολογικῆς κίνησις, θεωρεῖ ὅτι κάθε ψυχικὴ ἀνωμαλία, μικρὴ ἢ μεγάλη, ὀφείλεται σὲ καταπιεσμένα, «ἀπώθημένα» ψυχολογικὰ συμπλέγματα. Ἡ ἀπόθησις αὕτη συνέβηκε σὲ μιά παλαιότερη ἐποχὴ κι ὅχι τῇ στιγμῇ πού ἐκδηλώθηκε ἡ νεύρωση. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἀπαραίτητο ν' ἀνακαλύψωμε τὸ περιστατικὸ ἐκεῖνο, πού στὸ παρωχημένον παρελθὸν ἔχει ἀποτελέσει τὴν πρώτην καταβολὴν τοῦ συμπλέγματος, πού ἄγνωστο καὶ κρυφὸ ρίζωσε καὶ μεγάλωσε μέσα στὰ ἔγκατα τοῦ ὑποσυνειδήτου. Τρεφόμενο κι' ἐνισχυόμενο μὲ κάθε εἶδος σχετικῆς δυσάρεστης πείρας, κάποτε κάποιον στέλνει στὴν ἐπιφάνεια τὰ μηνύματά του καμουφλαρισμένα σὲ χίλιον λογιὸν σκέψεις καὶ εἰκόνας. Εἶναι λοιπὸν τὸ ψυχολογικὸ σύμπλεγμα κατὰ τὸν Freud ἓνα συγκρότημα ἀπὸ ἐνοχλῶν σκέψεις κι' ἐπιθυμίες πού καταπίεσε ἡ συνειδητὴ προσωπικότητα. Μὴ βρίσκοντας διέξοδο καθιζάνουν τὰ ἐπιλήψιμα αὐτὰ αἰσθήματα στὰ βάθη τῆς ψυχῆς, δημιουργώντας ὑφάλους καὶ σκοπέλους, πού ἐνοχλοῦν καὶ δυσχεραίνουν τὴν ἀβίαστη βιολογικὴ ροὴ τῆς ψυχικῆς ἐνέργειας τοῦ ἀτόμου. Τὸ ψυχολογικὸ σύμπλεγμα ἀποτελεῖ σὰν νὰ λέγαμε μιά ἐστία ψυχολογικῆς μόλυνσις, ἓνα εὐπαθὲς κέντρο ὅπου κάθε νοσογόνον αἴτιον βρίσκει κατάλληλον ἔδαφος γιὰ ν' ἀναπτυχθῇ. Προχωρώντας μ' αὐτὸ τὸ σκεπτικὸν ἡ ψυχανάλυσι προσδιώρισε ὀρισμένα βασικὰ ψυχολογικὰ συμπλέγματα καὶ πρῶτον ἀνάμεσα σ' ὅλα τὸ περίφημον «οἰδιπόδειον» σύμπλεγμα. Στὴν ἐποχὴν μας σημαντικοὶ ἐρευνητές* τῆς φροϋδικῆς σχολῆς πρεσβεύουν, ὅτι τὰ ψυ-

* Ἡ πριγκίπισσα Μαρία Βοναπάρτη.

χικὰ συμπλέγματα δὲν εἶναι ἓνας ἀνώμαλος ψυχικὸς μηχανισμός, ἀλλὰ «ἀποτελοῦν μιά πραγματικὴ τοπογραφία, μιά ἀνατομία τῆς βαθύτερης ψυχικῆς ὑφῆς τοῦ ἀνθρώπου». Ἐπομένως μιά μικρὴ ἢ μεγάλη ἀνωμαλία τῆς λειτουργίας τους ὡθεῖ σὲ νευροφυσιολογικὴ διαταραχὴ. Εἶναι γνωστὸ πὼς τοποθετώντας κοσμοθεωρητικὰ τὶς ἐπιτυχημένες ἐπιστημονικὰ παρατηρήσεις τοῦ ὁ Freud θεώρησε τὴν ἐρωτικὴν ὁρμὴν, τὴν libido, βασικὴν κινητήριαν δύναμιν τοῦ ἀτόμου. Ὑπερβολικὴ καταπίεσις καὶ ἀνωμαλὴ ἐξέλιξις τοῦ φυλετικοῦ ἐνστικτοῦ δημιουργοῦν τὰ πρῶτα αἰτία τῶν νευρώσεων. Ἐξάρσις τῆς ἀχρησιμοποίητης φυλετικῆς ἐνέργειας πρὸς ὑψηλότερα ἐνδιαφέροντα τὴν μεταστοιχείωνει σὲ πνευματικὴ δύναμιν. Κατὰ τὸν Freud ὅλες οἱ πνευματικὲς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦν μιά «ἀνύψωσι» τῆς libido πρὸς λεπτοτέρας μορφῆς διεξόδους.

Πλάϊ στὴν Ψυχανάλυσιν ἡ Σχολὴ ἐπίσης ἐπιβλητικὸ καὶ ἐνδιαφέρον στέκει τὸ οἰκοδόμημα τῆς Σχολῆς τῆς Ἀνατομικῆς Ψυχολογίας μὲ κύριον ἐκπρόσωπον τὸν ἰδρυτὴ τῆς σπουδαίας βιεννέζου ψυχιάτρου Adler. Ἐδῶ συναντοῦμε μιά νέα ἐπανατοποθέτησι τοῦ προβλήματος. Τὸ ὑποσυνειδητὸν εἶναι πάντα στὴν πρώτην γραμμὴ ἀπὸ ἀπόψεως σημασίας στὸ σχηματισμὸν τῆς προσωπικότητος. Ἐπίσης τὸ βασικὸ αἷτημα γιὰ τὸ ρόλον τῆς νηπιακῆς ἡλικίας ἐνισχύεται μὲ πλῆθος ἀκόμη σχετικῆς παρατηρήσεως. Ὅμως ἐδῶ οὐσιώδεις καὶ μοναδικὰ, θὰ λέγαμε, ψυχολογικὸν σύμπλεγμα κυριαρχεῖ τὸ σύμπλεγμα κατωτερότητας. Οἱ ἀπώθησεις πού δημιουργοῦνται ἀπὸ μιά εἴτε ὀργανικὴν εἴτε ψυχικὴν μειονεξίαν λόγῳ δυσμενῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν, γίνονται τὸ εὐπαθὲς σημεῖον τοῦ ἀτόμου, τὸ ὁποῖον διαμορφώνει σκοποὺς αὐτοανυψώσεως γιὰ ν' ἀναπληρώσῃ τὴν ἀδυναμία του αὐτῇ, μὲ κάποιο τρόπο. Κεντρικὴν κινητήριαν ἐνέργειαν μέσα στὴν ἀνθρώπινον ψυχὴ εἶναι τώρα ἡ ἔφεσις γιὰ τὴ δημιουργίαν τῆς προσωπικότητος. Οἱ ἀναπόφευκτες συγκρούσεις μ' ἓνα ἀδέξιο καὶ ἐγωϊστικόν, ὅπως συμβαίνει πολὺ συχνά, περιβάλλουν ἐντυπώνουν μεγάλη ἢ μικρὰ αἰσθήματα μειονεξίας στὴν παιδιὰτικὴ ψυχούλα. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον θὰ προσπαθῇ νὰ τὰ ὑπερικήσῃ, ὁ ὑποσυνειδήτος σκοπὸς πού θὰ διαγραφῇ ἀδιόρατα γιὰ τὴν ἀπόκτησιν ὑπεροχῆς, ὅλα αὐτὰ διοργανῶνουν τὶς κεντρικὰ κατευθυντήριες γραμμὰς γύρω στὶς ὁποῖες ὁ ἴστος τῶν καθημερινῶν ἐπαφῶν μὲ τὴν ἐξω πραγματικὴν τῆτα θὰ ὑφάνῃ τὸ χαρακτῆρα τοῦ ἀτόμου. Ἡ ἐπιδίωξις σκοπῶν αὐτοανάδειξις ἀντίθετων πρὸς τὴν ἀπαιτήσιν τοῦ κοινωνικοῦ συναισθήματος ἀνοίγει, κατὰ τὸν Adler, τὴ θύραν πρὸς τὴν νεύρωσιν. Ὅταν ὁ μειονεκτικὸς δὲν κατορθῶν νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ φανταστικὸν σκοπὸν του (fiction) αἰσθάνεται πλήρη χρεωκοπία καὶ ὡθεῖται σὲ μιά ψυχολογικὴ καταστροφὴ.

Ὑστερα ἀπὸ τὴν πολὺ σχηματικὴ καὶ πολὺ σύντομην ἀνάπτυξιν τῶν ἀπόψεων τῆς Ἀτομικῆς Ψυχολογίας, ἂς ρίξωμε μιά ἐπίσης σύντομην ματιὰν σὲ μιά τρίτην σπουδαίαν κι' αὐτὴν γραμμὴν τῆς «Ψυχολογίας Βάθους». Πρόκειται γιὰ τὴ Σχολὴν τῆς Ἀναλυτικῆς Ψυχολογίας μὲ ἐκπρόσωπον τῆς τὸν Jung. Σύμφωνα μὲ τὶς ἀντιλήψεις αὐτῆς ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ κλυδωνίζεται ἀδιάκοπα σὲ ἀντίθετους πόλους. Ὁλίσθη—χαρά, συνειδητὸ—ἀσυνείδητο, ἐνδοστρέφεια—ἐξωστρέφεια κλπ. ἀποτελοῦν τὰ ζεύγη ἀντιθέτων πού παρασύρουν τὴν ψυχὴ πρὸς ὑπερβολικὰς κατευθύνσεις, πρὸς ἀκραίους δρόμους. Ὅταν στὶς ψυχολογικὰς κατευθύνσεις καὶ δράσεις τοῦ ἀτόμου ἐπικρατῇ πάρα πολὺ ἓνας πόλος εἰς βάρος τοῦ ἄλλου, τότε χάνεται ἡ ψυχικὴ εὐστάθεια καὶ παρουσιάζονται τὰ συμπτώματα αὐτῆς τῆς ἑλλειψις ἰσορροπίας. Ἡ ἐξουδετέρωσις λοιπὸν τῶν ἀντιθέσεων φέρνει κατὰ τὸν Jung τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ψυχικῆς ὑγείας. Στὰ πρῶτα συγγράμματα βλέπομε νὰ μεταχειρίζεται κι' ἐκεῖνος τὸν ὅρον libido ἀλλὰ μὲ πολὺ πλατύτερον νόημα. Ἡ libido τοῦ Jung θυμίζει πολὺ περισσότερο ὅ,τι νομοῦμε ψυχικὴν ἐνέργειαν, ἢ ἐνέργειαν ζωῆς. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ζεύγη τῶν ἀντιθέτων ἡ Ἀναλυτικὴ Ψυχολογία εἰσάγει καὶ μιὰν ἄλλην νέαν ἐννοιαν στὸ μεγάλο ψυχολογικὸν ρεῦμα ὅπου ἀνήκει: εἶναι τὸ «ὁμαδικὸν ὑποσυνειδητὸν». Τὸ ὑποσυνειδητὸν δηλ. ἀποτελεῖται ἀπὸ διάφορα στρώματα, τὰ ὁμαδικὰ στρώματα καὶ βαθύτερα τὸ ὁμαδικὸν πού περιλαμβάνει τὸ καταστάλαγμα τῆς πείρας ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ψυχὴ κατὰ τὸν Jung διατρεῖε στὰ βάθη της ὅλα τὰ στάδια τῆς ἐξέλιξις ἀπὸ τὸν πρωτόγονον ἕως τὸν πολιτισμένον ἄνθρωπον. Οἱ ἐμπειρίαι αὐτῆς

λειτουργούν μέσα στο όμαδικό ύποσυνειδητο σαν έμφυτες μορφές γνώσης, τα «άρχέτυπα», που επηρεάζουν αδιάκοπα κι' ασυναίσθητα το ατομικό ύποσυνειδητο. Όσον αφορά την ίδια την προσωπικότητα, δεν υπάρχει μονάχα το συνειδητό «έγώ», το κέντρο δηλ. της συνείδησης που χαρακτηρίζεται από τη συνέχεια και την ταύτιση προς τον εαυτό του. Είναι ακόμη και η «selbst», το κοινωνικό προσώπειο, που κάθε άτομο εμφανίζει στην επιφάνεια, και τέλος υπάρχει και ο «εαυτός» (persona) κέντρο του ύποσυνειδητου κόσμου του ανθρώπου κλπ. Δεν προχωρούμε περισσότερο στις φιλοσοφικά τόσο ενδιαφέρουσες απόψεις του Jung, γιατί θα ξεπερνούσαμε το σκοπό και τα όρια του σημερινού μας άρθρου.

Αυτά είναι τα τρία κυριώτερα ψυχολογικά ρεύματα που τροφοδότησαν τη μεγάλη αυτή ψυχολογική κίνηση με την επωνυμία «Ψυχολογία Βάθους». Ξεκινώντας από την Ψυχοπαθολογία και τη Θεραπευτική της, οργανώθηκαν σε γενικότερες και δυναμικότερες έρευνες του ύποσυνειδητου κόσμου του ανθρώπου. Από τη δική μας τώρα πρακτική σκοπιά επιβάλλεται να συγκρατήσωμε ώρισμα βασικά επιστημονικά πορίσματα: 1ο. Είναι μεγάλη πλάνη να θεωρούμε το νήπιο και το μικρό παιδί σαν ένα ον φυλετικά ουδέτερο. 2ο. Το φυλετικό ένστικτο πριν φθάσει στον ώριμο όρθο προσανατολισμό του περνάει από πολλές φάσεις, στάδια φυσιολογικά της στιγμής εκείνης. Ένας φωτισμένος γονεύς θα παρακολουθήσει άγρυπνος και σιωπηλός την εξέλιξη αυτή μέσα στο παιδί του, επεμβαίνοντας στην κατάλληλη στιγμή κατά των κατ'άλληλο τρόπο. Υπάρχουν αρκετά τώρα εύκολα και πρακτικά έγχειρίδια φυλετικής διαφώτισης και διαπαιδαγώγησης των παιδιών και των νέων, τα οποία θα μπορούσαν να υποβάλλουν τρόπους χειρισμού αυτού του θέματος. Έτσι προλαμβάνονται μερικές από τις πιο σοβαρές αφορμές μελλοντικών νευροψυχικών διαταραχών.

3ο. Διαπιστώνοντας την άμετρη ζημία που προξενεί στην παιδική ψυχή ή μειονεκτική τοποθέτησή της μέσα στο περιβάλλον, κατανοούμε ότι θ' απαιτηθεί πολύ επιδεξιός χειρισμός της νεαρής προσωπικότητας, που εκκολάπτεται σιγά σιγά μέσα σ' ένα κατά κανόνα αδιαφώτιστο και αδέξιο περιβάλλον. Υπομονητική παρακολούθηση θα μς αποκαλύψει τα σημεία αδυναμίας της και τους τρόπους με τους οποίους τις αντισταθμίζει. Ένισχύοντας κάθε βιολογική αναπλήρωση, θα εμποδίσουμε έτσι αυτόματα να υιοθετήσει το παιδί σκοπούς απαράδεκτους από τη στοιχειώδη λογική και την ακόμη στοιχειωδέστερη κοινωνική αντίληψη περί κόσμου και ανθρώπων.

4ο. Το «πάν μέτρον όριστον» των αρχαίων δεν έπαυσε ποτέ να είναι ένας χρυσός κανόνας. Η δική μας ήρεμη και σταθερή στάση θα βοηθήσει το παιδί εις το να μη καταφεύγει σε άκραιο λύσεις συμπεριφοράς. Πρέπει ν' αναγνωρίσωμε ότι ύστερα από την καταθλιπτική αύστηρή ανατροφή των περασμένων γενεών, με όλα τα δυσάρεστα επακόλουθα των «άπαυθήσεων», σημειώθηκε ένας μοιραίος αλλά εξ ίσου ολέθριος κλυδωνισμός προς το αντίθετο άκρο. Η απόλυτη χαλάρωση της σημερινής εποχής με αποτέλεσμα το σχηματισμό έγωπαθών, τυραννικών χαρακτήρων, και την έντονη μείωση του κοινωνικού συναισθήματος, είναι ένας άλλος κίνδυνος. Αν η ψυχανάλυση μετέτρεψε με τόση επιμονή και οξυδέρκεια τις νευροψυχικές διαταραχές όπου οδηγεί η κατ'άπαιση κάθε ζωικής όρμης του ατόμου, διερωτώμεθα μήπως είναι ανάγκη των καιρών μας ή εξ ίσου εύφυη διερεύνηση όλων των νευρωτικών περιπλοκών που συνεπάγεται μια άχαλινωτη και απειθαρχητή αγωγή. Όπως πολύ σοφά υποστηρίζει ο Jung, ο κλυδωνισμός μεταξύ των αντιθέτων είναι έξω από το δρόμο της ισορροπίας. Οι σημερινοί γονείς αν θέλουν να είναι άξιοι της αποστολής τους, καλούνται σ' ένα πραγματικά δημιουργικό ρόλο, χαράζοντας τη στάση τους απέναντι των παιδιών τους έξω από τα προδιαγεγραμμένα αυτά πλαίσια της άτεγκτης αύστηρότητας και της μεγάλης επιείκειας.

5ο. Σημαντικώτατο και γενικό αίτημα της «Ψυχολογίας Βάθους» είναι ότι τα νηπιακά χρόνια παίζουν τεράστιο ρόλο στη διαμόρφωση των ψυχικών μηχανισμών, οι οποίοι επεξεργάζονται τον έσωτερικό κόσμο του ανθρώπου. Όπως τονίσαμε και στην

αρχή της μελέτης μας, οι εύθυνες μας μεγαλώνουν άπροσμέτρητα έφ' όσον, όπως λέει ο Adler: «κάθε μελλοντική στάση του ανθρώπου έτοιμάζεται και διαμορφώνεται μέσα στο δωμάτιο του νηπίου». Και διερωτάται κανείς εύλογα: έστω και αν έμεις οι γονείς καταβάλλουμε όλες τις δυνατές προσπάθειες για ν' αποφυγή το παιδί μας κάθε νοσογόνο βίωμα, είναι δυνατόν να του εξασφαλίσωμε και την έντελώς άφογη στάση όλων των υπόλοιπων ανθρώπων γύρω του; Δυστυχώς το παιδί ζή και αναπνέει τον άέρα ενός περιβάλλοντος, μις εποχής· δεν γίνεται να κρατηθεί αποκλειστικά πάνω από την επιρροή των γονέων του και μόνο. Πάντα θα υπάρχει γύρω μια γιαγιά, μια θεία, ένας άδελφός ή άδελφή που θα προσφέρει τις αφορμές μις άστοχης συμπεριφοράς. Όπως επίσης αποκλείεται να αποφυγώμε τυχαία περιστατικά του δρόμου ή του κήπου κλπ. Έκείνο επίσης που μεγαλώνει την άνησυχία μας είναι ότι σαφής διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην όμαλή και την άνωμαλη ψυχική κατάσταση δεν υπάρχει. Τα συνηθισμένα σφάλματα της καθημερινής ζωής, οι συνηθισμένες ψυχικές παρεκκλίσεις όταν έπαναλαμβάνονται με αύξουσα ένταση καταλήγουν στην περιοχή της νευροψυχικής άνωμαλίας. Απαιτείται μεγάλο ψυχολογικό τάκτ και πείρα για να συλλάβωμε μια στιγμή στην αδιάκοπη ροή του ψυχικού ρεύματος του παιδιού εκείνα τα περιστατικά, εκείνες τις έκδηλώσεις, οι οποίες τυχόν θα ώθούσανε σε διαταραχή της νευροψυχικής του εύστάθειας. Γι' αυτό κατά τη γνώμη μας έγκαταλείποντας αυτό το ρόλο σε πεπειραμένους ψυχολόγους, παιδαγωγούς ή ψυχιάτρους, ο φωτισμένος γονεύς θα μεριμνήσει για την έδυνάμωση του νευροψυχικού όπλισμού του παιδιού του κατά τον ίδιο τρόπο που φροντίζει και για τη σωματική του υγεία. Είναι κοινή συνείδηση πιά, ότι ο καλύτερος τρόπος για να προφυλάξωμε το παιδί μας από την άρρώστια και να του καλλιεργήσωμε μια όσο γίνεται λαμπρότερη υγεία, είναι να ένισχύσωμε τη δύναμη αντίστασης του οργανισμού του. Κι' αυτό δεν θα το επιτύχωμε με τα πολλά ρούχα, με την ύποχονδριακή άποφυγή των μικροβίων, με την απομάκρυνση δηλ. κάθε δυνατού κυνδύνου. Μια υγιεινή τόνωση, στον καθαρό άέρα και στον ήλιο, το παιγνίδι με το νερό και η κατάλληλη τροφή, καθώς και οι τακτοποιημένες ώρες ύπνου, είναι η φυσική μέθοδος που θα επιτρέψει στον παιδικό οργανισμό ν' αντιδρά στα μικρόβια, και να μη καταβάλλεται από την άρρώστια, όταν δεν μπορέσει να την άποφυγή. Κατά τον ίδιο τρόπο θα σκεφθώμε προκειμένου για την εξασφάλιση της νευροψυχικής υγείας του παιδιού μας. Δεν είναι δυνατόν να το εμποδίσωμε να ζήσει μέσα στο όπωσδήποτε όχι φωτισμένο περιβάλλον. Κι' αν το μπορούσαμε δεν θα ήταν σκόπιμο. Το ν' απομακρύνωμε κάθε είδος δυσκολίας από μπροστά του, δεν είναι κατάλληλο προφυλακτικό μέσον, αλλά αντίθετα εμπόδιο στην απαραίτητη ψυχολογική προπόνηση του οργανισμού του, με αποτέλεσμα τη μείωση της νευροψυχικής του αντίστασης.

Άδιαφορώντας για τα αίτια, αυτά η εκείνα, κάθε νευρώσης, παραμερίζοντας τα συμπτώματα που εμφανίζει, μπορούμε να την αναγάγωμε σε μια περίπτωση κάμψης του νευροψυχικού οργανισμού και απόκλισης από το δρόμο της ψυχοβιολογικής ισορροπίας. Είτε όφειλεται σε παρεκτροπές του φυλετικού ένστικτου, είτε σε καταθλιπτική συμπίεση της προσωπικότητας, είτε σε ανισόρροπη ανάπτυξη ενός ψυχικού τομέα του έσωτερικού κόσμου, το αποτέλεσμα κάθε φορά είναι το ίδιο: άνικανότητα του οργανισμού να προσαρμοσθή σε μια κάποια δυσκολία, και ύποχώρηση σε μέσα ασθένειας για να την πολεμήσει. Τα συμπτώματα είναι ή γλώσσα με την όποια ο οργανισμός εκφράζει την αδυναμία του να λύσει το πρόβλημά του. Είναι ή όμολογία μις ήττας. Δεν θα είχαμε λοιπόν καλύτερο προφυλακτικό μέσον να συστήσωμε από την καλλιέργεια του θάρρους, το βαθμιαίο δηλ. έθισμό του παιδιού μας στην ύπερνίκηση δυσκολιών. Παλαιό βέβαια και γνωστό μέσον αλλά και μοναδικό. Άς μη νομίσωμε εξ άλλου ότι το θέμα είναι τόσο απλό. Το πραγματικό ψυχοβιολογικό θάρρος δεν έχει καμιά σχέση με τον «παλληκαρισμό», με τις επιδείξεις γενναιότητας, που συχνά δεν είναι παρά μια επιδείξια καμουφλαρισμένη ύποσυνειδητή δειλία, μια άναγκη του ατόμου να άποδείχνη στον εαυτό του και στους άλλους πως δεν

μισμα στο επόμενο κεφάλαιο, όπου μας ξεδιπλώνεται περιεκτικά και μαζί με σαφήνεια ή ιστορία της 'Αργολίδας από την πρώιμη εποχή του χαλκού ως τους μεταμυκηναϊκούς χρόνους. Το ίδιο χαιρόμαστε την ενάργεια της εικόνας απ' τη ζωή στα πολυτραγουδισμένα μυκηναϊκά μέγαρα. Βέβαια μπορεί να επιδεχονται συζήτηση μερικά απ' όσα εκθέτει ο Π. και κεί όμως που δεν συμφωνούμε μαζί του, υποστηρίζει σοβαρά τις θέσεις του γνωρίζοντας καλά τα προβλήματα και τις σχετικές συζητήσεις των έρευνων. Δεν μας βρίσκει σύμφωνους όταν δέχεται την άρχη—που για πρώτη φορά διατύπωσε ο 'Αρίσταρχος και επανέλαβαν φιλόλογοι προγενεστέρων από μας γενεών—ότι κάθε τι που δεν αναφέρει ο 'Ομηρος το αγνοούσε, ότι δηλαδή ανάγεται σε χρόνια νεώτερα απ' τα όμηρικά έπη. Πάνω σ' αυτή την άρχη στηρίζεται ο Π. (σ. 62-63) για να καταλήξει στο συμπέρασμα, ότι το θέμα της άρας, που κατευθύνει στο σπιτικό των 'Ατρείδων το πεπρωμένο του, είναι ξένο προς τον 'Ομηρο, ότι «είναι δημιούργημα μιάς νεώτερης νοστορίας». Τέτοια στοιχεία όμως δεν είναι τόσο νέα, ούτε «οι υπάρξεις με παγωμένη καρδιά» ανήκουν σε μιά νεώτερη εποχή. 'Η Θεογονία του 'Ησιόδου μας παρέχει αρκετούς υπαινιγμούς για το αντίθετο. Έτσι για την αρχαιότητα των μύθων δεν μπορούμε να αποφανθούμε εύκολα. Γεγονός είναι πώς το έπος είναι κράμα από προϊστορικά (μυκηναϊκά), γεωμετρικά και αρχαϊκά στοιχεία. Δεν μπορεί επομένως ή ύπαρξη και μόνο του άλφα ή βήτα στοιχείου στο έπος, της μιάς ή της άλλης εποχής, να αποφασίσουν για τη χρονολογία του στο σύνολό του.

Στο βιβλιογραφικό σημείωμα θα μπορούσε να προστεθεί ο τελευταίος τόμος του Handbuch für Archeologie (έκδοση 1950), όπου το σχετικό με την προϊστορική 'Ελλάδα μέρος είναι γραμμένο από τον γνωστό αρχαιολόγο Fr. Matz.

Τόσο το βιβλίο αυτό όσο και τα δύο προηγούμενα είναι εφοδιασμένα με τοπογραφικά διαγράμματα, αββονα σχέδια και πλήθος πινακών, που τα καθιστούν ακόμα πιο πολύτιμα βοηθήματα για κάθε αρχαιόφιλο.

ΝΙΚΟΣ ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Γ. Ι. Κερίσσογλου «Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Οὐλαγάτς» Ἀθήναι 1951 (έκδ. τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν) σελ. 190.

Δ. Λουκοπούλου καὶ Δ. Λουκάτου «Παροιμίες τῶν Φαράσων» Ἀθήναι 1951 (έκδ. τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν) σελ. 219.

Θ. Σιαπκαρᾶ-Πιτσιλλίδου «Le Pétrarquisme en Chypre. Poèmes d'amour en dialecte chypriote, d'après un manuscrit du XVIIe siècle» (texte établi et traduit avec le concours de Hubert Pernot) Ἀθήναι 1952, σελ. 443. Έκδ. Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν.

Κωνστ. Δ. Κτιστοπούλου, «Mots compo-

sés de la langue Minoenne» Ἀθήναι 1951 (γραφομηχ.). Νέα ἔργασία τοῦ ἀκαταπύνητου ἐρευνητῆ τῆς Μινωικῆς γραφῆς, πού ἡ σημαντικὴ συμβολή του στὸ περιμάχητο τοῦτο θέμα ὅλο καὶ περισσότερο ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τοὺς κορυφαίους ἐκπροσώπους τῆς σημερινῆς ἀρχαιοδιφικῆς ἐπιστήμης.

Κωνστ. Δ. Κτιστοπούλου «Πρῶται παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Πύλου» (Μελέτη ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν τὸν Μάϊον 1951).

Κ. Α. Ρωμαιοῦ, Ἀκαδημαϊκοῦ «Κέραμοι τῆς Καλυδῶνος» καὶ «Ὁ Μακεδονικὸς τάφος τῆς Βεργίνας» (Ἀθήναι 1951).

Γεωργίου Σ. Μαριδάκη, Ἀκαδημαϊκοῦ, Καθηγ. τοῦ Πανεπ. Ἀθηνῶν «Ἐν προηγούμενον τῆς δίκης τῆς Νυρεμβέργης ἐκ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἱστορίας» (Λόγος ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς Ἀκαδημίας τῆς 27 Δεκ. 1951) Ἀθήναι 1952, σελ. 18.

Ἄγι Θέρου (Σπ. Θεοδωροπούλου) «Τὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων» τόμ. Α', ἐκδ. «Ἀετοῦ», Ἀθήναι 1952 (σελ. 349).

Κωνστ. Μ. Κατσαρά, νευρολόγου-ψυχιάτρου «Φωνὴ βωώντος ἐν τῇ ἐρήμῳ...» Ἀθήναι 1952, σελ. 223.

Μανόλη Ἀνδρονίκου «Ὁ Πλάτων καὶ ἡ Τέχνη» Θεσσαλονίκη 1952, σελ. 192.

Γιάννη Μιχαλᾶτου «Ἡ Ποίηση τοῦ Καβάφη. Αἰσθητικὴ θεώρηση» Ἀθήναι 1952, σελ. 169.

Γεωργίου Μιχαηλίδου-Νουάρου, Καθηγ. τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης «Περὶ τῆς ἀδελφοποιίας ἐν τῇ Ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι καὶ ἐν τῷ Βυζαντίῳ» (ἀνάτυπον) Θεσσαλονίκη 1951.

Σοφοκλέους Δ. Λώλη, καθηγ. τῶν Παιδαγωγικῶν ἐν τῇ Μαρσλείῳ Παιδαγ. Ἀκαδημίᾳ «Τὸ ἐκπαιδευτικὸν πρόβλημα τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀμερικῆς» Ἀθήναι 1952, σελ. 30.

Σοφοκλέους Δ. Λώλη «Τρεῖς πληγαὶ τῆς Ἑκπαιδείσεως. Ὁρθογραφία-Γραμματικὴ-Συντακτικὴ» (Α'. Ὁρθογραφία) Ἀθήναι 1951, σελ. 20.

Βασ. Δεδούση «Πνευματικὸς προσανατολισμός» (διάλεξη) Θεσσαλονίκη 1952, σελ. 8.

Ἡλία Ι. Ζηροτύρη, Ἐπιθεωρ. δημοτ. σχολείων «Ἡ Ψυχολογία τῶν Freud, Adler, Jung καὶ τὸ ἔργο τῆς ἀγωγῆς» Ἡράκλειον 1952, σελ. 54.

Κλεάνθη Παλαιολόγου, Διευθ. Ἑθνικῆς Ἀκαδημίας Σωματικῆς Ἀγωγῆς «Ἀνάβασις εἰς τὸν Ὀλυμπον» Ἀθήναι 1951, σελ. 22.

Ἄντ. Μ. Ἰσηγόνη, Διευθ. Παιδαγωγ. Ἀκαδημίας Ρόδου «Ἡ τελολογικὴ κατ' Ἀριστοτέλη ἐκδοχὴ τοῦ ψυχικοῦ βίου» (ἐναίσιμος ἐπὶ διδασκαρίᾳ διατριβὴ) Ρόδος 1951, σελ. 51.

«Χρονικὰ τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης» τεύχη Ἰουλίου-Σεπτεμβρίου καὶ Ὀκτωβρίου-Δεκεμβρίου 1951.

«Ἀγωγή» (ἐκδ. τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Θεσσαλονίκης) τεύχη 1-4 καὶ 5-6 τοῦ 1951.

«Τὸ Νέο Σχολεῖο» (παράρτημα τῆς «Ἀγωγῆς») Θεσσαλονίκη, τεύχη 1-4, Ἰανουάρι-Αὐγούστος 1951.

«ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΒΙΒΛΙΟΔΗΚΗ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΕΖΟΓΡΑΦΩΝ καὶ ΠΟΙΗΤΩΝ

ΣΕΙΡΑ Α'. Τόμοι 1—100 δεμένοι εἰς 44 τόμους Δραχμας 2.200.000

Σειρά χαρτῶν 1—3 τοῦ εἰς τοὺς ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ γνωστοῦ κόσμου δεμένη με ξυλίνους ράβδους πρὸς ἀνάρτησιν..... » 75.000

Σειρά Β'. Τόμοι 101—200. Ἐξεδόθησαν οἱ τόμοι 101—127 καὶ πωλοῦνται ἄδετοι ἀντὶ » 529.500

Οἱ ἀνωτέρω τόμοι καὶ με εὐκολίας πληρωμῆς ἐπὶ ἰδιαιτέρα συμφωνίᾳ.

Ἡ ἐκδοσις τῆς Β' σειρᾶς συνεχίζεται.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ—ΑΡΣΑΚΗ 6—Τηλ. 23-218

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΠΑΙΔΕΙΑ τόμος Α' 1947 ἄδετος Δραχ. 75.000 πανόδετος Δραχ. 95.000
ΠΑΙΔΕΙΑ τόμος Β' 1948 ἄδετος Δραχ. 75.000 πανόδετος Δραχ. 95.000
ΠΑΙΔΕΙΑ τόμος Γ' 1949 ἄδετος Δραχ. 75.000 πανόδετος Δραχ. 95.000
ΠΑΙΔΕΙΑ τόμος Δ' 1950 ἄδετος Δραχ. 75.000 πανόδετος Δραχ. 95.000
ΠΑΙΔΕΙΑ τόμος Ε' 1951 ἄδετος Δραχ. 75.000 πανόδετος Δραχ. 95.000
ΠΑΙΔΕΙΑ τόμος ΣΤ' 1952 διὰ συνδρομῶν

α) Νομικῶν Προσώπων Δραχ. 90.000

β) Φυσικῶν Προσώπων Δραχ. 75.000

Τιμὴ Τεύχους Δραχμαὶ 7.500

ΚΑΡΑΧΡΙΣΤΟΥ Ν. τέως προέδρου τοῦ Ἑκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου:

- 1) ΦΥΣΙΟΓΝΩΣΤΙΚΕΣ ΑΣΧΟΛΙΕΣ.—ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ Δραχ. 15.000
- 2) Η ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΜΑΣ ΣΧΟΛΕΙΟ Δραχ. 15.000
- 3) Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΜΑΣ ΣΧΟΛΕΙΟ Δραχ. 15.000
- 4) Η ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΜΑΣ ΣΧΟΛΕΙΟ Δραχ. 15.000
- 5) ΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΜΑΣ ΣΧΟΛΕΙΟ Δραχ. 15.000
- 6) Η ΠΑΤΡΙΔΟΓΡΑΦΙΑ—ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ
ΜΑΣ ΣΧΟΛΕΙΟ Δραχ. 15.000
- 7) ΟΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΜΑΣ ΣΧΟΛΕΙΟ Δραχ. 15.000
- 8) Η ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ—Η ΩΔΙΚΗ—ΤΑ ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ ΜΕ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ Δραχ. 25.000
- ΓΚΡΟΖΑ ΑΘΑΝ.—ΕΙΔΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ Β' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ 15.000
- ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ ΕΥΑΓ.—ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΠΡΑΞΕΩΣ 15.000
- ΘΕΜΕΛΗ Γ.—ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ